

آخمت آخوندوف گورگنلی

(1909/23/3 - 1943)

گورگن جگه سینده

کومیش دغه یادلامالارلاری

ایکی واقعا:

1- مراد و دؤندی

2- گؤزل جانینگ آجی تاله یی

كوميش دپام منىنگ

وصف ادىپ من آىدايىن ايندى اوصافىن اونونىڭ،
ادرمندىر واطان ساقلان بارچا حاندىر - بىگلىنىڭ،
قارا توركىمن رەبىرىدىر، مركزىدىر اىللىرىنىڭ،
بارچا بىگلىر - خانلار اۋتن جاي، كومىش دپام منىنىڭ،
ساچاغىندا بولدىر نانى، باي كومىش دپام منىنىڭ.

باشلىق بولوپ اۋتن جانلار گىچدى - تاغى، ملاحان،
ارقاسىندا خزر دريا خوش هوادىر، خوش مكان،
سانا گلمز مدرسلر، علم اوقىيان طالبيى كان،
بارچا بىگلىر - خانلار اۋتن جاي، كومىش دپام منىنىڭ،
سوفراسىندا بولدىر نانى، باي كومىش دپام منىنىڭ.

سۋيون امىرى (سۋيون اوزىن)

*****

حورماتلى اوقىجى!

سىز توركىمن حالقى نىنىڭ گۈرنىكىلى ادبىياتچىسى مرحوم آخمت گۈرگنلى نىنىڭ بيان ادن
بو ايكى حاقىقى واقعاىندا انرضا شانىنىڭ قشونى نىنىڭ توركىمنصأحرانى باسىپ آلاندىن
سونگرا حالقىمىزا غارشى ادىلن جنائىتلارى نىنىڭ بىر بۇلە جىگى بىلن تانىش بولوپ
بىلرسىنىگىز.

آخامات گورگنلى نىنگ ترجيمه حالى

گورنوكلى توركمين ادبىياتچىسى آخامات-آخوندوف- گورگنلى 1909- نجى يىلىنىڭ 23- نجى مارس آينىدا گورگن يايلاسى نىنگ كومىش دېھ سىندە دونيا اينىار. دأده سى ارجب آخون اوز دۇورى نىنگ سوادلى آدماسى بولوپدېر. آخامادىنگ "آخوندوف" فامىلىياسى هم دأده سى نىنگ آخون بولماغى بىلن باغلانشىقلىدېر. گورگنلى بولسا آخامادىنگ ادبى لاقامىدېر. بو لاقامى اول، اوزى نىنگ اۋنوپ-اۋسن يرلىرى نىنگ آدلاندىرىشى بويونچا ادبىدېر.

آخامادىنگ ياشلىق دۇرى قالاقولى يىللارا قابات گلىار. ايران چاگىندە ياشايان توركمىلر نىنگ اۋز- اركىنلىك اوغرونداق گۇرشلرى 1916- نجى يىلدا سونگرا بارھا مۇج آليار. بو گۇرشه ياردام برمك اوچىن شول يىللاردا «**ياش تورك انقلابچىلارى**» توركمىلر نىنگ آراسىنا گلىپ، بولار نىنگ مىللى روھونى و گۇرش ممكىنچىلىكلرىنى آرتدىرماق اوغروندا آلادا اديارلر. كومىش دېھ دە حاربى تعليم- تربيه برىان مکتب آچىليار، آرشيوماترياللاردا كومىش دپا گلن توركلر نىنگ آدلارى **قادىر افندى، جمال بگ، ماتى افندى، مصطفى بگ، خدايار افندى، مرادبگ، سلطان پاشا** دىيلىپ گۇركزىلىدېر. بو توركلر 1- نجى جهان اورشوندا روسلار اسير دوشوپ، اورش تمام بولاندا سونگرا يورتلارينا دولانىپ بارىشلارينا، كومىش دپا گلىارلر. بو مکتبه **قيات حاتىنگ چاولىغى اوغلى لالى حان** مديرنلىك ادبىدېر و اۋزى- دە حاربى اوغوردان اوچچىلار ساپاق برىدېر.

شول مکتب- نىنگ سونگراقى دۇورلردە اولى شهرا تەيتن، علمى تايان باھاسىنا يتىپ بولماچاق حازىنلار بولوپ يتىشن شاگردلرىندىن ايكى سانى آخامات بوليار. اولاردان بىرىسى **آخامات قارداغلى**، بئىلە كىسى بولسا **آخامات صاياتلى** يا- دا **آخامات آخوندوف گورگنلى** دېر.

توركمىستانلى يازىچى قاسم نورباتف، عالم آخامات گورگنلى نىنگ ادبى ميراثىنى قايتادان ايشلاپ، حالق كۇچولۇگىنە يتىرمكده آلادا اتدى. اونىنگ تقلالسى بىلن 1992- نجى يىلدا آخامات گورگنلى نىنگ «گورگن جىگه لرى» ادلى كتاب چاپ ادبلىدى. اونىنگ سۇزباشى سىندا آخامات گورگنلى نىنگ ترجمه حالى باراسىندا شئىلە دىيلىار:

«آخامادىنگ چاغالغى و يتگىنچىلىگى كومىش دېھ، اسنغولى، بالقان هم شاقادام تۇوه ركلرىندە گچىدېر. اول باشلانغىچ سوادى دأده سى ارجب آخوندان آليار. سونگ تورك و پارس يدى يىللىق مکتبى تاماملار. 1926- نجى يىلدا آقاسى عبدالله بىلن كومىش دېھ دن توركمىستانا گلىار. آخامات آشغاباتداق ايشچى ياشلار مکتبىندە اوقووا باشلايار. اونا 4 يىل اوقاپ، اورتا بىلىم آلانسونگ، توركمىستان حالق مغارىف كمىسرلىغى نىنگ يۇرپتە اىبرمگى بىلن 1930- نجى يىلدا لنىنگرادىنگ(حاضىركى سانكت پتربورگىنگ) تاريخ- فىلاسوفىا و ادبىيات اينىستىتوتىنا اوقووا گىريار. 1932- نجى يىلدا

اینیستیتوتینگ سونگئی کورسیندا اوقاپ یورکا شوروی نینگ علملار آکادیمیاسی نینگ گوندو غار
اؤره نیش اینیستیتوتی نینگ علمی ایشگاری بولوپ ایشه یرلشیار. 1933- نجی یئلدا لنینگر ادینگ-
سونگ آدی اؤیتگه دیلن دؤولت تاریخ لینگویستیک (دیپ شناسلیق) اینیستیتوتی نینگ ادبیات بؤلومینی
تاماملاپ آشغابادا دولانیپ گلیار.

1933-1940 نجی یئللاردا تورکمن دؤولت علمی- درنگوو دیپ و ادبیات اینیستیتوتی نینگ ادبیات
بؤلومینده ایلیکی کیچی، سونگ اولی علمی ایشگار بولوپ ایشله یار. شونونگ بیلن بیر حاطاردا
آشغابات دؤولت پداگوکیک اینیستیتوتیندا معلم چیلک ادیار. 1940- نجی یئلدا ینه- ده لنینگرادا اوقووا
گیدیار. بو یرده شوروی نینگ علملار آکادیمیاسی نینگ گوندو غاری اؤره نیش اینیستیتوتی نینگ
لنینگراد بؤلومی نینگ آسپرانتوراسیندا (فوق لیسانس) اوقییار.

ایکینجی جهان اورشونگ باشلانماغی بیلن، اونگا آسپرانتورانی دولی تاماملماق میسر ادماندیر.
آخمت گورگنلی آسپرانتورادا، بیله اوقیان یولداشلاری (ناغیم آشیروف و حوجه بردی خانف) بیلن
بیرلیکده توموس رو غصادینا آشغابادا قایتماق حاقینداقی شهادت نامه لارینی ایزینا قایتاریپ، اؤزلرینی
قیزیل قشونینگ حاطارینا آلینماقلارینا راضی بولیار لار. شئیله لیک بیلن آخمت گورگنلی یولداشلاری
بیلن بیرلیکده ینه یاراغ آلیپ لنینگرادینگ قوراغینا قوشولیار و 1943- نجی یئلینگ تومسوندا سؤوش
میدانیندا قوربان بولیار.

آ. گورگنلی اؤزی نینگ قیسغا عمرینده چیر دوردیجیلیکده، ادبیات علمیندا پداگوکیکادا بیر ناچه ایشلر
بیتیردی. اول بو او غورداقی دؤره دیجیلیک عالمینه قوشغی یازماق بیلن قدم قوییار. آ. گورگنلی 19-
نجی عاصرینگ آیاغیندا، 20- نجی عاصرینگ باشیندا اؤزی نینگ دؤره جیلیگی بیلن ایز قویماغی
باشاران الله قولی شاهیرینگ آغتیغی دیر. الله قلی شاهیرینگ قوشغولاری یاش آخمدینگ قالیبندا
شعریت عالمینه بولان ایلیکینجی اوچغونلاری اوریار.

آ. گورگنلی نینگ ایلیکینجی قوشغوسی مطبوغاتدا «تورکمنیستان جمهوریتی نینگ ایکی یئلیق
بایرامینا» آدی بیلن 1927- نجی یئلدا «دایحان» غازیاتیندا چاپ ادیلیار. شول دؤورده آخمت دینگه
آخوندوف فامیلیاسی بیلن دأل- ده، ایسم، صایاتلی (صیادی) فامیلیاسی بیلن هم مطبوغاتدا چیقیش
ادیدیر. اصلیندا صیادی، آخمدینگ ایراندا پار سلاشدریلان صایاتلی فامیلیاسی نینگ گورنو شیدیر.
[صایاتلی قرینجیک تیره سی نینگ بیر شاخاسیدیر]

چاغالیقدا، یاشلیقدا گزن یرلرینگ، اونونگ طبیغاتی، گورنو شی، انسانینگ حاقیداسیندا سؤیجی
یادلاما بولوپ همیشه یاشایار. شول یادلاما، اونگا روحی گوچ بریار، الهام آتینی قاناتلانیدیر یار. آ.
گورگنلی نینگ «چاروالار»، «داغلار»، «بالقانا» یالی بیر ناچه قوشغوسی اولی اهمیته ایه دیر.

رستم- افراسياب دعواسين گۆره ن،
اسكندر، جمشیده قول بولوپ گزن،
چنگيز دۇكن قانيندا قولچلاپ يوزن،
تيمورينگ ظولمينا انگره شن داغلار.

بیر یاندان حیوه حانی، بیر یاندان ایران،
انچمه عاصیرلار اتدیله ویران،
اوبانگ "حاتاپ قالا"، بیر یرده قونمان،
گۆچی آرقاسیندا، بیرلشن داغلار.

آ. گورگنلی دینگه بیر تورکمن دیلینده دال، ایسم روس، پارس و تورک دیلرینده هم شیغیر دوزمکده
گۆجونی سیناپدیر. اونونگ روس دیلینده یازان «گورگن» آدلی قوشغوسیندا اؤز اؤنۆپ-اؤسن
یوردی، چاغالیغی نینگ گچن یرلری گورگن حاقیندا یازان قوشغوسینی اوقیپ، انسانینگ واطانچیلیق
دویغوسی نینگ، اونونگ قالبیندا میداما کوراپ دوریانلیغینا تویس یورکدن اینانیار سینگ. ینه- ده
پارس دیلینده یازان «کی خواهد شد؟» (حاجان بولار) آدلی شیغیرینی اوقیپ، ایرانلی لارینگ حاجان
ارکانا گزجکدیکلری بارادا فکر یوره د ندیگینی آنگیپ، اونونگ آغیسینی آغلان اوغلونینگ اویلارینا
دویغوداشلیق بیلدیر یار سینگ.

آ. گورگنلی نینگ ادبیاتی اوره نیش علمینداقی بیتیرن حیذماتلاری هم چاکسيز اولی دیر. اونونگ
تورکمن کلاسیک شاهیرلاری خصوصان- دا آزادی، ماغتیمغولی، غایبی، شاه بنده، ملانفس، سیدی،
ذیلی، کمینه و اولارینگ دوره دیجیلیگی دوغروسینداقی مقالالاری بیزینگ ادبیاتی اوره نیش
علمیمیزا مهم قوشانت بولدی. بولاردان باشغا- دا قورقوت آتانیگ کتابی، گوندوغار ادبیاتی نینگ
اگیرتلری نوایی، فضولی نینگ دوره دیجیلیگی باراداقی ادبی مقالالاری آ. گورگنلی نینگ ادبیات
عالمی نینگ سیرلارینی اؤگده بیلان عالیم حؤکمونده تانیتدی. اول یوقاردا آغلان تورکمن کلاسیک
شاهیرلاری نینگ اثرلرینی ایلکینجیلرینگ بیر ی بولوپ چاپا تاییار لاماقدا هم اولی حیذمات بیتیردی.
موندان باشغا- دا آ. گورگنلی نینگ 30- نجی ینلارینگ اورتالاریندا ماغتیمغولی و اونونگ دوره
دیجیلیگی حاقیندا اولی مؤجبرلی علمی مونوگرافیک کتاب یازانلیغی حاقیندا هم ماغلومات بار. اما بو
توتوملی ایش هنیز بو گونه چنلی گینگ اوقیجیلار کؤپچولیکینه یتیریلمان گلیار.

آ. گورگنلى، **ماتى كۇسايىف** بىلن « توركمن كلاسىك ادبىياتى نىنگ سۆزلۈگىنى» ھم تاييارلايدىر.

گۈۈرۈم تايىدان اولى بولمايدىق شول ايشە 1942- نجى يىلداق يازان سىنىندا فيلولوگيا علملارنىنگ شول وقتقى كاندىداتى **باي محمد قارىف** شئىلە بەھا برىپىدىر: « علمى ايشگارلر آ. گورگنلى و ماتى كۇسايىف- نىنگ دۇزن سۆزلىگى اۇرۇن قىزىقلى و آلقىشلانمالي ايشدىر. بو سۆزلىك توركمن كلاسىكى ادبىياتىندا دوش گلىان دۇشوكسىز يا از دۇشوكلى سۆزلىرىنگ كۇپوسىنى اۇز اىچىنە آليار. اونونگ داشىندان- دا سۆزلىكە يرلشدىر يلىن سۆزلرە كلاسىك شاهير لارىمىزنىنگ دۇرلى اثرلرىندن كانكرت(آنىق) بللى ھم گۇزل مثاللار گتىر يلىپىدىر. بو بولسا سۆزلىگىنگ ينە بىر پارخلى ليغىدىر.»

آ. گورگنلى نىنگ توركمن خالق دۇرە دىجىلىگىنى، خالقنىگ گچمىشىنە، شو گونۇنە دگىشلى اتنوگرافىك ماغوماتلارى توپلاماقداقى بىتيرن حىذماتلارى ھم آيراتىن بللە ماگە مناسپىدىر. اول فولكلورا و اتنوگرافىك ماغوماتلارا دگىشلى گۇررىنگلى قاوى بىليان اداملارنىنگ دىلىندن گونە بىيرىن يازىپ آلماقلىغا اولى اھمىت برىپىدىر. شول ماقصات بىلن توركمنىستاننىنگ كۇپ يرلرىنى دۇرە دىجىلىك ايشى بىلن آيلانىپ چىقىدىر. توركمنىستان علملار آكادىمىسى نىنگ قولياز مالار فوندىندا آخمت آخوندوف گورگنلى نىنگ توپلان فولكلور اثرلرىنىنگ دۇرلى ژانرلارنى(موضوع) دگىشلى اۇز الى بىلن يازان ماتريال لارىنىنگ بىرناچە سى ساقلانىار. توركمن فولكلورى و اونونگ حىل لرى حاقىندا **روحي علف** بىلن بىلە لىكە يازان ماقالاسى- 1935- نجى يىل- آ. گورگنلى نىنگ دىنگە بىر خالق دۇرە دىجىلىگىنى توپلايى آدم بولانلىغىنا دال، اىسم فولكلور ژانرلارىنىنگ تالانتلى تئوريتىكى بولانلىغا ھم گواھ گچيار.

قىسغاچا گۇرىپ گچىشمىز يالى، آ. گورگنلى گۇرنوكلى ادبىياتچى، شاهير، پروزاچى، فولكلورچى، ترجمە چى، پداگوگ- متودىست. اما شو چاقا چنلى بو كۇپ قىرانگلى ذھىنىنگ ادبى ميراثىنى اۇورە نمكە، اونونگ قىسغا عمرىندە يادىگار قويان اثرلرىنى توپلاپ نشر ادمكە ثبوتلى بىر ايش ادىلمان گلىار.»

*****

عالم آ. گورگنلى دن **اوقتاي و آلتاي** ادلى فرزندلر يادىگار قالدى. 1936- نجى يىلدا دوغلان اوقتاي دان 4 اوغول بىلن اوچ قىز اۇنۇپ-اۋسدى. اوغوللارنىنگ بىرىسى آ. گورگنلى نىنگ ادبىنى گۇترىار.

1938- دە دوغلان آلتاي بولسا اۇرۇن اير يانگى 15 ياشىنگ اىچىندە - 1953- نجى يىلدا- آرادان چىقيار. آ. گورگنلى نىنگ فرزندلرى حۇضير نفت داغ و اشغابات شأھرلرىندە ياشايارلار.

يادلانمىزنىنگ سونگوندا شاهيرنىنگ 1943- نجى يىلدا يازان « بولسون» ادلى قوشغوسىندان بىر ايكى كۇپلت گتىرمگى ماخول گۇردىك:

تورکمن اوغلی آرلاپ گیرسنگ میدانا،
یان یولداشینگ کسگیر قلیچ، آت بولسون.
گوروغلی دک قدرت گورکز دوشمانا،
أهلی ایلینگ بوتین حالقینگ شاد بولسون.

ضاربینگدان قودوزلار کوپ ادسین دادی،
گره ک قوچ ییگیدینگ قوواتلی بادی،
دنیاگه پایراسین واطانمیزینگ آدی،
ینگیشلردن تاریخ قات با- قات بولسون.

*****

آخمت گورگنلی نینگ شجره سی

الله قلی شاهیر
(1813-1901)

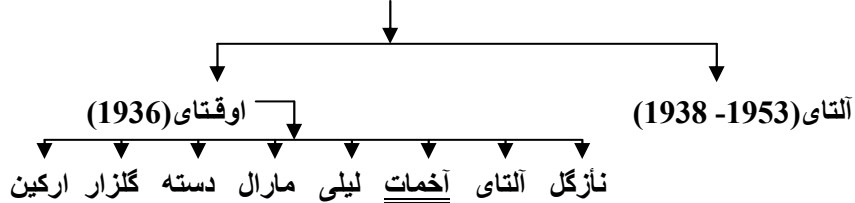
رجب آخون
(1860-1935)

عبدالله (1896-1964) - حاجی گول (1899-1975) - حاجی بی بی (1901-1976) - الله قلی - آتا (1904-1989)

حلیم (1912-1991) - آخمت گورگنلی (1902-1943)

عیالی نازگول (1902-1948)

آخمت گورگنلی

مراد بیلن دۇندى

توموس آيلارى نىنگ بىر گونىدى. گون شعله لرىنى اۆزىنه دارتىپ، يواش- يواش دريا باتىپ بارىردى.

خزرىنگ يوقارى يانينداقى كومىش پانگ اورتاسىنى كسىپ گچيان يكجه كۇچانينگ اوغرى بىلن باشىمى ساللاپ ايلرلىگىنه بارىارديم. اوبانينگ آراسىنا اوموسومليك آرا لاشىپىدى، آدمالار يانگجا اوراق- دۇوكدن گلىپ، اۆيدە چاى- نهار ادىنيار دىلر. شول بارشىما ساغ طاراپا گىديان يولا ساويلدىم. يانگى بىر اللى- آلتىمىش آرديم آرديپ، **حاجى قايش** دىين سۇديگار ينگ سالديران متجىدى نىنگ دنگىندن گچىپ بارىارديم. بىردن قولايغىما ياش اوغلانينگ: «سويتدە بيشدى، كوفىكدە يالاندى، ساغ اتدىم صلوات» دىين سسى گلدى.

بولار «گىزلن چكىمى» يا- دا «قارانگى گۇردىم، پىررىق مى»، نامە اوينايار لارقا دىيىپ، سسىنگ گلن طاراپىنا قارشى يوزلندىم. بارىپ گۇرسم، دۇرت سانى اون- اون ايكى ياشلى اوغلان بولارىنگ اوچوسى تاريپدا(پلە خانە) اويشوپ اوتىر، بىر اق يوزلى، آلا گۇزلى، اينچە بويلى اوغلان بولسا آياق اوستونده دور. بو اوغلان يكە- يكە يولداشلارى نىنگ آدىنى توتوپ: – سن قايراق، سن آشاق، سن- دە يوقارىق گىت! – دىيىپ، اۆزى- دە ايلرىك گىتدى اول بارشينا، بىردن بىر قارا گۇرىپ، «پىررىق» دىدى. يئنه بىر قارا ياقىنلاشدى- دا: كىمىسىنگ؟ – دىدى.

من- ا دۇندى، سن كىم؟

اوغلان سارى ياغىز، ماوى گۇزلى، اينچە بويلى، باشى قوپبالى قىز جاغازا دررو جوغاپ قايتاردى:

مراد!

بولار بىر- بىرى نىنگ يوزلرىنه بىراز يىلغىرشىپ، سرادىشىپ، ايكىجىگى- دە تىركە شىپ، تارپا قارشى قايتدىلار.

اولار بىر آزدان تاريپە گلدىلر. طارپدا ايكىسى بىرنمە بىر- بىرىنه باقپ، سسىزجه دورانلرىندان سونگرا، اوغلان قىزا قاراپ:

بولارا حاضىر گلجك داللىر. گل، اونگا چنلى قاوالاشمالي جا اوينايلى- دىدى.

بولىار، گل اوينايلى دىدى. اۇنگ من قاچجاق! – دىيىپ، چۇپ- چۇردن اويشورگىلى تاريپىنگ داشينا آيلانىپ، قىز قاچماغا باشلادى. اوغلان هم اونى توتجاق بولوپ قاوالاپ اوغرادى. قىز- اوغلان ايكىسى يۇنگسوز واقت قاوالاشدىلار، گۇيە اولارىنگ اوينونا هيچ بىر زات پاسگل بريپ بىلمجك

ياليدى. بولارينىڭ حرىكتلرئنه، ايلائتا- دا اوغلانينىڭ يورتوشينا سينىڭ سىن ادن آدم، اونونىڭ كىفى نينىڭ قارشا- قارشا اويتىڭاپ، كاتە شاد، كاتە غمگين كورنوشينه گچياندىگىنى آيدىنىڭ دويوپ بىلجىكى.

اولارا بىر- بىرىنە حالايار دىيىپ بولماز، اما نامە- دە بولسا اوغلانينىڭ حرىكتلرئنه سىن ادن آدم، اولارينىڭ ياشىنى انتك از كورايىمىسە: «حاي، بولسا- دا اوغلانا قىزجاغازى حالايار» دىيىپ فكر اتىگىنە هيچ حىلى گمان يوقدى. اوغلان قىزىنىڭ شادلىغى بىلن شادلانئپ، غمگين حالينا غم بولياردى. اويناپ يوريشلرئنه اوغلانينىڭ داشىندا كەبە لك يالى پىرلانىياردى، كاتە- كاتە هم اونونىڭ كوزى قىزىنىڭ كوزىنە چكىجى كوزلرئنه ساتاشىپ، بىر سالىم كوزونى قىيىمان دورياردى. بىر سالىمدان اولارينىڭ بئىلە كى يولداشلارى- دا دولى- دوشدان يورتوشىپ گلدىلر. بىر از دم آلانلرئندان سونىڭ، «ايندى بىزىنىڭ گىتملى گزە گىمىز» دىيىپ، اوغلارنىڭ هر حايسى بىريانا پىتراجاق بولوپ دورقالار، جارچى نينىڭ سسى اشدىلدى: حاي، اوبانىنىڭ تۇە رگىنى قالتامان آليپدەر، حاو! الى تاياق توتان چوزمالى، حاو! ...

*****

يوقاردىقى واقىدادان باش-آلتى يئل گچىيدى. شو آرادا هر يئلىنىڭ آي- آيدىنىڭ گىجە لرى مراد بىلن دۇندىنى كاتە اوبانىنىڭ آراسىندا توپار- توپار بولوپ لآلە قاقيان قىز لارينىڭ يانيندا كورياردىم، كاتە- دە دوزىلن پشمىكلر چراتان گتىريار كآلر كورياردىم...

1924- نىچى يئلىنىڭ تومسونىنىڭ اورتاقى آيى نينىڭ بىر كونىدى. بئىلە كى كونلر يالى اول كون هم يانئپ گچدى. كونش كوزى نينىڭ ياقىپ- ياندىرىجى شعلە لرىنى البرز داغلارنى نينىڭ اوستوندىن سىرىپ آليپ، سارىمىتىل- قىزمى ماخمال كورنوشلى شافاقلارنى دريانىڭ اوستونە دوشآپدى. اوراق- دۇوكدىن گلن ات-الوغلارنىڭ آرقاسى آلئپ سرگىنلشدىرئيلياردى. اولارى چىبىندان قوراماق اوچىن قازىقلارنى نينىڭ يانيندا ياقىلان چۇپ- چۇرونىڭ توسسە سى نينىڭ آجىمىتىق ايسى بورونگا اورياردى. اوبانىنىڭ چترآگىندە ياشايان داىخان ياشلارنى نينىڭ بىرناچە سى بولسا چىبىن سىز ىر دىيىپ، اوبانىنىڭ اورتاراسىندا قى دوكانلارنىڭ يانينا كوز ات-اولوغلارنى آليپ بارىار دىلار.

مراد قونىڭشولارى بولان آي مامت سۇودىگارلردن اوراغىنا دىيىپ آلان پولىنى، اكىنى گلماونسونىڭ، اوزە بىلماندى. شونونىڭ درە گىنە ياشايشى نينىڭ دىرە گى بولان يىكجە ات-آلاشاسى بىلن اولارينىڭ اوراغىنى اوروشىياردى. يانگجا هم اوراقدان گلىيدى. بىر از دىمىنى آليپ، كۇنە جە تاملارنى نينىڭ يانيندا يالانگچ دوران ملە اق بىلە ك اتىنىڭ يانينا باردى. بوينونى سىفالاپ، اونى ياغشى اشىكلدى. اونونىڭ طبلە مىخى نينىڭ يانيندا ياقىلان چۇپ- چۇرىنىڭ توسسە سى نينىڭ اوستونە ىردن آلان درسىنى آتدى.

سونگرا آياقلى تامينگ آشاغينا گيريپ، بير دسسه اورغانلى چايرى چيقاردى. دسسه باغيني چوزدى-
 ده، آتينگ يانينداقى آخيرا ايكي الى بيلن سيلكه- لاپ دوكدى. گويا بير زادى يادينان چيقاريپ،
 سونگوندان يادينا دوشورن يالى، يئنه تامينگ آشاغينا قارشى يورتدى. بير آز سونگرا الى زنجيرلى
 داشاريق چيقدى. آتى نينگ يانينا باريپ، زنجيرى اونونگ آياغينا اوردى. سونگرا:
 – گلينجه- ديبپ، تامينگ قاپيسيني قاقدى. اوزين بويلى، گينگ اوموزلى، تگه لك گوزلى، اورتا
 ياشان بير عيال قاپيني آچدى:
 – حا، آتينگى آرقالادينگى؟

مراد:

– آرقالاما نأمه، گلينجه. زنجيريني اوروپ، اؤنگونه چايريني دوكديم- ديبدى.
 گلينجه سى آياق اوستونده دوران مراده يوزله نيپ:
 – مرادجان، آى مامت لرينگ حاقيني اوزدينگى؟ سن اولاردان كۆپ پول آليپمى دينگ، اوراقلاريني
 اورشوپ، دؤوكلرينى دؤوشىپ يورنينگه كۆپ ماحال- آ بولدى.

– دوغرى حاساپ اتسه لر، حاقيني موندان آلتى گون اؤنگ اوزدوم. اولارا بير نأچه تومن برگيم
 باردى. شو گون تگه لك بير آيدير، اولارينگ حاسابينا ايشله يانيمه. اؤنگى قراريميز بولسا، آتيم بيلن
 اوزومينگ گونده ليك ايش حاقيم ايكي قران (ريال) دى. اما اول: « يئنه اون گون ايشله مى سينگ،
 چونكى شو بير آيينگ ايچينده آتينگ بيلن اوزينگ گونده ليك حارجيني اوزوميز چكدىك، سن بيزدن
 ايپ-ايچدينگ» ديبار. نأمه ادبلى، دعوالاشىپ يورمچك بولياريپ. اؤنگ- ده اولاردان موندان آرتيق
 تامام يوقدى. اولارينگ گونى شول آخري: بو گون بيرنينگ زاديني شيله حيله بيلن آلسالار، ارتير
 بئيله- كيلرينگكىنى باشغا بير يول بيلن آليارلار. ضللى يوق گلينجه، يئنه بير اوچ- دورت گونيم قالدى،

سونگ دينارين. بئيله زاتلار دوكانچيلار بيلن داخانلار آراسيندا بوليان زات. اؤتن آى دوردى

آقاتاغان [آقاتاغى بولسا گرک- آگ] بايدان پامىقلىق پول آلاندا، تاغان باى اونگا نأحيلي اذيتلر
 بردى؟ دوردى آقانى و عيالى **گولسونى** اون ايكي گونلاپ قاوچا ايشينده موغيتجاق ايشلتمه ديمى؟
 – ايسم بولسا، دوردى آقا **بايرى قاضا** باراندا تاغان بايى ييقيپدير ديبپ اشديپديك- ده.

– حى- ده، شو واقتدا تاغان بايى دوردى آقا ييقيپ بيلرمى؟ يوق، گلينجه، گوررينگ آراسيندا
 اوزوم باردىم: «بيگريم دورت گون ايشلاپ برملى يا- دا اللى آلتى تومن برملى» ديبپ، قاضى
 نينگ اوزى حكم اتدى. دوردى آقا- دا مجبور بولوپ ايشلاپ بردى...

سونگ مراد تامينگ بئيله كى اوطاغينا گيريپ گيتدى. بؤورده ياتان بير بؤلك كچانينگ اوستونده
 توپارلانپ قويلان كهنه جه يورغانينگ آراسيني آچىپ، يارسيني دوشه ك، يارسيني اورتونجه ادبپ،

گه يملرینی هم كیچی جيك یاسسیغی نینگ آشاغینا سالیپ اوزاندی: «آخ، بیرناچه گون باری شو ظالیملارینگ اوراق- دؤوه گی بیلن باشیما غای بولوپ، دؤندی هم گوره بیلمان یورین...»

آق بیله گینگ اوغورلانشی

شول گيجانینگ ارته سی هوا اوران صاف بولدی. گؤگینگ (آسمانینگ) یوزیندن دانگ ییلدیزیندان باشغا هیچ بیر زات یوقدی. اوبانینگ یوقاری طاراپی دانگلیق بیلن قیزاریپ، جهانینگ یوزی آچیلماغا باشلاپدی. اوراق اورماغا باریان اوراقچیلارینگ آتی نینگ کاته- کاته کینگشه مسی، اوبا آراسی نینگ اومسوملیگینی بوزیار دییایماسانگ، باشغا زادینگ سسی یوقدی. مراد همیشه کی عاداتینا گؤرأ، اوقودان اویانیاندان، حاسیر- حوسور توروپ، یاسسیغی نینگ آشاغیندان گه يملرینی چیقاریپ اگنینه آلدی. بئیله کی قاپینی آچیپ: «گلینجه، گلینجه!» دییپ، گلینجه سینی اویانیدردی.

— آی، گلینجه، اوتن آغشام یامان بیر دویش گوردوم.

— یوری، پیغمبر یورغودی بولسون— دییپ، گلینجه سی یورغاندان کله سینی چیقاریپ، دینگله ماگه حاضیرلندی. مراد سؤزه باشلادی:

— بیر قیش گونی میکأ دییپ یاتیرین. بیر توپار اوغلان بولوپ، دوزه پشمک ییغناماغا گیدیاریس. پشمک ییغیپ، اویشوپ اود یاقیاریس. اودونگ تۆوه رگینی آلیپ اوتیرقاق، اگنیمدأکی چاکمنجیگمه اود دوشیار. سوندورجک بولساق- دا، سوندوریپ بیله میزوق. اندامیما زات بولانوق، یؤنه چاکمنجیگیم یانپار.

— مراد جان، اوران یاغشی دویش گوریپسینگ. شو دویشی کاشکی من گورسمدیم! کؤنه لر آیدیپدیر: «دوقما- یول، چورک- آدم یوزی، قان- قازانچ، اود هم اوراز [مقدس]» دییپ... بو سؤزی اشیدن مرادینگ یوزیندأکی غمگین لیق آیریلیپ، یرینه شادلیق گلدی. سونگ اول قالبیرینگ ایچیندأکی توروبانی آلیپ، چوالدای آرپادان باش قاشاویچ توربا قويدی- دا، الی توروبالی داشاری چیقدی.

اووقا قاریشیپ، باشینی آشاق سالیپ، آتینگ آخرینا باردی. گورسه ات یوق. «گوره ن دویشیم دوغری بولدی، آق بیلک اوغورلانیپدیر» دییپ یره اگیلیدی- ده، زنجیر بولکلرینی آلیپ، تاما یورتدی. باریپ الیندأکی زنجیری گلینجه سی نینگ اؤنگونه آندی:

— حاوا، اود اورازمیشدیق، آق بیلک هم اوغورلانیپ میشدیق. حای، آتجاغازیم الیمدن گیتدی... مراد گؤزیندن بیر- ایکی دامجا یاش آقیدریپ، دوران یرینده آشاق اوتوردی. گلینجه سی و یورغاندا یاتان اورتا یاشان آقاسی سیچراپ قالیپ، داشاری چیقیدلار. آق بیله گی یاتاغیندا گورمان، «آق بیله گی

- او غورلاپدير لار» دىيىپ، غايغى- غاملى حالده يىنە- دە ايچرىك گىردىلر. مراد بولسا، شول
 اوتور شوندا بىر- دە قوزغانمان، بوينونى ساللاپ اوتىردى. آقاسى مراده قاراپ:
- مراد جان، قايغى اتمە، بار جار چكدير. اونى آتاباي قالتامانلار يىندان باشغا ھىچ كىم او غورلان
 دالدير- دىيىپ، مرادىنگ الينە ايكى قرانى(ريالى) برىپ، **دوردى جارچىلار** قارشى اوغراندى.
 مراد اويلرى نىنگ اۇنگ يانينداقى يول بىلن ايلرى طاراپه گىتدى. بارىان يىندان بىر- دە باشىنى
 قالدىرمان، يولدا بىر-ايكى يولا بودرۇپ، بىر كىچىك اويونگ يانيندا آياپ چكدى. داشاردان:
- دايزا، دوردى آقا اۇيدە مى؟- دىيىپ قىغىردى. ايچردن ياشولوراق بىر ادامىنگ بۇوغوغراغا- دا
 «گلىير» دىين سىنى اشىديپ، قاپى كلیمىنى قالدىرىپ، ايچرى گىردى. اوجاينگ قايرا باشىندا
 اوتوران كۇسە ساقغالى بىر آدم:
- يۇرى، مراد جان، ايرلۇپسىنگ- دە، نأمە خبرىنگ بار؟- دىيدى.
 – حاوا، ايرلە دىم، بىزە بىر جار چكىپ برملى بولجاق- دىيىپ، آقاسى نىنگ برن ايكى قرانىنى
 اونونگ اۇنگونە آتدى. دوردى جارچى:
- نأمانىنگ جارى، نأمانگىز او غورلاندى؟- دىيىپ سورادى. مراد تىترە ويك سس بىلن:
 – اۇتن آغشام آتىمى ياتاغىندان كسىپديرلر، شونونگ اوچىن گلدىم- دىيدى.
 – حاى، ظاليملار، سنىنگ آتىنگ ھم كسماگە زار آدملار بار- او!- دىيىپ، يوقارىق قالدى. تاياغىنى
 الينە آليپ:
- بووشليغىنا نأمە دىمە لى؟- دىيىپ سورادى. مراد باشىنى ساللاپ بىر آز دىنگىرگاندن سونگرا:
 – بووشليغى باش تومن پول بىلن بىر چاكمن- دىيدى.
 دوردى جارچى ھم:
- اوندا بوليار- دىيىپ، كۇچا قارشى اوغراندى. مراد- دا اۇز اويلرىنە قارشى قايتدى. اول يولدا ھىچ
 كىم بىلن گپلشمان، پریشان حال بىلن اويلرىنە گلدى. يىنە- دە شول اۇز اوطاغىندا يىغنانىلماديق
 دوشە گىنگ اوستونە اوزاندى....
- گون قوشلوق واقتىندان بىر آز گچىپدى. دوردى جارچى كۇچانىنگ قايرا يوزىندن گىرىپ، اللى-
 آلتىمىش اديك اديپ، تاياغىنى يره دىراندن سونگرا:
- آى، حالق، حاى، قولاق قويونگ، حاوا! حاى، آشىر داىخانىنگ اوغلى مرادىنگ آق بىلك آتىنى اۇتن
 آغشام او غورلاپدير لار، حاوا! شونونگ او غورسىنى بىلن آدمىنگ باش تومن پولى بىلن بىر چاكمنى
 بار، حاوا!... - دىيىپ، قىغىرىپ اوغراندى.
 اونونگ تۇوره گىنە اويىش آدملار: «آتاباي قالتامانلارنىڭ اشىديپ» دىياردىلر.

دوردى جارچى بولسا بولونى دوام ادېپ، ھەر يىتمىش- سگىن ادىمدن بىر قىغىرىپ بارىاردى. اوبانى
ايكاً بۇلۇپ گچىپ، دريا قويىيان ارنانىنگ كۇپورسىندن اۇتوپ، دوردى جارچى **تاغان**- يىنگ دوكانى
نىنگ يانىندا يىنە- دە بىر گزك اۇنگكى اصولدە قىغىردى. جارچى نىنگ سسىنى اشىدىپ، بىر توپار آدم
اونونگ تۇورە گىنى آلىپ دوردى.

– من اوغروسىنى بىليارن- دىيىپ، اورتا بويلى، قزىل منگىز، اوزىن قارا قولپاقلى، بويى
ياغلىقلى، الى گرگنكى بىر ياش چوپان آدملارىنگ آراسىنى يارىپ، جارچى نىنگ يانىغا گلىدى.
جارچى:

– سن انىغىنى بىليارمىنگ، گۇزىنگ بىلن گۇردىنگى؟- دىيىپ، اونی مرادىنگ يانىغا آلىپ قايتدى.
اولار بىر آز وقتدان مرادلارىنگ تامىنا گلە لىر، مراد اوز اوطاغىندا يوزى سالىق غاملى ياتىردى.
– مراد جان تور- دىيىپ، دوردى جارچى الى بىلن ايرالاپ، يانگجا اوقلان مرادى اوياندىردى. مراد
گۇزلىرىنى اوقالاپ، ياتان يىرىندن قالىپ، چۇكە دوشوپ اوتوردى- دا:
– دوردى آقا نأتىدىنگ؟- دىيدى. دوردى جارچى:

– بو چوپان: « من بىليارن آتىنگ اوغروسىنى» دىيار- دىيىپ، چوپانى گۇركزدى. مراد چوپانە:
– سن نأحىلى بىليانگ، گۇزىنگ بىلن گۇردىنگى- دىيدى.

– من اۇتن آغشام آى ياشاندان سونگ، **آلتىن توقماق**- يىنگ يانىندا باقىپ يۇرن قويونىمى يولداشىما
تابشىرىپ، چاى- شكر آلايىن دىيىپ كومىش دىپا بازارا قايتدىم. دانگ آغارىپ، جهان يايلىندان سونگ
كوممت قاويىزىنگ يولى بىلن گلىاركام، ايكى سانى ياراغلى آدم، بىرى اىرلى آت مونيپ، يانىندا قى
بولسا آق بىلە گى آلىپ، ساغرىسى بىيك بىر آتى مونيپ، مينيگ يوزىمە اىمىجى- اىمىجى باقىپ،
آتلىرى غورغونلادىپ، **صحنه سوقى** اوباسىنا طاراپ گىتدىلر.
چوپانىنگ بو سوزلىرىندن سونگ مراد اولودان دمىنى آلىپ:

– اوز گومانىم ھم شئىلە دى- دىيدى. – يۇر، اول اوطاغا بارىپ، چاى اىچە يلىنگ.

سماورىنگ اوستونده دملگى دوران دكمجدن(چاينكدن) مراد اولارا چاى قويىرىپ، ساچاقداق
چۇركدن حۇدور اتدى. اولار كشمىش بىلن چاى اىچدىلر. مراد:

– ساغ بول، دوردى آقا، ايندى سانگا روغصاتدىر- دىيىپ، جارچىنى اۇيونه اوغراتدى. اۇيدە چوپان
بىلن اۇزى قالىپ، گوررىنگى قايتادان باشلايدىلر. چوپان مرادە:

– بو ايشلر صحنه سوقى قالىتامانلارى نىنگ ايشىدىر- دىيدى.

– اى، دوست، « غارىپ يانار حارامى نىنگ اۇدونا» دىيىن يالى، قالىنگ بايىنگ حرامدان- حالالدان
يىغنان ماللارىنا دگمان، من پاخىرىنگ بوتىن ماشغالاسىنى شونونگ ساياسى بىلن اكلاپ اوتوران
آتجاغازىمى اكىتدىلر. بولاردا ھىچ انصاف يوق. يوغسا- دا سن حۇل گون بىزىنگ

جافاربايلار يميز ينيگ قالتامانلار ينيان قوانچ- ينيگ اوزى نينيگ اون-اون باش آتلىسى بيلن گيديپ،
سنگر سواتينيگ يانيندا باش-آلتى دويانى اوتلادىپ يورن يانگى يتيشن بير جاهيل اوغلانى
اؤلدوريپ، دويه لر ينى گتيريپ ساتدى، پوللار ينى آتالار ينيان قالان يالى اديپ پايلاشانلار ينى اشيتمه
دينگمى؟

— اول آيدانينيگ دوغرى، من يكه آتاباي قالتامانلار ينى ديه موق، اوز جافارباي قالتامانلار يميز هم دك
دال. اونسونگ- دا ايران حكومتى نينيگ پوللار ينى ساتيلىپ، ايرانينيگ بيزينيگ شو اولكاميزى اليه
آماق اوچين توركمنلار ينيگ گويجونى قاوشاتجاق بولوپ، آتابايى جافاربايا، جافاربايى آتابايا ياغى
ادىپ قويان حيله سى نينيگ طاراپ ينى توتيانى هم گوناله يارين. كوممت قاويى اوزلرينه آليپ،
سوودا مركزى اتجك بوليان هر ايكي اروغينيگ (تيره- طايغه) سوودىگارلر ينى- ده اولار ينيگ همه
سینه شريغات يولى بيلن آتاباينيگ جافارباينيگ، جافارباينيگ آتاباينيگ ماليني تالاپ آماسيني حلال
ادىپ، فتوا بريان، بيز يالى غار يپلار ينيگ گوزياشى نينيگ آقماسينا سبأپ بوليان بير توپار قاضى
لارى- دا گوناله يارين...

بولار ينيگ گوررينگى اوزاغا چكدى. آخر دا مراد:

— من بووشليغينيگ اوچين سانگا نامه بره بين؟ سن منى قاتى بگنديردينيگ- دىيپ، آقاسى نينيگ يانينا
اوغراجاق بولاندا، چوپان:

— جانينيگ ساغ بولسون، مراد دوست، مانگا زات گرك دال. مانگا سنينيگ بيلن تانيش بولانيم بس-
دىيپ، مرادينيگ سينيدان توتوپ اوتوردى. ايندى مانگا روغصات بر، من گيده بين.
مراد هم:

— بوليار اوندا، ساغ بول، سنينيگ بو دوستليغينيگ ياديدمان چيقار مارين- دىيپ، اونى يولا سالدى.
شول گون آغشامى مراد قايعى- غمدان يانگا اونگلى ياتيپ بيلمدى. ارته سى ير يندن توروپ، بير-
ايكى كاسه چاي ايچيپ، قولتوغينا بير دوويم چوره ك ساليپ، آقاسى و گلينيجه سى بيلن حوشلاشيپ، نير
ده سينيگ صحنه سوقى اوباسى دىيپ، يولا دوشدى. اول پياداچا، كآ يورأپ، كآ دينچ آليپ، ايل ياتان
سونگ بير اوبانينيگ اوجوندا گيردى. بو اوبانينيگ اويلرى بير توپار توركمن اويى (آغاچ اويى)
بولوپ، اويلر ينيگ اؤنگونده جنگل آغاجيندان بجريلن تلأرلر باردى. مراد كيچيچيك بير قارا اويونگ
قاپى كليمني قالديريپ:

— گيچ ياغشى!- دىيپ، ايچريك گيردى.

— گلن ياغشى- دىيپ، ايک اگريپ اوتوران باشى اق ياغليقلى قاررى ماما يوقاريق قاليپ، گچر يالى
ير گوركدى.

مراد كىچىچىك اوجاغىنگ سول طاراپىندا اوتوردى. قاررى ماما بۇوردە دوران تونگچە سىنى آلىپ، اوجاغا قويدى. تونگچە قاينادى. ماما ايچى چۆرە كلىجە ساچاغىنى مرادىنگ اۇنگونە يازدى. ساندىغىندان چىقارپ استراباتدا ياسالان تانگسىق كاسە سىنە چاى قويوپ:

— آل، بالام!— دىيپ، مرادىنگ اۇنگونە قويدى. ياداپ گلن مراد اووقامە يىللى بولوپ اوتورسا- دا، قويلپ بىرلن چايى ايچملى بولدى.

قاررى ماما:

— يۇرى اوغوم، اوغور حايرلى بولسون؟— دىيپ سورادى.

مراد:

— اوغور- دا حايرلى دىر— دىيپ، سۆزە باشلادى. — آق بىلك آدلى آتىم باردى، شونى ايكى- اوچ گون موندان اۇنگ شو يرينگ قالتامانلار يندان بىر- ايكى سانيسى بارىپ، منينگ قاپىمدان كسىپ آلىپ قايدىدۇر. شونونگ ايزىندان دىيپ، يولا چىقۇدۇم.

— حاوا، دوغرو دىر، بالام، دوين گونورتان **حال نظر بىلن كۆسە** آدلى قالتامانلار « جافاربايلاردان آت آلىپ گلدىك» دىيپ، بىر ياد آتى گتير نلرىنى اشىتدۇم. اولارىنگ اۇنى سانگا ارتير گوركزە يىن... ساچاق يىغنالاندان سونگ، اولارىنگ ايكىسى نىنگ گلردن- گچردن دن گوررىنگلرى اوزاغا چكىدى.

آشاغىنا دوشە لن ايچمگىنگ اوستوندىن چاكنىنى يازىپ ياتان مراد ارتيرە چنلى قىمىلدامان ياتدى. ارتە سى اير بىلن توروپ، اۇتن آغشامقىسى يالى چاى- چۆرە گىنى ايه ندىن سونگ:

— دايزا مانگا حال نظر بىلن كۆسانىنگ اۇيونىنگ سالغىسىنى بر— دىيدى.

— بوليار، بالام، يۇر— دىيپ، قاررى ماما مرادىنگ اۇنگونە دوشوپ قايتدى.

اولار اوبانىنگ آراسىندان گچيان گورگن آقارى نىنگ اوستوندىن سالنان كهنه رآك كۇپرى نىنگ ساقاسىندا(كنارىندا) آياق چكىلر. قاررى ماما لى بىلن سالغىسىنى بردى:

— حانها، شول دوران اوچ اۇيونگ اورتاقىسى.

مراد ماما تانگرى يالقاسىن آيدىپ، شول اۇيە بارىپ:

— سالالومالكىم!— دىيپ، ايچرىك گىردى. اۇيدە قارا ساقغاللى، مله گۆزلى، يوزىندن قان دامجاق بولوپ دوران بىر آدم اوتىردى. اول آدم مرادا:

— يۇرى اوغور حايرلى— دىيدى.

مراد هم:

— اوغور- آ حايردىر— دىيپ، سۆزە باشلامازدان اۇنگ، اول آدم مونىنگ سۆزىنى كسدى:

— اۇزىنگ نىرە لى بوليارسىنگ؟

- كوميش دفة لى، اوزيم- ده جافارباي.
- جافاربايىنگ حايسى طايغه سىندان بوليارسىنگ؟
- قارىنجلرىندن دىرن!
- دوغروسىنى آيت!
- من نامە اوچىن يالان آيدايىن؟
- آخ، اگر- ده كلته بولسادى دىنگ... حا، نامە اوچىن يولا چىقدىنگ؟
- موندان اوچ- دۇرت گون اۇنگ قاپىدا دوران آتىمى كسىپ آلىپ قاپىدىپىرلار. شونونگ ايزىندان چىقدىم.
- آتىنگى كىم آلىپ قاپدانىنى بىليارمىنگ؟
- اشىتمىگىمە گۇرا، سىزىنگ اوبانگىزدان بىزىنگ قووانچ ادلى قالتامانىمىز مال سورىپىدىر. منىنگ آتىمى هم شونىنگ قاهارىنا سىز آلىپ قاپىدىپىسىنگىز.
- حاوا، سالغىمىزى، اۋىي دوغرى بللۇپ گلپىسىنگ. خبرىنگ نامە؟
- خبرىم شول، من قارىپ داىخانىنگ اوغلى، قالتامانلىق بىلن، زات بىلن ايشىم يوق. شول آتى ايزىنا برسە نكىز دىپىپ، خواهش اده يىن دىپىپ گلدىم.
- موندان اون- اون ايكى گون اۇنگ قووانچ قالتامان بىز اوبانىنگ مالىنى نادىپ اكدىه نىنى و بىر ادامىمىزى اۋلدورىپ كىده نىنى سن اشىتمە دىنگىمى؟ نادىپ قورقمان گلدىنگ؟ سىزىنگ جافارباي باتىرلارىنگىز يالى، آتابايلارىمىزدا باتىر يوقدور اوى اديارمىنگ؟
- من ناما قورقايىن؟ عمرىمده بىر آدم بىلن اورشان دال، اصلا ياراغ دىين زاتلارىنى اليمە- ده آلان دال. اونونگ- مونىنگ يرىنى سوروپ، اكينىنى اكيپ، اوراغىنى اوروپ يۇرن بىر قارىپ اوغلان من.
- اونونگ- مونونگ اكينىنى اكيپ، يرىنى سورىپ، شئيله بىر قارىپ اوغلان بولسانگ، اول اىگدىش آت سانگا ناما گرك؟ بىر يابى بولمايarmi؟
- دوغرى بو اىگدىش آت بولماسا- دا، آتە ياقىن بىر يوورىك آلاشا. دادم چاروادان چمورا گلن وقتى بار- يوق ايكى سانى دويه سىنى بىر چاروا بايه برىپ، بىر ياشارقا شو اق بيله گى آلىپىدىر. شوندىن بارى ايلىمىزده گزىپ يۇرن اۇرنشنىجه مالىمىز. هر بىر قارىپ اونگوشىغىمى شونىنگ بىلن اديارىن. اونگا عرابه ده قوشيارىن، اونونگ بىلن ير- ده سورىارىن...
- حاوا، سىزىنگ شول قووانچ قالتامانگىزىنگ باشلىقلى بىلن آلىپ كىدىلن ماللارىنگ اچىندە منىنگ اقامىنگ بىر ماياسى- دا [دويه سى] كىدىپىدىر. شونى منىنگ اليمە كنىرىپ برسنگ، سنىنگ آتىنگ اوزونگكى، يوغسا...

– ای، آقام، من اول قالتامانینگ دوغانی دأل، قارینداشی دأل، میانگی من اوندان نأجره آلیپ گله یین؟

– اونچاسینی اوزینگ بیلجک. یات- تور، فکر ات ...

بولارینگ گوررینگ اوزاغا چکدی. آخردا مراد مایا گلمسه، ایشی نینگ چوزیلمجکدیگینی بیلپ، ایچیندن بیر آخ چکیپ:

– حُوپ، اوندا ساغ بول- دیپ، چیقپ گیتدی. شول وقت سامان تایانینگ قاپدالیندا اوت آیپ دوران آق بلیگه گۆزی دوشپ، دونگان یالی بولوپ اونگا قاراپ، بیر سالیم دوردی.

آق بیلک هم آرقاسی کهنه حالیقی، سامان تایانینگ یانیندا اوت آیپ دوران یریندن کله سینی قالدیرپ، بیر یولا کینگشه دی. تورباسینا آریا قویوپ، داشاری چیقاندا، آتینگ اوزینی گورپ، کینگشه مسی مرادینگ یادینا دوشپ، بیر باشینی یایقادی. یئنه- ده یوزینی ساللاپ، گۆزی نینگ قییاغی بیلن آق بیلگه گۆزلأپ، مامانینگ اویونه قارشی گیتدی. باریپ بولان گوررینگلری قارری ماما آیدپ برندن سونگرا، حوشلاشیپ، اوباسینا اوغرادی. گون اوزی نینگ یولی نینگ یاریم اسسه سینی گچپیدی. هوا هم اونچاقلی ایسی دألدی. جلواز یلی [آشاق یوز بیلن قایرانینگ آراسیندا اوسیان یل] یواشراقدان اوسوپ دوردی. مراد کأ یورأپ، کأ اوتورپ، دینچ آلیپ، گون باتماغا نایزا بوی قالداندا، کومیش دفانگ قولاینداقی کوره سوو دپه سیندأکی قونومچیلیغا باریپ یتدی. شول یرده اون- اون باش اویلی بولوپ اوتوران قووانچ قالتامانینگ اوباسینا قارشی اوغرادی ...

گونینگ یاریسی باتپ، یاریسی بولسا مرادینگ اوبا بارماغینا قاراشیان یالیدی. مراد اوبانینگ یانیندا اون- اون ایکی سانی اونیق قویون- گچی اوتلادیپ یورن بیر اوغلانچقدان قووانچینگ اویونی سالغی برمگینی سورادی.

مراد آق قامیشلی اویونگ کلیمینی قالدیرپ:

– گچ یاغشی!- دیدی- ده ایچریک گیردی. اوجاغینگ قایرا باشیندا آی بوغداشین قورپ، اوتوران اورتا بویلی، قارا یاغیز، یوغین مورتلی، بیلی جوهر پیچاقلی، قیرقینا قولایلان بیر آدم اوتوران یریندن بیر قوزغاندی- دا:

– گلن یاغشی، گل، یوقاری گچ!- دیدی. اول قووانچدی.

– آی، بولیار شو تایی- دیپ، مراد اوجاغینگ سول طاراپیندا اوتوردی.

– یوری، اوغلان، گلشینگ نیردن؟

– گلش هم شو وقت- آ صحنه سوقی دان!

بو ایکی کلمه سوزی اشیدن قووانچ یوزینی تورشودپ، قاشلارینی بورشوردی:

– من سنی کومیش دغه ده گورن یالیدیم- دا؟

- دوغرو دیر. اوزوم كوميش دفة لى بولسام- دا، موندان باش-آلتى گون اؤنگ قاپىمدان آتىمى صحنه سوقى قالتامانلار بندان حال نظر بيلن كؤسه آليپ گيتديلر. شونونگ ايزيندان گيديديم.
- نأمه آتىنگى برمه ديلرمى؟
- برمه ديلر...
- نأمه ديارلر؟
- سيزينگ اول گونكى گتيرن ماللارى نكيزينگ آراسيندا بير مايا بارميش، شول حال نظرينگ آقاسى نينگ ماياسى ميش. شونى التىپ بريانچام، آتىمى اوزيمه برمگىنى آيتدى.
- حا- آ، ايندى ماقصادينگ نأمه؟
- منينگ ماقصاديم، سيزينگ شول مايانى مانگا برمگىنگيز.
- اى حوى، بالام، من اول مايانگ ايزيندا كان كؤسنديم.
- اى آقام، بئيله ديممه، سن مانگا رحم ات. من بير قاريپ اوغلان، بير اويى شول ات بيلن اونگدريپ اوتيرين. منينگ گوز قووانجيم، دونيا ماليم بولان آق بيله گيم دن گيديار، شوتايذا مانگا كمك ينگى يتير.
- منينگ سانگا كؤمه گيم شول بولار: اوتوز باش تومن پول گتيريب برسنگ، مايانى سانگا بره رين، يوغسام...
- آقام، من بير قاريپ داىخان اوغلى، اوتوز باش تومه نينگ آدينى اشيتسم- ده اوزينى گوره موق.
- او تايينى بيله موق. شو بير، ايكى-اوچ گونينگ ايچينده شول پولى گتيرسنگ آليپ گيدر سينگ، يوغسا، ايرانينگ دويه آليان تاجرلرى بير- ايكى گوندن گلجكلر، شولارا يتميش- سگسن تومنه ساتارين، ايزينا قالارسينگ.
- مراد بو سوزلرى اشيديب، بوينونى ساللاپ بير آز فكه گيتدى:
- آى آقام! سندن كؤپ توقع اديارين، اوتوز باش تومه نينگ اون تومه نينى منينگ حاطيراما گچيب، بيگريم باش تومن آل- ديدى.
- قووانچ- دا آتاسيندان قالان مالى ساتيان يالى بولوپ، قينانچلى- راغا- دا:
- بار سنينگ ديه نينگ بولسون. اما تيزراق آليپ گل، يوغسا ايزينا قالارسينگ- ديدى.
- بوليار اوندا- ديب، مراد قاپينى آچيب-آچمانقا، قووانجينگ:
- صحنه لرينگ مالى حايسى طاراپا اوريا؟- ديب، برن سوراغينى اشيديب آياق چكىدى. بير آياغى داشاردا، بيرى ايچرده دوران مراد:
- بيله بيلمه ديم- ديب، چيقىپ گيتدى.

- مراد بېگرمې باش تومن پولى نېردن و كېمدن آجاغىنى بېلمان، بېر ساغتلىق يولى نأحىلى گچېپ، كومېش دپا بارانىنى بېلمان قالدې. اول اۇلرېنه گلېپ، آقاسى بېلن گلېنجه سى نېنگ آغشاملىق چاېنا پېتىشى، بېر-ايكى كاسه چاېنى اېچېپ، گۆرن- اشېدىنلرېنى بېرېن- بېرېن اولارا آيدېپ بردى، سونگرا اۇز اوتاغېنا گېرېپ، بېرېنه گچدى. ايكى گونلاپ يول يۇرأپ، ماخولجا يادانى اوچېن بېرېندن بېر- ده قوزغانمان، ارته سى **اولى قوشلوغا** چنلى ياتدى. سونگ توروب، بېگرمې باش تومن قرض- قوال آلايېن دېيېپ بازارا چىقدى. پول دېيېپ اوچ- دۇرت دوكانا بارسا- دا، هېچ بېرېندن اوغور تاپمان، ايكى الى بوش **سوېر گونورتان** اۇلرېنه دولانېپ گلدې.
- اۇلرېنه گلېپ، هېزې دمېنى- ده اونگلى آماندى، گلېنجه سى:
- مراد جان، الېمېز-آياغېمېز شو آتدى، اول- دا گېتدى. اېندى نأمه اده رېس؟ اودونومېزى جنگلدن، سوومېزى گورگندن شول گتېر ياردى. اېندى كېم گتېره ر؟
  - آخ، گلېنجه! اونى آېتماسانا، اونونگ بېلن مېنېنگ اتجك اېشلرېم كۇپدى. زىانى يوق. يوغسا- دا آقام حانى؟
  - اول اۇنگرأك اوبانگ قاېرا باشېنا گېتدى. هېزې- ده گلە نوق. آنگرېق پامېق بېر جاغازېنا دېيېپ گېدن بولماغا چمە لى.
  - حاچان گلر كا؟ بېگرمې باش تومنى اۇزى بېر زات ادېپ بېلمز مېكا؟
  - بېر آزدان گلر، گوررېنگ ادر سېنگېز- داغى. حأضېر باللى، بېرسى نېنگ اولوغ-آراباسېنى يارپا آلېپ، گورگنه سوا گېت. اۇدېه اېچمأگه بېر چمچە- ده سوومېز يوق.
  - بوليار، گلېنجه. من بار قام، سن هېچ زادى قاېغى اتمه!
- مراد قونگشولارى **ملاعراز آقانىنگ** آت-آراباسېنى آلېپ، اونېنگ اوستونه بېر چلېك باغلاپ، گتېر جك سوونېنگ يارسېنى اۇزلرېنه، يارسېنى بولسا، اولارا برك شرتى بېلن گورگنه سوا گېتدى. اوبانىنگ آشاق يوزېنداكى يول بېلن آشاقى كۇفرېدن گچېپ، بېر يارېم ساغاتدان **حوجه نېس**- ينگ آشاق يانېندا قارا **كېله** اولومېندان گېرېپ، آتېنى آقارېنگ اورتاسېنا بارېنچا سوردى. آرابانىنگ اوستونده دوران بېرېندن اگېلېپ، بدره سى بېلن چله گېنى دولدوردى. «آل، بۇزجا!» دېيېپ، اولومدان چېقېپ، آتېنى بېر گېنگ يولا سالىپ، نوغتاسېنى آرابانىنگ قورمونا اېلدېرېپ ياتدى....
- بېر- ايكى ساغاتدان باشېنى قالدېرېپ گۇرسه، آيأم اوبا گلېدېر. گتېرن سوونېنگ يارسېنى ملاعراز آقالارا بېرېپ، يارسېنى چله گى بېلن اۇزلرېنه آلېپ قالدى. اېزېندان آت-آرابانى التېپ بردى. گون هم ماخولجا ياشېدې.
- آغشام چاېنگ باشېندا اوتېر قالار، مراد آقاسېنا:
- آننا دادە، سن مانگا بېر بېگرمې باش تومن تاپېپ برمه سنگ، بولجاق دأل- دېدې.

- من نیردن تاپایین؟
- نامه آماغا آدم آز می؟ بایلارینگ بیرینه باریپ، ینه بیر آیدان بره یین دیسنگ، حایسیسی برمز دییانگ؟ گۆره یلی، دانگ بیر آتسین باقالی.
- ارته سی آقاسی توروپ، بازارا قارشی اوغرادی. اول بیرناچه دوکانا گیرپ چیقدی. « پامیقلیغینا پول برینگ» دیپ سوران همه دوکانچیسیندان « پول برپ بیلجک دأل، مال ایسله سنگ بره یلی»
- دیین جوغابی اشیتدی. آخردا اوبانینگ ایچینده سویتخورلیغی بیلن یاقاسینی تانادان ایل **آمان حاجی نینگ** اویونه طاراپ یوزلندی. بیر آز وقتدان یکه مرتبه لی تام بیلن آق اویونگ آراسیندا گزمه لاپ یورن آق ساغالی آدمنگ یانینا باریپ، الینی چالارغا- دا قاوشوریپ، باشینی آتیپ سالام بردی. اول « والیکیم!» دیپ، سلام آلان بادینا:
- یوری، نامه گوررینگ- ینگ بار؟- دیپ سورادی.
- اونچاقلی گوررینگیم- آ یوق، یونه آراجیق پولجاغاز گرك بولوپ قایتدیم.
- نأحیللی پول؟
- شو وقت بیر بیگریمی باش تومن گرك بولدی، پامیقلیغینا برسنگ دیپ، سیزدن سوراماغا قایتدیم.
- حاجی پامیغینگ آدینی اشیدن سونگ:
- یوری تاما بارایی- دیپ، اونی آلیپ گیتدی.
- بو یئل پامیغینگ نأحیللی؟
- یامان دأل، حاجی آقا، یاغشی گوگه ریپدیر.
- نأچه پول برسم بولجاق؟ سونگرا پول برجکمی یا- دا پامیق؟
- حالانینگ ایسله سنگ برجک.
- سن بیر قاریپ آدمسینگ، پول برمک سانگا قینراق بولار. شو گون مندن بیگریمی باش تومنی آلسانگ، یئنه اوچ آیدان اوتوز باش تومن ادپ برملی سینگ، یاغشسی پامیق بر آغا.
- بولیار، حاجی آقا، نأچه پامیق برملی؟
- آی، کان دأل، بیگریمی باش پوط جاغاز! (شول گونلر پامیغینگ پوطینی دایخانلاردان 15/5، 16 قراندان آلیار دیلار- آخمت).
- بولیار- دا.
- آننا حاجینگ ساناپ برن پولینی آلیپ، « ساغ بول» دیپ قایتدی. گیده نی باری « حاجان گلرکأ، بیر زات تاپارمیقا یا- دا بوش گلر میکأ؟» دیپ، گوزینی یولا دیکپ اوتوران مرادا پولی گتیریپ بردی.

نیرده سینگ قووانجینگ اوی دیپ، یولا دوشن مراد گونورتان قووانجینگ اویونه باریپ، پولی بردی. قووانچ بولسا چوپانینا ارتیر مایانی سوردن آلیپ قالماغینی تابشیردی. مراد شول گون گیجه سی بیلن اولاردا بولوپ، ارته سی آق مایانینگ یکی اورکوجی نینگ اورتاسینا چاکمه نجیگینی دوشاپ، صحنه اوباسینا اوغرادی. اول مایانی کاته سآچیدیپ، کاته ایلغادیپ، گون آغانسونگ صحنه سوقی نینگ بیر اوجوندان گیردی. حال نظرینگ اویونه باریپ، مایانی اونگا برنسونگ، الینه بریلن آق بیله گینگ نوغتاسیندان ایدیپ قایتدی. گتیریپ آتینی اوز میخمان جای بولان قارری مامانینگ یانیندا یالانگاچلادی. اوز جانی یالی گوریان آتی نینگ باش-آلتی گون ایچینده حورلانیپ، بیلی نینگ سیفیلیپ، تازی نینگ بیلی یالی بولانینی گوریپ، باشینی یایقادی...

سونگ اونی اشیکله دی. شول گیجه مامانینگ اویونده قالدی. ارته سی ایر بیلن توروپ، دانگ آغاران و اقاتی آق بیله گی اونگوننی آتدیریپ اوباسینا قارشی چاپیپ اوغرادی. یولدا اونگوندن چیقان آدم اونونگ شادیان یوزینه باقیپ حایران قالیاردی.

گون اورتادان آغاندان سونگرا، مراد اویلرینه گلدی. همیشه کی عاداتی یالی، آت توربا اییم قویوپ، آق بیله گینگ کله سینه گه یدیریپ، ایشلری بیلن مشغول بولماغا باشلادی....

مراد دؤندینی قاچیریار

یوفارداقی واقعدان یدی- سکیز آی گچیدی. کومیش دپا هم رضاشانینگ قشونی گلپیدی.

مراد بیلن دؤندی هر هفته یا- دا هر اون گوندن بیر گزک قونگشولارندا یا- دا باشغا وعده جایلاریندا بیر- بیر بیلن گوره شیپ دوریاردی.

یازینگ گوزل بیر گونیدی. یواش- یواشدان چیقیپ گلپان گون دولمی- دوشونی نورلانیدیریاردی.

اونونگ شعله لری بیلن اوزلرینه جوربه- جور [دورلی] رنگ آلان بولوتلار هم یازینگ سحر شمالی بیلن گؤک (آسمان) یوزینده گزه لنچ ادیاردی. گون هم بولوتلارینگ آراسیندا کأ گورنوپ، کأ گیزله نیپ، بوتین جانلی- جاندارینگ روحینی هیجانه کتیردی. اولارا اولی بیر شادلیق باغیشلایاردی. شول و اقات مراد دوزدن یاداپ گلپیدی. بالاق ناغیشلاپ اوتوران گلینجه سی نینگ یانینا باریپ، یاداولیغینی یادیدان چیقاریپ، اوغرین- اوغرین گولومسیراپ، اونگا باقیاردی. گلینجه سی مرادینگ یانیندا دورانینی گوریپ، باشینی قالدیردی. مراد یئنه- ده یئلغیردی. گلینجه سی:

— مراد جان، نامه یئلغیریانگ؟— دیدی.

— آی، یئنه ...

— اوتانما- دا آیدیر.

مراد اوتانچلیر آغا- دا یواشلیق بیلن:

— گلینجه، منی عۆمور بویونچا اوزینگدن ناراضی اتمجک بولسانگ، منینگ بیر یومشوم بار، شونی بیتیرملی.

— او نامه یوموش، آیت گۆره یلی!

— آیتسام، مانگا داقجاق بولیان **بایرام قاقانگ** عیالینی (بایرام اوتوز- بیر، اوتوز-ایکی یاشیندا اوچ-

دورت آی اؤنگ یوغلان، مرادینگ دأده طاراپیندان بولان قاریندشی) منینگ باشیمدان آیرینگ.

— آغزینگا گله نینی اوتلاپ دورما، اونی سندن سؤرامزوق. سن یالی اوغلان، او جوره زاتلار

بیلن ایشی بولمان، نامه دییسه لر «بولیار» دییر یۆره ر. سانگا بیرینینگ شانگنگیرداپ دوران

قیزی آلیپ برماگه بیزینگ دؤرد یوز باش یوز تومن پولومیز یوق. بایرام قاقانگ گلینی بولسا،

بیر پول بیلن بولجاق. اول پولی هم اوراق- دؤوه گینه، قرض- قوال آلاریس.

— پول بیلن سیزینگ ایشینگیز بولماسین، اونی اوزیم بیر زات اده رین.

— یۆری، کیمی گۆردینگ؟

— من یانگی گۆره موق، همیشه گۆریارین ... شول مانگا بولماسا، من اوندا ...

— کیم اول بیله؟

— اول می، اول **پرمان حاجی نینگ** قیزی دؤندی ...

— ویی، اول می؟ — دییپ، گلینجه سی گولدی.

— حاوا، شول!

— اولارا تویس ایگدیر، بیزه «قول» دییرلر. قیزلارینی برجک گمانلاری بارمی؟ اونسونگ اولار

قورپلی، بآیدیر، اوز دنگلرینی تاپار. هیچ واقته بیزینگ یالی قاریپ بیلن قودا بولمازلار.

— قولی، ایگی بیله موق. اول قیز مانگا گؤوینلی، مانگا گلجک. یا- دا اونی آلارین، یا- دا

جوانلیغیمی اونینگ یولوندا قربان اده رین.

— مراد جان آیدیانینگ دوغری، اما ...

— اماسی نامه؟

— سانگا اونی راضی چیلیق بیلن هیچ وقت برمزلر ...

— آق بیله گینگ جانی ساغ بولسون، گلینجه!

گلینجه سی ییلغیریب:

— گۆره یلی باقایی- دییپ، تیکیپ اوتوران تیکینییه مشغول بولدی. مراد هم داشاریق چیقیپ گیتدی.

— آرادان ایکی گون گچپیدی. گیجه سی بیلن یاغین یاغسا- دا، ارتیری هوا آچیلیدی. یر یوزیندأکی

اؤوشین آتیشیب اوتوران گۆك اوتلار انسانینگ گؤونینی آچپاردی. اوبانینگ آراسی پالچیق

بولوپدى. مراد آتینی قوری راق یره چیقارماق اوچین، اوبانینگ قايرا یوزینداکی جارلیغا ایدیپ اوغرادى. اوللوقان بیر باغلی جارینگ یانینا باریپ، آق بیله گینگ آرقاسینی آلیپ، کچه لرینی آیریپ، سیفالاشدیردی. سونگرا یان طاراپینی توتوپ، آتی نینگ یانیندا تیرسه گینه سۈیه نیپ یاتدی. اول همیشه دوزاق قوروق قوش توتیان یرینده ایندی آتینی باقیاردی. بیر-آز سونگرا مراد یوقاریق قالیپ گریپ دورشونا اۋزینە قارشى گلیان قیزی گوردی. اۋز-اۋزینە: «ای، شو قیز دۋندی بولایسادى!» دییپ، گۋزینی شونگا دیکپ دوردی...

بو قیز دورا- بارا یاقینلاشیاردی. مراد هم اۋز یانیندان: «شول میقا یا- دا دالمیقا؟» دییپ بیلجک بولیاردی. آخری اونونگ دۋندی دیگی أشگار بولوپ، بگنجیندن بیر یرده دوره بیلمان، اللرینی بیر-بیرینه سورتیاردی. دۋندی نینگ اگنیده قاناویز دارایسی باردی. باشیندا قیزیل سوی بریلن قوپالی بۋریگی نینگ آشاغینداقی قارا اۋریم ساچلاری نینگ بیر اۋرومینی قولاغی نینگ سیرتیندان، بیله کیسینی بولسا، اۋنگون قوییریپدی. شول قارا ساچلارینگ اوچلارینی بولسا یازینگ تازه آچیلان گوللری بیلن بیله یتیشن گۋوسلری نینگ اوستونده ساللاپدی. اینده، یولدا گلشینه ییغان کۋمه لکلریندن ایچی دولی آقا یاغلیغی باردی. اول شول گلشینه گولومسیرآپ:

— مراد سنی سینگ؟— دییپ، اونینگ یانینا گلدی. مراد بگینجیندن گۋزلرینی اوینادیپ:

— نیردن گلیار سینگ؟— دییدی.

— دوین اۋیلان ماللارا دییپ، قویون اوستوندکی اوبا گیتدیم، شوندا گلشیم...

— اوندا، سن یادانسینگ، گل شو تأیدا بیرآز اوتورایلی— دییپ، یانینداقی گۋك اوتونگ گوررأك یرینی گۋرکزدی. دۋندی- ده:

— مراد، گۋرسه لر یاغشی بولماز— دییپ، یاریم قورقولى، یاریم ناز بیلن، اوغلانینگ یانیندا اوتوردی. مراد:

— دۋندی بیزینگ ایشیمیز ناجرە بولارقا؟..

— ناجرە بولار نامە؟

— من حۋل گون گلینجمه آیتدیم: «بایرام قاقانگ عیالینی اۋلسم- ده آلقاق دال» دییدیم. «دۋندینی آلقاق» دییدیم.

دۋندی حاولیقماچ حالده مرادینگ الیندن توتوپ:

— سونگ اول نامە جو غاپ بردی؟— دییدی.

— اول آخر سوزینده: «اول ایگ هم باى، بیز یالی قول هم قاریب دایخانه قیزلارینی برمز لر» دییدی.

- دۇندى مونيىڭ سۆزلرىنى اشىدىپ، قاشى بىلن گۈزىنىڭ آراسىنى ياقىنلاشدىرىپ، بىر آخ بىلن باشىنى سىلكە لىدى...
- مراد سول الى بىلن قىزىڭ الىنى توتوپ، ساغ الىنى ھم بوينونا اوراپ، دوداغىنى اونونگ دوداغىنا ياقىنلاشدىرىپ، اۈزىنە چكىندن سونگرا بىر اوغشوق آلىدى. دۇندى ھم اوتانىپ، باشىنى آساق سالىپ دىنگىرگندى. مراد:
- يۇرى، دۇندى نامە فكر ادپانگ؟
- دۇندى گۈزىنى اونىڭ گۈزىنە دىكىپ:
- نامە فكر ادپانىمى اۈزىڭ بىلمە يارمىڭ؟– دىدى.
- حاوا، ايندى باشغا چاره يوق. دۇندى سنى مانگا راضى چىلىق بىلن بىرچك دال لر. اونگا گۇرا (آق بىلە گى الى بىلن گۇركىزىپ)، گل، آق قوشا مونيپ قاچاپلى– دىدى.
- يوق، مراد سونگى يامان بولار. اۈزىڭ بىلىانگ بىزىڭ حالقىمىزىڭ عاداتىنى: شو جورە ايشلرىڭ اوستونده ناچه قانلار دۇكولىپ، ناچه آدم اوليار.
- يوق، دۇندى، بىز اولارا تاپدىرمارىس. سن آرقاين بول...
- بوليار، اوندا قاچاپلى!
- حاجان؟
- سن حاجان دىيسىڭ، من حاضير!
- اوندا بو گون آغشام دال، ارتير اننا گىجە سى، ياسسى واقى.
- بوليار، من نىردە بولايىن؟
- سن ارتير آغشام ياسسى آدان چكىلن واقى(اوبانىڭ قايرا يانىندا بولان ايكى سانى ماشىنلى دگىرمنە الىنى اوزادىپ)، شول ايكى حارازىڭ آراسىندا قىيوسغانىڭ [دپە جىگىڭ] يانىنا گلىپ دورارسىڭ. من- دە آق بىلە گى اىه رلأپ گلرىن، سونگ قاچارىس.
- دۇندى:
- بوليار، اوندا من گىدە يىن– دىپ، كۇمە لكلىجە ياغلىجاغىنى الىنە آلىپ، گىتىدى. مراد مونيىڭ اىزى سورە آتىنى اشىكلأپ، اۈيلرىنە قايتدى ...
- مراد اول گونى گىجە سى بىلن، بوينونا يوكلان ايشىڭ گلجە گىنى فكر ادپ، قورقى و ھىجان قارىشىق بىر سۈيونچ بىلن گچىردى. ارته سى توروپ، بو ايشلرىڭ ھمە سىنى گلنچە سىنە آيتدى.
- گلنچە سى ھم مونيىڭ سۆزلرىنە اھمىت برمان: «ىلدىرگأپ يۇرمە» دىدى ...
- اول گون، گون قولاقلاپ دريا باتدى. مرادىڭ بىر ساغىلىق واقى بىر گون يالى بولوپ، ھىچ اۈتمە دى. وعدە واقى بولانقىراپدى. مرادىڭ- دا يورە گى نىڭ تىترە مە سى باردىقچا آرتىاردى.

گونینگ ياشان يريندن قارا- قارا بولوتلار اۇرىپ، اشاق بيلن ايلرينگ آراسيندان اۇسيان «دشته وه»
يلى اۇسماگه باشلادى. مراد هم آتيني آليپ، وعده لاشان يرينه بارىپ، دۇندى نينگ انتظاريني چكماگه
باشلادى. دۇندى دن هيچ بير نشان يوقدى. اول بى قرار بولوپ، اوز يانيندان اوزى هينگلنماگه
باشلادى:

يورە گيم كورسيلده يار،
« ياريم» دىيپ كورسيلده يار،
هر سسه تيرسيلده يار،
گلمدى، ياريم گلمدى.

انتظارين چكيارين اوزيم،
قويوپ يولدا قوشا گوزيم،
زآردان دولى هر بير سوزيم،
گلمدى، ياريم گلمدى.

اول مينسه گوترر آق بيلك،
بو ايشده يوقدير بير تلك،
حايران قالسين قهبه فلك
گلمدى، ياريم گلمدى...

مراد هنيذ آيدىمجيغىنى قوتارمانقا دۇوشيلداپ، الى بوقجالى دۇندى گليپ يئتىدى.

– بولاورى، باسىمراق قاچايلى!– دىيپ، مرادينگ اليه ياپيشدى. چينگساپ دوران ياغينا ازيلن
باشيني مرادينگ اومزونا داياپ: – يادادىم– دىيپ، اولودان دمىنى آلدى. اول هنيذ دمىنى دورسه
مأنگا، مراد آتا منىپ، سونگرا اليندن توتوپ دۇندينى- ده آردينا آلدى. آتيني اوبانينگ يوقارى
يانيندان سوريپ، يوقارقى كۇفريدن گچىپ، دۇندا:

– قايم راق اوتور، يافيش مندن– دىيىدى- ده، سونگرا نيرده سينگ اومچالى يولى دىيپ، آتيني
غور غونلايىپ سورماگه باشلادى.

بولار اوبادان مآخولجا آرانى آچدىلار. يول بويى سويجى گوررينگلره قيزيشىپ بارىارديلار. آق بيلك
بولسا يولدان چىقىپ، يول كنارينداقى اوتلارى باسالاپ، شيغىر دادىپ بارىاردى. بيرآزدان مراد آتینگ
آياغى نينگ شيغىر داسىنى اشىديپ: « ويى، يولدان چىقىپدريس» دىيپ، آتینگ جلويى ساقلادى. شول

واقت آق بىلك آياغى بىلن يىر قازىپ گۆيه «سىزىنگ باشىنگىزىنگ آخىر حايىر بولجاق دال» دىين معنيدە بىر كىنگشە دى. شول ماحال ھم مراد بىر زارىن چالىنيان چوپان تويدوگى نىنگ سسىنى اشىتدى.

– بو تويدويك، چوپان تويدوگى. يولى شوندا سۇرايلى، يوغسام آشارىس، ھوا قارانگى– دىيىپ، آتىنگ باشىنى تويدونگ سسىنە قارشى اۋويردى. بىر آز يۇر ائلىرىندىن سونگ، اوزاقدان يوزىنى گونگە توتوپ اولە يان بىر ايتىنگ سسى اشىدىلدى. دۇندى:

– مراد، گل بارمايلى، چوپانىنگ قويون ايتى يارق بولار– دىيدى. مراد:

– ايتىدن ھم آدم قورقارمى؟– دىيىپ، گىدىردى. بىر آزدان بو سس ياقىنلاشىپ، ايتىنگ يورتوپ گلىانى بىلدىردى. مراد اونونگ قاراسىنى گۇرمسە- دە، اۋز قونگشولارى نىنگ ايتلىرىنىڭ آدلارنى بىر- بىر

توتوپ: «بۇوسر، ساقار...» دىيىپ قىغىرماغا باشلادى. قاپلانگ يالى گورلۇپ گلىان ايت ھم

«بۇوسر» سسىنى اشىدىپ، گۆيه اۋز قۇشداش چوپانلار يىندان بىرىدىر اوى ادىپ، قويروغىنى

بولاپ، آتىنگ آياغىنا گلدى. سونگرا بولارىنگ اۋنگونە دوشوپ، اۋز قوشلار يىنا آلىپ گىتدى. بىر آز

يۇرۇپ، قوشدا اوتوران بىر چوپانىنگ يانىنا باردىلار. مراد:

– سالامالىكىم– دىيدى. چوپان سالامىنى آلىپ:

– يۇرى، نىر اۋك بار يارسىنگ؟– دىيىپ سورادى.

– اومچالى اوباسىنا.

– ايسم بوتايىق ناما گلدىنگ؟

– يولومى يىتيرىپ گلدىم، مانگا بىر يولى گۇركزىنگ.

چوپان:

– يۇرى، من سىزى يولا سالايىن– دىيىپ، بولارىنگ اۋنگونە دوشىپ گىتدى.

بىر آزدان چوپان:

– اينە سانگا، اومچالى يولى– دىيىپ، اولوقان بىر آق يولى گۇركزدى. مراد ھم:

– ساغ بول!– دىيىپ اوغرادى. يولوندا قرقى اوباسىندان گچىپ، جارلارىنگ آراسى بىلن اومچالا

يتدى. بو اوبە تاقيمىن دۇرت يوز، باش يوز اۋى و تامدان عبارت بولوپ، تاملارىنگ بىرناچە سى

اروپا اصولىندە دىكىلن ايكى-اۋچ مرتبە لىدى. گورگن آقارى- دا اوبانىنگ ايلرى يوزىندىن گىرىپ،

اشاق يوزىندىن چىقىپ گىدىاردى. اوبانىنگ اورتاسىندا جنگل آغاجىندان سالنان بىر كۇفرى باردى.

مراد كۇفرىنىڭ اول يوزىنە گچىپ، دادە سى نىنگ كۇنە دوستى بولان **نظرىنگ** اۋيونىنگ يانىنا

بارىپ، آتىنى باغلادى. دۇندىنى ايزىنە تىركاپ:

- گىچ ياغشى!– دىيپ، اۋيه گىردى. اوجاغىنگ قايرا باشىندا تىرسه گىنه سۈيه نىپ ياتان اللى-
التميش ياشلى بىر آدم:
- گلن ياغشى، گل، مراد جان!– دىيدى. بولار ايچرىك گىرىپ اوتوردىلار. نظر آقا:
- بۇرى، اوغور حايرلى بولسون؟
- اوغور- دا حايردىر- دىيپ، مراد اوتونا-اوتونا نظر آقانىنگ يوزىنه باقىپ، بىر يىلغىردى.
- بو ناچار كىم؟
- مراد ناچره آيتجاغىنى بىلمان، گولمسىردى.
- حا، بىلدىم ايندى. كىملردن اول.
- پرمان حاجى نىنگ قىزى.
- نامە راضى چىلىق بىلن برمه دىلمى يا- دا كان پول ايسله دىلمى؟
- سىباپ كان، يانگقى ايكىسى هم يوق دال.
- نامە سىباپ؟
- شو واقته چىلى آرمىزداقى يامان عادات بولان ايگ- قول مسئله سىنى سن بىلمه يارمىنگ؟
- حا-أ، مراد جان ... ياغشى ادپىسىنگ. اونونگ يالى بولسا، من دررو ملا گىرىپ، نىكا...
مراد:
- بوليار، من اوندان سورايىن- دىيپ، دۇندى نىنگ يانىنا بارىپ:
- ياشولى نىنگ آيدىنىنى ناچىلى گۇر يانگ؟
- يوق، مراد، گله- گلماق قىسسالى، ارتىر بولايىن- دىيدى. مراد هم:
- بوليار اونونگ يالى بولسا- دىيپ، نظر آقا گلىپ آيتدى.
- اول گىجائى مراد-آ نظر آقانىنگ اوغلونىنگ اۋيوندە، دۇندى هم نظر آقانىنگ اۋز اۋيوندە ياتىرىپ،
گچىردىلر. ارته سى چايدان سونگ تويونگ اوغرونا دوشماگە باشلايدىلار. نظر آقا بازارا بارىپ،
گرگ- يارق زاتلارنى آلىپ گلدى. گون هم قوشلوق بولوپدى. نىكاح قىدىرماغا دىيپ، ملانىنگ
ايزىندان آدم ايبىردىلر. بىراز واقتدان اوزىن بويلى، آرىغراغا- دا بىر ملا گلدى. اول دىلمە نىپ قويلان
چاينى ايچىپ، نىكاح قىماغا باشلايدى. ملا ايچىردە بىر توپار عرب سۆزلرىنى آيدىپ اوتىردى. داشار- دا
هم گلىن- قىزلار اۋيه سۈيه نىپ دوران آدملارى قاويپ، قاچى شىرقىلادىلار دىلار...
دۇندى نىنگ اجه سى اورتا ياشان **فاطمه** اۋتن آغشام ياسسى نمازىنگ ايزى يانىندا دۇندىنى يوقلادى.
دۇندى دن ايكى ياش كىچى بولان قىزىنى: « بار، دۇندىنى چاغرىپ گل» دىيپ، قونگشولارىنا ايبىردى.
اول دۇندىنى تاپمان گلدى. اوندان سونگ: « بار، دايزانگلارى گۇزلاپ گل اوندان» دىيپ، دايزالارىنا

- اييردى. قىزجاغاز دايزالاريندان هم تايمان، اورىلپ گلدى. دۇندى تاپيلمان سونگ، فاطمه داليران يالى بولوپ: «بو ساچى كسيلن نيرأك گيدنكا؟» دىيپ، كايينماگه باشلادى. مونىنگ بيلن قاناحاتلانمان اوزى داشاريق يورتدى. «حاي دۇندى!» دىيپ، بىر-ايكى يولا قىغىردى. اوز سسىنه هيچ بىر يردن جوغاپ آلابيلمانسونگ، ينه ايچريك گىردى. اۇنگكىدن-ده بتر جاني توتوپ اوغرادى. اونونگ:
- حى، واي، قىزىمىنگ باشينا بىر ايش گليپدير!– دىيپ، چىغىر ماسينا قونگشولارى يىغناندى. اولارينگ بىرى: «قويون اوستونه گيدندىر»، يئنه بىرى: «گلىنجه لرينه گيدندىر» دىياردى. فاطمه بۇوره باريپ، دۇندى نىنگ بوقجاسىنى گۇزلىدى، گۇرسه اول-دا يوق.
- امن سويدى حرام بولسون، بىرى بيلن قاچىپدير!– دىيپ، اۇنگكىدن هم بتر قىغىر ماغا باشلادى. دۇندى نىنگ دأده سى پرمان حاجى گليپ:
- نأمه بار؟– دىيپ، گنگىر گندى. فاطمه هم اونىنگ اوستونه دوفولپ:
- واي، ساچى كسيلمىش دۇندى بىزىنگ يوزىمىزه قارا سورتوپدير!– دىيپ خبر بردى. پرمان حاجى هم يوزىنى تورشودوپ، ديشلر ينى قىجىر داتدى. اويشن ياناشىق قارىنداشلارى نىنگ يانينا باريپ:
- من بيلن دوغان بولسانگىز، اول كيم بيلن قاچان بولسا، شونى اولدوريپ، قىزى هم آتىنگ اۇنگونه باسيپ گتيرىنگ!– دىيپ بو يروق بردى. اولارينگ هم هر حايسى بىر يانا گىتدى. ار-عيالينگ قاهرلارى كوششمان، گىجه لر ينى ياتمان گچير ديلر. دانگ آتدى. پرمان حاجىنگ قاهرارى هم آغشامقا گۇرأ كمه لىپدى. اول چاينى هم ايچمان، گزمه لاپ يۇركا، اۇتن آغشامقى بو يروق برن آدمالاريندان بىرى گليپ، آت اوستونده دوران يرىندن، دۇندىنى مرادىنگ او مچالا آليپ قاچاندىغىنى خبر بردى. مونى اشيدن پرمان حاجى:
- حاي، حرامزاده، اوز دنگى بيلن-ده قاچماندير. منىنگ بوتىن ابرايمى دۇكدى – دىيپ، **آخونىنگ** [بلكى آخمادىنگ دأده سى رجب آخون بولسون. آگ] يانينا گليپ، بولان زآدىنگ همه سىنى آيتدى. آخون هم:
- ايندى ماقصادىنگ نأمه؟ نأمه اتملى؟– دىيدى.
- پرمان حاجى:
- آخون ايشان، نأمه سى يوق، حكومتىنگ اوستى بيلن بىر ايش اتملى!
- اونونگ يالى بولسا بوليار. من حأضير حكومته [حأكىمه] بىر كاغذ يازايىن– دىيدى. آخون يازماغا باشلادى:
- «جناب... حكومتى كومىش تپه... پرمان حاجى نىنگ خبرى بولمازدان، اونونگ اون آلتى ياشلى دۇندى آدى قىزىنى آشير داىخاننىنگ اوغلى مراد آليپ قاچىپدير. اوزى هم او مچالى اوباسىندا نظر آدى بىر داىخاننىنگ اويونه بارىپدير.

بیزینگ عادت و دایمیزه گورأ، آتا و انه سی نأراضی بولوپ دورقا، قیزی نینگ آره گیتمه سینی خلاف شرع بیلیاریس و اوندان باشغا هم كؤنه دن گلیان تورکمن عادتینه گورأ، قول اوغلی بولان مراد ایگ قیزی الیپ بیلمه یار. اونگا گورأ، اولاری گتیریپ، قیزی آتا-انه سینه بریپ، اوغلانینگ هم قانون- شریغات یوزی بیلن جزاسینی برمنگیزی، شریغات یولی بیلن سورایارین. آخون...»

آخون یازاندان سونگرا، ینه بیر گزك اوقیپ، حاوی پرمان حاجا بردی. اول هم جوبسیندان اون قیران چیقاریپ، آخونینگ اؤنگونه سوشیردی. سونگرا دوغری حکومتینگ اداراسینا قارشی گیتدی. [بو اداره حاضیرکی فلکه نینگ آساق یانیندا یرلشیاردی- آ. گ] بیر آز ماحالدان ایکی مرتبه تآمینگ باسغانچاگی نینگ یانیندا دوران بیر نظامی نینگ [ژاندارم] یانینا باریپ:

– ممکن می؟- دیدی.

– ممکن.

پرمان حاجی یوقاری چیقپ، بیر اوطاغینگ قاپیسینی آچدی. النیی قاوشیریپ، سجده ادیان یالی بولوپ، باشینی دیزینه یاقینلاشدیردی- دا:

– سالو مالیکیم- دیدی.

اوستونه یاشیل ماهوت دوشه لن میزینگ آرقاسیندا اوتوران اورتا یاشان، اورتا بویلی آیاغی آمریکان ادیکلی، اگنی انگلیس اورکت (overcot) گه یملی بیر افسر باشینی آتیپ، سالامینی آلدی.

پرمان حاجی الی بیلن اوزادیپ، کاغذینی اونگا بردی. افسر اوقیپ بولاندان سونگرا:

– شو ساعت – دیپ داشاری چیقپ، بیر نایبه (استوارگ) شو ساعت آطلانماسینی ایکی گزك بویردی. سونگرا ایچریک گیریپ، پرمان حاجا:

– من نظامی لارا بویردوم. سن هم سردارلیغا، یول بلدی اوچین بیر آدم بر- دیدی. پرمان حاجی:

– بولیار- دیپ چیقپ گیتدی.

اویونه باریپ اؤز اینیسی آمانا:

– سنی حکومتینگ [حاکمینگ] یانینا قوشجاق، ایکی نظامیسی بیلن گیتملی- دیدی. یاشی قرقه

قولایلان آمان بولسا: «بولیار» دیپ، آتینی ایه رلدی- ده، حکومت اداراسینا گیتدی. اول بارسا،

ایکی سانی آتلی نظامی اونینگ گلرینه حاولوغیپ، قاراشیپ دوردی. آمان باریپ اولارا

قوشولاندان سونگرا، حکومت [حاکم]، نظامیلارا بویروق بریپ:

– باریپ ایکسینی هم توتار سینگیز. قیزی بو تورکمنینگ الینه بریپ، اوغلانی بولسا، الینی دانگیپ،

آتینگ اؤنگونه باسیپ موندا گلر سینگیز!

بو اوچوسى آتلانپ، اوچالا قارشى اوغراديلار. گون هم قوشلوق وقتى دى. بولار بىر-ايكى ساعت چمه سى يۇرأپ، اوچالا بارديلار. آمان، نظرینگ اؤيونى اؤنگدن تانپاردى. شونینگ اوچين گؤنى اونونگ اؤيونه بارديلار. آمان قامچىسى بيلن اشارت ادپ، قاپيدا دوران آملاردان اوچ سانيسىنى يانينا چاغيردى. اولارا آتلارنى توتدورپ، اؤزلى اؤيه قارشى اوغراديلار. شول وقتدا نكاح قىلىپ، قايچى شارقىلادىلىپ دووردى. قايچى شارقىلادىپ دورانلار، درو قايچيلارنى يىغناپ، اؤيه گيردىلر. بولار- دا شولارینگ ايزى يانيندان تفنگلرینه اوق سوريپ، ايچريك گيردىلر. ملا سسىنى قويدى. ايچر داكىلر قيق- دا واق بولدى. ايچردن مرادى تاپا بيلمان، ايتىكلأپ نظر آقانى داشارى چيقارديلار. « مرادى تاپپ بر » دىپ، حايات آنديلار. اؤنگلرینه ساليپ، مرادینگ اوتوران قونگشى اويلرینه قارشى گيتدىلر. بارپ اول اؤيه گيرسه لر، مراد بؤورده يوكنینگ يانيندا اوتيردى. آمان اشارت اتدى. نظاميلار اوتوران يريندن مرادینگ الينى آرقاسينا دانگيديلار. اونى تفنگ قونداغى بيلن اوروپ، داشارى چيقارديلار. اؤريك (örük) اؤيده[دورموشا چيقان قيزینگ ايلكىنجى گزك گتيردىلىپ اوتوردىلار اؤيى] قامشىنگ آراسيندان مرادینگ بو حالينى گورپ دؤندى هم اؤزى نینگ گؤز ياشلارنى ساقلا بيلمان قىغيرپ، بؤويرده اوتوران يريندن يره سربلدى. آمان گليپ، اونى هم ياتان يريندن اليندن توتوپ، سويرأپ داشارى چيقاردى.

نظاميلار مرادى نظر آقانىنگ اؤيونینگ يانيندان آتىنگ اؤنگونه باسپ، آليپ قايتدىلار. نظر آقانىنگ اوغلى و دوغانلارى: « واخ، ياراغلاريمىزى يىغناپ آلامدق بولسادىنگىز، بو بى گناه يىگىدى آتىنگ اؤنگونه باسپ گيده بيلمزدىنگىز » دىپ، ديشلرنى قىجادپ، باشلارنى بولاپ قالديلار. شول وقت اولارینگ يانيندا اؤزىنى سويتخورلىغى بيلن بللى ادن باغشى نینگ اوغلى- دا دووردى. اول بولسا: «ياغشى اتدىلر، اؤز دنگىنى قاشيسين. اونونگ- مونینگ قاپيسيندا گزپ يورن بىر قول، اؤزىنى قول اوغلى ديرين ديهه نوق، بىر ايگىنگ قيزىنى آليپ قاچيار. اول كيم، اولار كيم؟ بو تايدا بلشويك ليك، كمونىست ليك يوق آخرين، قول اوغلى يا- دا گزپ يورن بىر قوللوقچى بىرى نینگ شينگنگيرداپ اوتوران قيزينا اؤيله نر يالى» ديدى.

نظاميلار مرادى آليپ گيدنلر يندن ياريم ساعت سونگرا، آمان هم دؤندىنى آليپ اوغرادى. بىر ساعتان قرقى جىغىنگ يانيندا اوتوران اؤيلرینگ بىرينه گليپ دوشدى. بو يرده گونینگ باتماغينا قاراشدى. گون باتپ، اينگريك قارالاندان سونگ، آمان دؤندىنى يئنه- ده آتى نینگ آردينا آليپ اوغرادى. شول گلشینه اونى اؤيلرینه گتيردى. دؤندى قورقوسيندان يانگا سانديراپ، هيچ كىمىنگ يوزينه سر اده بيلمان، دويرله نپ اؤيلرى نینگ يوقارى بؤورينده الينى يوزينه توتوپ ياتدى. شول وقت اجه سى گليپ:

— اى، حرامزاده! ساچى كسيلن! بى حيا!— دىپ، دؤندى نینگ بؤورينه بىر گزك مأكام ديدى...

- مراد داغی حکومتینگ تامی نینگ يانينا گليپ دورديلار. حاكى حكومت باشليغى نينگ اوزى گليپ، مرادى بويدان- باشا بير سينلادى- دا نظاميلارا اونى توسساغ اتمكليگى بويردى. اولار هم مرادى قاپيسى قار اويللى بير آمبارا سالديلار. آمبارينگ دالاعى ير، يرينگ اوستونه بولسا بير-ايكى سانى كوئنه، ييرتئق كلیم آتليپدير. آمبارينگ ايچى قارانگقيدى. يوقاردا بير يرده الينگ آياسى يالى دشيكدن گون شعله سى دوشوپ، اونونگ بير بورچونى چالاجا ياغتى لادياردى. مراد شول بورچدا ياتان بير آدمينى سايعاردى:
- كيمسينگ؟— ديدى.
- من ديرين، گليپر!— ديبپ، بريلن جو غابى آدى. مراد اوز-اوزينه: «بو بير تانيش سس-ده!»
- ديبپ، اونگا قارشى يوريدى. بارپپ گورسه، اول اوز تانيشى قرق- قرق باش ياشلى **حدر** آدى داخان بولوپ چيقدى.
- حدر آقا، سن بارده نامه ايشلاپ ياتير سينگ؟
- اونونگ توتولانيندان مرادينگ خبرى يوقدى.
- اى، مراد جان، كه يفينه ياتار مينگ، بير ظاليمينگ ادن ايشيدير- دا.
- كيم اول ظالم؟
- اشيدر بولسانگ، مراد جان، من اوتن ياز بير سوديگار دن پاميفليغينا ديبپ بير اوتوز تومن آليپديم. اوتن ينل هم قور اقليق بولانى اوچين پاميغيم گلدى. اونونگ پاميغيني بريپ بيلمديم. شئيدپ اونگا برگيلى بولوپ قالدیم. اول «پولومى بر!» ديبپ قيسسادى دوردى. تانگري گون برسه، اوستوميزدن آيريلمادى. ناديب اوزجك؟ نيردن پول تاپجاق؟ بير گون گليپ مانگا آغز يندان گلنه نيني آيتدى. اوزينگ بيليانگ، اول بيزينگ داليميز **قوربانى**، مونينگ گپينه جيداپ بيلمان، الى نينگ ترسى بيلن بير چالدى يانگقيني. اول بولسا شوندان گونى گيديپ **حكومه عرض اديار. يالاندان «فلانى نينگ باش اتار تفنگى بار، گيزلاپ قويوپدير» ديبپ شوغوللايار منى.** اوزينگ بيليانگ- دا حكومتى [حاكى]، سوديگار بولانى اوچين اونونگ سوزينه اينانيار. شونلوق بيلن شو گون اون دورت گوندير، منى توتوپ قويويپدير لار. هر ايكى گوندىن: «تفنگى گتيريپ بر» ديبپ قيسسايار لار ...
- واخ، بو ظالملا رينگ اليندن حاچان قوتار يلاقاق؟— ديبپ باشيني ساللادى.
- مراد:
- اى، حدر آقا بو ظاليملا رينگ هيچ انصابى يوق. جوبيسى ايكى ريال لى آدمى گورسه لر، بوتين ناميسلاريندان گچجك بو انصافسير لار.
- حدر:

– دوغرى آيديارسينگ، مراد جان! يۇرى اونسونگ، اۇزىنگ نأحلى بولوپ بو ايت ياتاغيئا
دوشدينگ؟

مراد هم آيدايين، قارداش، سن دىنگله دىيپ، باشدان گچن ايشلر ينى بيرين- بيرين آيدىپ بردى.

حدر:

– واخ، مراد جان، يالنگيشىپ سينگ- او. نامە اوچين اومچالا قاچيارسينگ؟ قايراق اترگه قارشى

قاچمازلار مينگ آخري. اول تآيىق گچىپ، بلشويكلرينگ اداراسينا اوزونگى بير آتى بىلسنگ،

آزاد بولاردىنگ. ماقصادىنگا- دا يتردىنگ. حايبىپ، اوغلانلىق ادىپسينگ. گورگندن شو

ظالميلار ينگ اليندن اؤيلى- ايشىكلى اترگه، اسنغولا قاچىپ آتيان داىخانلارى گؤرىپ يۇرسىنگ

آخرى.

– بىلمأندىرين، آقام. آلنىپ قاچىلما عاداتى كؤپدن بأرى بىزده بار بولانسونگ، هر يئلدا نأچه آدم

شئىديپ، آلىپ قاچىپ اؤيله نن سونگ، منىنگكى هم اوغرونا بولار دىيپ فكر اتدیم- دا. نأبيله يين

بئيله بولجاغىنى.

– يوق، مراد جان، بو آيدىيانىنگ دوغرى دأل. آلىپ قاچماق اؤنگدن گلىآن هم بولسا، شول دؤورده- ده

سنىنگ يالى قارىپ، گويجى- قواتى آز بير داىخان، قورپلى هم طايفاسى زور آدمىنگ قىزىنى آلىپ

گيده بىلمزدى. اما اونونگ ترسىنه ولين بولياردى. زيانى يوق، باشه گله نىنى گؤز گؤرر، بير واقت

بىز هم آزاد بولارىس، شوندا بىز- ده آقالىق اده رىس...

بولار شو حىللى گوررىنگلر بىلن گونى ياشىردىلار. سونگ كؤنه جه كلېمىنگ اوستونه گه يملرىنى

دوشأپ ياتدىلار. اولار اووقا گىدن وقتى حاكى ايكى نظامىنى ايزىنا تىركأپ، قاپىدان بير آق يوزلى،

گرشى درجه لى استوار الى پانارلى ايچرىك گىردى. اول اوقلاپ ياتات حدرى آياغى نىنگ اوجى بىلن

دورتىپ اوياندىردى. اونى يئنه قىسسأپ اوغرادى:

– سن دوغروسىنى آيت، تفنگى گتيرىپ برجكمى، يا يوق؟

– آقا جان، منده تفنگ نامە ايشله سىن؟ منده تفنگ بار دىين آدم سىزى آلدأپدير.

– سن يئنه بوينونگا آلقاق دأللمى؟ اگر بوينونگا آلماسانگ ... – دىيپ، جوبسىندان باشان بارماق

يوغىنلىغىندا اوچ سانى بير قارىش بويلى آغاچ چىقاردى. – جزانگى شونونگ بىلن برملى بولجاق-

دىيپ، نظاميلارا حدرىنگ الينى توتماقلار ينى اشارت اتدى. حدر نايب- ينگ اليندأكى آغاچلار ينگ

اوينونا اوزال بلد بولمانى اوچين، اونگا اوغرىن- اوغرىن باقىاردى. نايب حدرىنگ سول الينى

دېزى نىنگ اوستونده قويدى- دا، حاكى اوچ آغاچىنگ بىرىنجىسىنى اونونگ سؤيه م بارماغى بىلن

اورتا بارماغى نىنگ آراسىنا، ايكىنجىسىنى بولسا اورتا بارماق بىلن اوغول حاجاتىنگ، اوچونجىسىنى

هم اوغول حاجات بىلن گول بى بىسى نىنگ آراسىنا سالدى. جوبسىندن بير بؤلك يوپ چىقاردى، اونونگ

بیلن آراسی آغاچلی بارماقلارینی ماکام ساریدی. سونگرا یوفینگ بیر اوجینی بیر نظاما، بیله کیسینی هم اول بیرسینه توتدیردی. سونگ نایب حدره قاراپ:

– اینه، گۆریارمینگ، تفنگ- ینگ بارلیغینی بوینونگا آلیپ، گنیرپ برمسنگ، بو جزا دوچار بولجاق سینگ- دیدی.

حدر دیلی توتولان یالی بولوپ قالدی. نایب نظامیلارینا طنابی چمکلرینی بووردی. اولار بولسا بیر- بیرینینگ یوزینه سرادیشیپ، ایکی یانا چکماگه باشلادیلار. حدر هم جیداپ بیلمان، تاولانماغا باشلادی. اولارینگ چمکلری بیلن حدرینگ بوغونلاری یاریلیپ، اوندان قان چیقپ اوغرادی. حدر بیچاره بوینونی ایکی طاراپا تاولاپ، الینی اوزینه چکیپ چیغیر یاردی. بیردن مراد سویجی اویقودا یاتان یریندن حدرینگ سسینه اویاندی. حدرینگ جزالاندیر یلیپ اوتوراندیقلا رینی گۆریپ، جیداپ اوتوریپ بیلدی. دیشلرینی قیجیر دادیپ، یومروقلارینی دوودی:

– آخ، ظالمیلار، نامه ادیار سینگیز؟- دیپ، اولارینگ اوستونه دوفولدی. باریپ نظامیلارینگ هر حایسینی بیر یانا آیردی. ایزیندان اوزی بیر بورجا چکیددی. نایب- ینگ قاهاری گلدی. «اورینگ!» دیپ، نظامیلارا بو بروق بردی. نظامیلارینگ بیر تفنگ غونداغی بیلن قورساغینا اوروپ، مرادی یره ییقدی. نایب مرادینگ یانینا گلدی- ده، اونی آیاغی بیلن دفیپ- دفیپ که یفدن چیقدی. ایزیندان هم:

– حُوپ، سنینگکی بیلن منینگکی بللی بولسون- دیپ، نظامیلاری ایزینا تیرکاپ، قاهارلی چیقپ گیتدی.

یوقارقی واقعدان باش-اون گون گچیدی. حدرینگ یکجه اوغلی بولان بردی، داده سی نینگ بی گناه یره توتولپ، سانسیز جزالارا دوچار بولیانینی حکومتینگ [حاکمینگ] یانیندا سوزی گه چایجک بای و دوکانچی قارینداشلارینا آیتسا- دا، هیچ نتیجه آلمان، اوبانینگ بللی تاجرلریندن بولان طواق- ینگ یانینا دیپ، اویلریندن چیقپ، اشاق باقا اوغرادی. بیر آز واقتدان اوللوقان ایکی مرتبه تآمینگ ایوانیندا ایکی- باقا گز مه لآپ یورن اورتا یاشلی، اگین- باشی غور غون آدمینگ یانینا باردی:

– سالو مالیکیم، طواق دایی.

طواق:

– والیکمه السسالام. حأ، بردی، کؤکمی، غور غین می؟ دأدنگدن نامه خبر؟

– حأضیر- آیاغشی بیر خبر یوق. دوین یانیندان بیر توسساغ چیقپ گلدی. اول: «هر کیمه بیر حیلی جزا بریارلر» دیدی. ایندی حی بیر چاره بولماز میقا دیپ، سنینگ یانینگا گلدیم.

– چاره سی بولسا بولار ولین، خرجی- ده کؤپ بولار.

- نأتجك داغى. اۇيوميۇز دە نامۇمىز بولسا شونونگ يولونا قويارىس. بىر كۇنە رأك پالاس بىلن، بىر حاليمىز-آ بار. شونى خىج ادملى بولار- دا. قاراض شونى چىقارپ آلمالى.
- بولپار، اول خىلى بولسا، من- دە المدە بارىنى ادپ، گۇرە- يىن. يوغسان- دا يانگقى دىيان زاتلار يىنگىزى بازاردا ساتارسىنگىزى مى- يا. دا منىنگ دوكانىدا قويارسىنگىزى مى؟
- حايسى ياغشى بولسا، شونى اتملى بولار- دا، يۇنە، قاراض، دادە مى باسىمراق خلاص اتملى.
- اوندا شئىلە: حالينى-آ دوكانىما گنيرپ قو، پالاسى هم تىزرأك الت- دە، بازاردا سات – بوگون آرا بولجاق خىجىنە صرف ادر يالى.
- بولپار اوندا، ساغ بول، طواق دايى- دىپ، بردى گىتدى.
- طواق زاتلارا ايه بولانسونگ، حدرى خلاص اتمىنگ چاره سىنە گىرپشپ اوغرادى. آرادان ايكى- اوچ گون گچدى. ايكىدى واقتى طواق قلعه بگى نىنگ[نظامى حاكىم] اويونە قارشى اوغرادى.
- گونىنگ سونگقى شعله لرى دوشپ يىلدىر ايان آر نانىنگ آنگرى طاراپىنا گچدى. ايكى مرتبه لى تازە تامىنگ اوستونە چىقىپ، ماوى قاپىنى قاقدى. اىچردن: «ممكىن، گل» دىين سۇز اشدىلدى. طواق اىچرى گىرپ، سلام برپ، باشىنى اگدى. اوستى كتاب- كاغذلى خط يازىليان مىزىنگ آرقاسىندا اوتوران، گردنى ايكى يىلدىز پاگونلى(درجه لى) نايب سلام آلدى- دا، اوتوران يالى ير گوركدى.
- طواق اوتورانسونگ، بو ايكىسى بىر- بىرىندىن كم قالمان، گلردن- گچردن يالان- ياشرىق گوررىنگلر اتدىلر. سونگرا طواق نايپە:
- جناب نايب، اگر ممكىن بولسا، ارته آغشام ساعت سكىزلرده بىزە قوناق گلنىگىز!- دىدى.
- باشغا كىمى چاغىرپارسىنگ؟
- باشغا- دا ايكى- اوچ سانى دىنگ- دوش يولداشلارىم بار.
- اولار كىم؟
- آى، اولار هم اوزىم يالى سودىگار.
- بولپار اوندا، ساعت سكىزده مى؟- دىپ، نايب قولتوغىنداقتى دفترچه سىنە بللىك اتدى. طواق گىتدى. ارته سى بازارا چىقىپ، مىخمانلارى اوچىن گرك بولان زاتلارى آلىشىدى. ياقىن دوستلارىندان اوچ سانى آدما- دە: «آغشام ساعت سكىزده اوز غمىنگىز بىلن بىزە گلرسىنگىز» دىپ تابشىردى.
- گون باتدى. طواق تامىنگ مىخمانلارا مخصوص بىر اوطاغىنى حالى- حالچه بىلن بزآپدى. ساعت هم سكىزه ياقىنلاشىردى. آيدىلان اوچ آدم گلىپ، اوطاغىنگ اورتاراسىندا قويلان مىزىنگ توه رگىنداكى تىجە لردە اوتوردىلار. چاى گلدى، يۇنە اولار چاى اىچمان، «آقا نايب گلسىن» دىپ، دىنگە نايب- يىنگ انتظارىنى چكىپ اوتوردىلار. بىردن قاپى قاقىلدى. طواق: «اينها گلدى!» دىپ، چالت يىرىندىن

تورپ، قاپینی آچدی. نایب ایزینا قانگیرلیپ، اوزینی گتیرن نؤکرینه: « ساعت بیرده گلر سینگ»
 دیپ ایچریک گیردی. ایچرداکی آدملا آغا فالپ، اونگا باش اگدیله. نایب بولسا، اوزینه مخصوص
 قوبولان یوقاری باشداقی تکجه ده اوتوردی. جوبسیندن یاغلیغینی چیقاریپ، یوزینی سوپیردی.
 اوطاغینگ ایچینه گوزینی آیلادی. سونگرا طواق- ینگ تریاک کشینگ چایی یالی ادیپ، اوزینه قوبوپ
 ابرن بیر استکان چایی اورتلاپ اوغرادی. جوبسیندن کومیش قوطیسینی چیقاریپ، بیر انگلیس
 سیگارینی اوتلادی. کاته- کاته آغزیندان قویی توسسه قوبیریپ، اوطاغینگ ایچینی آلا دومان اتدی.
 سونگرا: « من لرستان اورشوندا بئله اتدیم، بلوچستان اورشوندا شئیله اتدیم» دیپ، اوزینه همیشه
 کی عاداتی یالی، یاریسی یالان، یاریسی چین اوویپ اوغرادی. سوز آراسی بیلن اولارینگ
 هر حایسیسی ایکی- اوچ استکان چای ایچدیله. اونسونگ نایب گوزی بیلن طواغا اشارت اتدی. طواق
 دوشوندی. باشینی آتیپ، بئله کی اوطاغا گچدی. درو اوینالیان کاغذی گتیریپ، میزینگ اوستونده
 قویدی. اوتورانلار شادلیقدان بیر- بیرینینگ یوزینه باقیپ، یئلغیریشدیله. بولارینگ هر حایسیسی
 همیشه کی یالی اوین بولجاغینی بیلپ، یانلاری بیلن ییگریمی- اوتوز تومن گتیریپدیله. " ییگریمی
 بیر" اویناماغا باشلادیله. چای یانگادان قایناپ گلدی. چای ایچه- ایچه بیر ساعت داغی اوینادیله.
 دسلاپ نایب اون- اون ایکی تومن اوتدی. سونگرا اول پوللاری اوتدوریپ، قولتوق جوبسیندن بیر
 توپار اسکناس پول چیقاردی. یاریم ساعت گچمأنکا، اولاری هم اوتدوردی. اونونگ چیرایی (پوزی)
 بیرنمه سوسلانماغا باشلادی... بولار پوللارینی حاساپلادیله. نایب قرق ایکی تومن، طواق اون اوچ
 تومن اوتدوریپدیله. شونلیق بیلن کاغذی آرادان آیردیله.

ایرانینگ گیلان ولایاتیندا بیتیان تووی دن بیشریلیپ، اوستونه دورلی- دومن خورش سالنیپ گتیریپ
 نهاری میزینگ اوستونده قویدولار. طواق اوطاغینگ بیر بورچوندا دوران اشکافی آچیپ، آغزی
 پامیق دیقیلیپ قویلان ایکی- اوچ سانلی قارا چویشانی چیقاریپ، نهارینگ یانیندا قویدی. بولار بیر
 ساعتده یتیرمأن آییپ- ایچیپ، گوزلرینی ماخول قیزارتدیله. نهاری آرادان آیریپ، هر حایسیسی
 سیگار چکندن سونگرا، نایب کاغذی آلیپ، اوزی بانک قوبوپ، گز دیرمأگه باشلادی. اونونگ قویان
 سکیز تومن بانکی ییگریمی دقیقه دن اوتوز آلتی تومن بولوپ چیشدی. بولارینگ گوزلری قیزاریپ،
 یاغدایلاری آغریپ اوغرادی. ایلیتا هم نایب ینگلی. یئنه بیرنمه اوینانلاریندان سونگ، کاغذی
 آرادان آیردیله. چای تازه دن قایناپ گلدی. بولار چای ایچیپ اوتیرقالار، نایب- ینگ گوزی اوتوران
 تکجه سیندن آشاغینداقی حالچا دوشیپ:

- طواق، بو حالچانی ناچا آلدینگ؟- دیدی.
- اونی موندان اون باش گون اؤنگ، بیر آغلی دایخانیم باردی، شوندا ییگریمی باش تومن- ینگ
 یرینه آلدیم.

- به۔ حا، نه ياغشى آلداسينگ؟ حاقيقاتدان هم سن دنيا گورن، ايشيني بيلن تاجر سينگ. آزان آيسينگ. شونونگ يالى زات منينگ چاقىما هيچ دوشمه يار۔ دأ!
- جناب نايب، حامانا من شونى سيزينگ اوچين آليپديرين. بوپرونك، سيزه پشگش بولسون.
- آى، يوق، طواق ...
- يوق دأل، سيز آلينگ، من يئنه تافارين.
- بوليار اونها، من۔ ده اونونگ يرينه سانگا بير ياغشيلغىمي يتيره رين.
- طواق اوزى-اوزينه: «حاى، ماقصاديمه يتديم!» ديدى. ساعت هم بيردن گچدى، نايب بولار بيلن حوشلاشيب گيتدى. اول بير ساعتان بارى داشاردا انتظار بولوپ دوران نوكرى بيلن، بولايانا۔
- بولايانا باسغانچاقدان دوشيب، اؤينه قارشى اوغرادى. اؤيونه گليپ، خانمى بيلن بيراز گوررينگ ادندن سونگ، نوكرينه منقله اود ساليپ گتيرمگى بوپردى. بيرازدان منقل۔ ده گلدى. خانم هميشه كى عادتى بوينچا، چمدان دان وافورى چيقاريپ، نايب۔ ينگ يانينا گتيريپ قويدى. نوكر همه گرك زاتلارى حاضيرلدى. خانم وافورى نايب۔ ينگ آغزينا توتوپ بردى. نايب بو كىفى هم از گوريپ، ترياگىنى۔ ده چكىدى. كىفىنى كوكلاپ، خانمينگ گردننه الينى قويدى:
- من بوگون بير حالچا قازانديم۔ ديدى.
- خانم:
- نيره دن قازاندينگ، رشوه مى يا۔ دا پشگش برديلرمى؟۔ ديدى.
- پاره دأل، پشگش برديلر۔ ديبپ جوغاپ بردى.
- بولار حالچانينگ بگنجى بيلن ياتديلار ...
- شوندان ايكى گون گچدى. نايب۔ ينگ يانينا ديبپ، طواق اونونگ اداراسينا قارشى گيتدى.
- گونورتانينگ اؤنگ يانيدى. طواق آرنانينگ ايلرى طاراپينا گچيب، قاپيسى «شير و خورشيد يالاولى»[يالاولى= بايداق/ پرچم] بير مرتبه لى تامينگ اوستونه چيقپ، اول يرده دوران نظاما:
- جنابى گورمك – ديه نيندن، نظامى طواغينگ آدينى سوراپ، ناييه خبر بردى. نايب طواغينگ آدينى اشيدندن، بو يئل اكديرن پامىغينگ خرجينى حاساپلاپ اوتوران هم بولسا، ايلغاپ داشاريق چيقدى. قولوندان توتوپ، گتيريپ طواغى اوز ميزى نينگ يانينداقى تكجه ده اوتورتدى. كوميش قوطى سيندان سيگار اوزاديب:
- حا، طواق، حوش گلدينگ! – ديدى.
- حوش بولديق جناب نايب!
- طواق آليش۔ بريشينگ ناحيلى؟

- اۆز بېلىئانگىز، داىخانىنگ، بالىقچى نىنگ پولى بولسا، بىزىنگ- دە سودامىز ياغشى. سىزىنگ اۆز ايشىنگىز نأحىلى، جنابى نأيب؟
- ساغ بول. بو يئل اۇرآن ياغشى، اۇتن يئل يآرپا پامىق اكدىر بېدېم، خرچىم اۇرآن كآن بولوپ، دوشه وندىم (گىردجىم) آز بولوپدى. بو يئل بولسا يآرپا اكدىر مآنى، كرېنه آدم توتدوم، اونگا گۇرأ- ده اينه، بو يئل اۇتن يئل قىنگ يارسىچا- دا خرچ بولمادى- دىيىپ، نأيب طواق گلمانكا مىزىنگ اوستونده كاغذا چىقارىپ اوتوران حسابىنى گۇر كزدى...

طواق:

- جناب نأيب، اول گون آغشامقى حالچانىنگ اىزىندان هىچ آدم بارمادى.
- حأ، اول منىنگ يادىمدان چىقىدېر- دىيىپ، مىزىنى تانگقىلداتدى. اونيانچا قاپىدان گلن نظامىسېنه طواقلارا گىدېپ، حالچانى گتىرمگى بويوردى.

سونگرا طواغا:

- يۇرى، طواق، سنىنگ مانگا برن حالچانگ يرېنه نامه بره يىن؟ نأحىلى ياغشلىق اده يىن؟ – دىيدى.
- جناب ساغ بولسون، هىچ بىر زات گرك دأل- دىيىپ، طواق اوتوران تكجه سىنى اونگا قارشى ياقىنلاشدىرېپ:
- جنابى نأيب، سانگا منىنگ كىچىجىك ايشىم دوشوپدېر، شونى دوزتسه نگىز بوليار- دىيدى.
- باش اوستونه، نامه ايش بولسا. دوزلده يىن. آيدىپ اوتىر!
- موندان يىگرىمى- يىگرىمى باش گون اۇنگ منىنگ ياقىن آدملارىمدان حدر آدىلى بىرىنى «تفنگ- ينگ بار» بار دىيىپ توتوپسىنگىز. اجه سى، عىالى گونده گلىپ، مانگا يالباريارلار «شونى چىقارىپ آلىپ بر» دىيىپ. شونى سىز مانگا چىقارىپ آزاد اديپ برسە نگىز، منىنگ آبرايىم ايل آراسىندا آرتجاق. مونىنگ اوچىن سىزدن اوليانچام راضى بولارىن.

هىچ بىر فكر ادمان گولېپ:

- شومى سنىنگ خواهشىنگ؟ مونىنگ يالاق ايشلرى من آوال بىرناچه گرك دوزه تدىم. مونىنگ يولى شودور- دىيدى.

طواق:

- نأحىلى؟
- بىز توركمنصرانى آلانىمىزدا حكومته بويون اگمآنى، اترگه قاچان توركمنلره بىر آدم اىبرېپ، شولاردان بىرى تفنگ گتىرېپ، «حدرىنگ تفنگى» دىيىپ بىزه برسنگ، اونى آزاد ادرىس.

– بوليار اوندا، حوش ساغ بول، من شئیده یین– دییپ، طواق نایب- ینگ الینی قیسیپ، چیقیپ گیتدی.

اویونه گلیپ، اوز تانیس سودیگار لریندن تفنگ سوراغینی سالدی. بیر-ایکی گون گچن سونگ، بیر سودیگارینگ گیزلأپ آلیپ قالان تفنگینی اون تومن پول بریپ، آلدی ... طواق بأش آتاری اله سالاندان سونگرا: «عجب بیر آرایا دوش گلدیم، یئنه بیر حالی ایه سی بولدوم» دییپ، اول گیجه سی- ده بگنیپ یاتدی ...

ارته سی چاینی چالا- چولا ایچیپ، الینه بأش آتاری آلیپ، نیرده آدم کؤپ بولسا، شولارینگ یانیندان گؤز ادیپ، ساللانا- ساللانا حکومتینگ اداراسینا قارشی گیتدی. اؤنگوندن دوش گلن آدملار، همیشه کی واقدا اویلرینده ایکیدن-اوجدن آسلیپ دوران بأش آتارلارینی یادلارینا سالیپ، باقیپ- باقیپ قالیلار دیلار.

طواق حکومتینگ یانینا باریپ:

– اینه، جناب ریئس، حدرینگ بأش آتاری – دییپ، اوزی نینگ کؤنه دوستی بولان حکومت باشلیغینا تفنگی بردی. حکومت توسساغ خانه باشلیغینی چاغیریپ:

– شو ساعت حدری توسساغان خلاص ادیپ، طواغا بر- دیدی.

توسساغ خانانینگ باشلیغی- وکیل باشی دررو باریپ، حدری توسساغان چیقاریپ، آلیپ گلیپ طواغا قاوشیریپ:

– **طواق حوجایین**، گوزینگ آیدینگ، پاپروس(سیگار) پولینی بر- دییپ الینی سردی. اوتانمان، طواغینگ برن دؤرت قیران پولونی الیپ، جوبسینه سالدی.

طواق حدری ادیل بازارینگ اوستوندن گچیان کؤفری نینگ اورتاسی بیلن اونونگ اویلرینه قارشی آلیپ گیتدی ...

دؤندی نینگ انه-آتاسی نینگ آغلامالی گونی

کتیریلیپ بؤره تاشلانپ، ایزیندان هم بؤورینه دفیلن دؤندی اوزاق گیجه سینی بورولجیراپ گچیردی. ارته سی گون دوغوپ- دوغمانقا، اوبانینگ بیر بؤله گی اوقودان اویانپ، بئله کی بیر بؤله گی (دوکانچیلار و شونگا منگزشلر) هم هنیز سویجی اوقودا یاتیرقا، دؤندی کله سینی توتوپ «کلأم آغیریپ، بوره گیم بولانیار» دییپ بریندن قالدی. اجه سی بولسا مونینگ سؤزینه هیچ بیر اهمیت برمان، یوزینه- ده باقمان، یوزینی آسیپ، اوز ایشلری بیلن مشغول بولوپ یوردی. دؤندی اوزی یارامان یاتسا- دا، ایچیندن: «واخ، مرادینگ حالی ناجرہ بولانقا؟» دییپ، آخ چکیاردی ...

اونونگ ھالى گون- گوندا اغيرلاشيپ، يانينى بوتينلى يره بردى. اوچ- دورت گون اوتدى. اوبانينگ طبيب لرى نينگ درمانى بيلن ھم ياغشى بولوپ گيديرمدى. كوميش دفة ده اوزينه دكتور آدينى بريپ، قاريپ- بيچاره لرينگ قانينى سورىپ يورن بير ياريم فلشير [دكتور كمكچيسى] باردى. شونگا آيندىلار. اول ھر گوندا بير يولا گليپ، ايگينه اورىپ، ھرسينه دورت- باش تومن پول آليپ، كيفينى كوكلاپ گيدياردى. اما اونونگ كە يفي نينگ كوك بولماغي، دۇندى نينگ حالينا يكجە- دە تائير اتمە ياردى. قايتام گون- گوندىن اجيزلماگە باشلادى. دادە سى پرمان حاجى قيزى نينگ بو حالينى گوريپ، «آسترآباتدا [حاضركى گرگان] بير ياغشى دكتور گتيره بين ديپ، شھرە گيتدى. آرادان ايكي گون گچندن سونگرا، بير دكتورى آليپ گلدى. بو دكتور ھم اوزى نينگ درمانى بيلن دۇندينى بير-ايكي گون ساقلادى.

اوپونجى گون ارتير اير بيلن توروپ، اونونگ حالينا باقپ، پرمان حاجا:

– بو گون اغشام دۇندينى يكە ياتيرمانگ – ديدى. دكتورينگ بو سوزيندىن پرمان حاجينگ گوزلرى دورت بولوپ، اونگا يوزلە نيپ:

– نامە آيديانينگ؟ قيزى مينگ ھالى ننه نگ، دوغروسينى آيت- ديدى.

– ھيچ زات يوق، يۇنە قيزى نكيزينگ گونى دولوپدير ...

پرمان حاجى بيلن اونونگ عيالى فاطمە سوجاشيپ آغلاماغا باشلاديلار ...

دكتور دوغرى آيديدى. دۇندى دمىنى زوردان آلياردى. اول بيچاره ترجه بير گل كا، دنيا بيلن حوشلاشماسينا سبأپ بولان آتا-انە سى نينگ يوزينه باقپ، اولپ بار ياردى. آتاسى سوجاپ، انە سى بيلن اونونگ يوفك يالى يومشاق، كۇمور يالى قارا ساچلاريني سيفاپ: «قيزيم، راضى بول» ديپ آغلاياردى. دۇندى گوزيني آچپ ياتيشينا آتا-انە سى نينگ و دوغانلارى نينگ يوزينه باقپ، آخرقى سوزيني ھم آيدپ بيلمان جان بردى ...

مرادا چيبىق اوريلماغي

اوقيجيلارينگ يادينداير- مراد، حدرى نايب- ينگ عاذاپلى اليندىن آلاندا نظامى نينگ تفنگ قونداغى بيلن اورىپ، مرادى يره سرنى. شوندا نظاميلارى ايزينا تيركأپ بار يارقا نايب، مرادا: «حوپ، سنگكى بيلن منگكى بللى بولسون» ديدى. نايب شول ساعتدا بارىپ، حكومتە: «مراد منى مسخرە اتدى، حدرينگ تفنگى نينگ بار- يوغىنى بيلجك بولوپ جزا بريپ دورقام، اونى منينگ اليمدىن آلدى و ...» ديپ، حكومتينگ [حاکمینگ] يوره گينه مرادا قارشى اؤنگكيدن- دە بتر بير

دوشمانچىلىق قاراسىنى سالدى. اول گون حدرى نايىب- يىنگ اليندىن آلانى اوچىن مرادا قرق چىبىق اورىلمالى ايدىلى. مراد هم شول ياتىشىدىن گۆزى غانمان، ارته سى قوشلوق واقتى توردى ... مرادىنگ توسساغا دوشه نينه اون-اون باش گون بولوپدى. بو مدتده چىغ-ايز غارلى آمباردا ياتىپ، دوزگونلى چاى- نهار اىيپ-ايچمانى اوچىن(اونگا اؤيلرىندىن بير دؤوم چؤرك بيلن بير دكمچ چاى گلىاردى)، حالى گون- گوندن آغىر لاشسا- دا، ايچىنده بير ولكان (آتشفشان) قايناپ چىقىپ، اندامى نىنگ قانلارنى جانلاندىرىدى. اونونگ گۆزلىرىنده بهار باغچه لارىندا قى سولار يالى بير دورى لىق باردى. حالى ناچه آغرىسا- دا اجىزله نيپ، زارىن لاماياردى. اول بو قارانگى اؤيده هيچ بير گوچىدن قورقمىياردى.

بير گون گونورتا واقتى آمبارىنگ قاپىسى آچىلدى. قاپى نىنگ آغرىندا اوچ سانى الى ياراغلى نظامى پيدا بولدى. مراد اولارىنگ اوزىنى داشارىق چاغىرياندىغىنى گۆرىپ، ايچىندن: «حاي، منى آزاد اتچكلر- او!» دىيپ، درو يرىندىن توردى. نظامىلار اونونگ يانينا گلىپ، ينه اللرىنى بير- بيرينه دانگدىلار. اونسونگ آمبارىنگ يانيندا دورىان چىبىق چكلىان آغاجىنگ يانينا آلىپ باردىلار. مراد دانگىلى الينى بوشاتچاق بولوپ، ياغرىنىنى تونگنگه ردىپ، كوكلىرىنى قالدىرىپ، ايكى باقا ناچه اورونسا- دا، اللرىنى بوشادىپ بىلمدى.

مرادىنگ يانيندا يانگى اوچ نظامىدان باشغا- دا، اونونگ اولاردان هم اون اسسه بتر دوشمانى بولان نايىب، يئنه- ده اللرى چىبىقلى ايكى سانى نظامى باردى. چىبىقلى نظامىلار، مرادىنگ اگنىنداكى كؤنه جه چاكمنجىگىنى- ده سىپىرىپ، دىنگه كؤنكجه قالان مرادى چىبىق اورولىان آغاجا باغلادىلار. مراد باشىنى قالدىرسا، كومىش دپانگ بوش- بىكار آدملىرىنىنگ بير ناچه سى اونونگ داشىنا اگرىلىشىپ دووردى. اولارىنگ كآبىرى باشىنى بولاپ، ساقغاللارنى دىشلاپ، دوران بولسا، كآبىرلىرى يىلغىرىشىپ سر ادىشىپ دووردىلار.

چىبىقلى نظامىلارنىنگ چىبىقلارى نايىب- يىنگ بو بروغى بيلن يوقارى قالدى. چىبىغىنگ بىرى ساغ، بئيله كىسى بولسا، سول گۆره جى نىنگ اوستونه شاپلاپ دگدى. مراد بىچاره دسلاپقى چىبىقلاردا سسىنى چىقارماسا- دا، دؤرت- باشىنجى چىبىقلاردان تا اون باشىنجى چىبىغا چنلى «آخ لاپ» بورولماغا باشلادى. سونگ مراد اوزىنى يىتتىردى. گۆزى يومولىپ، كله سى ساغ گردىننه يوكلندى. بولار: «ايندى مرادىنگ ايشى بىتدى» دىيپ، اونى چؤزىپ كىتىرىپ، اؤنگى آمبارىنا آتدىلار. اونونگ اندامى توتوش غانا بولاشىپ، آباد يرى قالماندى. اول آمبارا كىتىرىلىپ- كىتىرىلمانكا، اؤگآپ، قىزىل- قان بيلن قارىشىق سارى سوو قوسوپ اوغرادى. سونگ هم توردان چىقارىلىپ، دومبالا (قايق- ه) سالنان بالىغىنگ قولايغىنى قالدىرىپ، اؤيكه نىنى چىشىرىپ، هوا سورىشى يالى، اللرىنى قالدىرىپ، اولودان دمىنى آلىپ، بير « اوفله دى- ده»، حالسىز حالده سولونا سرره لىدى ...

حدرینگ توساغان چيقاريلانينا يُونگسوز وقت گچپیدی. شو آرادا اول مرادی توساغان
 حالاص اتمك فكرينه دوشسه- ده پاره- پشگش برماگه پول تاپابيلمان، چاره سيز گزدي.
 بير گون اير بيلن قونگشولاری بولان پایزی (فیض) آخونینگ يانينا قارشی گیتدی.
 آخون يانگجا متجیددن گلیپ، چای ایچپ اوتیردی.

حدر:

- سالو مالیکیم، آخون ایشان.
- والیکمه اسسالام، کؤکمی، قور غینمی، نامه، گورینمه یانگ- ده؟
- آی، قاریپ اونگشیق بیلن باشیما قایلپ یورین.
- یوری، نامه پیشه لاپ چیقیدینگ؟
- اونچاقلی بیر ایشیم- آ یوق، یونه حکومت پرمان حاجی نینگ قیزی آلیپ قاچاندا، آشیر دایخانینگ
 اوغلی مرادی توتوپ توساغا سالییدی. يانگقى ياقیندا هم اونگا چیبیق بارینی اوردولار. شوندا
 سونگ حاسسالاپ، شو وقت آغیر یاتیر.
- یاتسا یاغشی ادیپدیر. ایندی بئیله ایشلرینگ یانیندا بارماز یالی قاوی بولوپدیر!
- ایندی یولا بئیله ایشلر اتمز ولی، شو وقت اول حووه ره الجاسلاپ، حالی آغیر لاشیپدیر. شول
 یرده حاراپ بولجاق اول. آخون ایشان، حی بیر ضمانت بولوپ، اونى آلیپ بولماز میقا؟
- اونى ضمانت بیلن آماق سانگا قالدیمی؟ اوز قارینداشلاری بار، قوی، شولار آسینلار. بو گون
 سن آسانگ، اول هم ارتیر قایراق قاچپ گیتسه، سونگ نامه جو غاپ بره رسینگ؟
- قاچپ گیتمه نامه ایشلاپ یور، آخون ایشان.
- گزیپ یورن باتراق/ قول، آخرین، گورگندن، تورکمنصرادان قاچپ گیتسه گیدیره ر- دا،
 اونونگ ایزیندا نامه سی بار.
- اول- آ آقاسی بار، قالیرسه، تویلاردا چاپایمالی آتی بار.
- بویون آجاقمی سن، قاچسا، اونونگ آتینی و آقاسینی نینگ شونینگ یرینه اله دوشورمائی؟
- سیزینگ آیدیانگیز نامه، آخون ایشان؟ چیقپ اویلرینه گلن گونی شونینگ آتینی منینگ قاپیمدا
 گوره رسینگ. اول اول- آ قاچماز، اگر قاچایسا- دا، آقاسی بیلن آتی گرو، من بویون آلیارین.
- بئیله جان چکیار سینگ- ده، سانگا- مانگا اونونگ نامه خیری بولجاق؟
- اول بیر قاریپ اوغلان، ایشان آخون. اونونگ کؤمگی مانگا اؤنگ دگدی، سیزه- ده دگر. اول
 منینگ سوزیمدن چیقابیلمز، ادن یاغشیلغینگیز اوچین، من حوکمان اوندان سیزه دگرلی بیر زات
 آلیپ بره رین. اونونگ شول آتی ناما دیپسنگ دگر.

- بوليار- دا، اونگاريپ بيلسم اوغرونا چيقارين. حاوا، آتى- حا ياغشى مال.
- قاراض سيز بير غايرات ادینگ، آخون ايشان- ديپ، حدر چيقيپ گيتدى.
- ارته سى گون پايزى آخون تازە گە يملرینی گە يپ، اۋيوندن چيقيپ اوغرادى. شول بارشينا حكومتینگ تامى نینگ باسغانچاغى نینگ يانيندا گليپ- گچن آدملا رینگ اگين- باشينا باقيپ دوران نظاميلارینگ يانيندا آياق چكىدى. سونگرا باسغاچاقدان چيقيپ، گۈنى حاكمینگ يانينا باردى. حاكم هم شول وقت اۋزى نینگ گورگن بوينوندا اكديرن پاميغى نینگ يغيلماغا واقىتى از قالانى اوچين، «ناچه پوط آلارقام، پوطینی ناچه دن ساتار قام؟» ديپ، ميزینگ اوستوندكى كاغذى قارالاپ اوتيردى. اول آخونینگ گلە نینی گۈريپ، ايشینی قويوپ:
- او- حو، حاجى آخون حوش گۈرديك- ديپ، اۋر توروپ، آخونى قارشى آلدی. اونى اوتور غوچدا اوتورديپ، اۋزى هم بۇورده دوران تىكجانی گتيرپ، آخونینگ سول طاراپيندا اوتوردى. قاپيدا دوران بير نظامى يە: «ايكى استكان چای گتير» ديپ بويوردى. اولار چای باشيندا اوندان- موندان گور رینگ اتديلر. آخر دا حاکيم:
- يۈرى، حاجى آخون، نامە حيزماتينگيز بار؟- ديينده، آخون:
- اول قادار ايشيم يوق، يۈنه سيزە سالاما گلديم. اونسونگ هم سيزینگ توسساغينگيز دا ياتان مراد قاتى نأحوش ديپ اشيديم. «آغز يندان قان گليار، اۋزى هم يامان اوسگوريار» دييارلر. شونى مانگا ضمانته برسینگيز.
- شئيله مى، بوليار، برە يين، اما شو شرط بيلن: «حاجان ياغشى بولاندا، يئنه گتيرپ، بيزە تۈويل برماگە سۈز برينگيز».
- آخون:
- « بوليار!- ديپ، حاکيمينگ ميزى نینگ اوستونده ياتان كاغيزدا اوچ- دۈرد سطر ديل حاطى يازيب، قول چكىدى- دە، حاکيمە اوز اتدى.
- سونگ حاکيم بيلن تيركە شيپ، مرادى آلماغا توسساغانا گلدى. مراد بيچارە بولسا، حاقيغيت خالدان دوشوپ، هر غاغيراندا آغز يندان قان گليپ ياتيردى. مراد بولارینگ قاپيدان گلە نینی گۈريپ، حاليم شئيله ديپمان يريندن توروپ، اولارا دوفيلدى. آخون هم: «سنى توسساغدان خلاص اتديم، ايندى قايغى اتمه» ديپ، اونونگ يانينا گلدى.
- مراد ايچيندن «حاوا- دا، اۋنگ- دە سن دالمى، منى توتدوران» ديپ، قاباغینی ساللادى. يئنه- دە قۇى، دوشمانینگ بو فرصتيدان پئيدالانايئن» ديپ، آخونینگ يوزينه منتدار قاراش بيلن سر ادن بولدى.
- آخون اونى اۋپلرينه گتيرپ تاقشيردى.

- مراد اۇيلرینه گلنده، آقاسی نینگ اوتاغیندا سالنان ایکی دوشه گی گۆریپ، شاقغا درلأپ، دوران یریندن اوزینی آشاق قوییردی. اول دوشکلرده بولسا مرادینگ آقاسی بیلن گلینجه سی حاسسالاپ یاتیردی. قونگشی اؤیدن مرادینگ سويتدش عیال دوغانی بی بی گلیپ:
- واخ، بالیم، گلدینگمی؟– دیپ، مرادی قوجاقلادی. مراد اؤنگگی مرادلیغیندان الجاسلان(حال سیز) بولسا- دا، اونونگ گۆزلری امیدلی بیر یالقیم بیلن یانیردی. اونونگ آیاق اوستونده اوتورماغا حالی یوقدی. دوغانی نینگ سوراغلارینا یاتان یریندن جوغاپ بریاردی. اولارینگ پوللاری بولمانسونگ، مرادی اوبانگ فلدشرینه باقدیریب بیلیمه یاردیلر. مراد گلماًنکاً اوبا طبیی گونده ایکی یولا گلیپ، مرادینگ آقاسی بیلن گلینجه سینه باقان کیشی بولیاردی. مراد گلن سونگ، اونگا باقماغا روغصات برمه یاردی.
- مرادینگ گلنه نی باری ایکی-اوج گون گچیددی. حدر- دا طواقا برگیسی نینگ قألانینی اوزمك اوچین، شونگا پول دیپ اوچالیداقی سويتخوره باریپ، قرص پول آلیپ گلدی. گلیپ- ده مرادا قاراماغا باشلادی...
- حدرینگ قولونی چرمأپ، اونونگ حیذماتیندا بولوپ یوره نینه اون-اون ایکی گون گچیددی. مراد گون- گوندن قوآته گلیپ، آیاق اوستونه قالماغا باشلادی. مراد اوزی نینگ آزاد بولماغی اوچین، حدرینگ اوینان اوینونی بیلیردی، اونونگ اوچین- ده اول حدردان هیچ بیر سیرینی گیزلمه یاردی. بیر گون ایکیسی چؤلجا اوتیرقالار حدر مراد:
- مراد جان، سن شیندی یاغشی بولوپ باریانگ، نأحیلی بولار، بو ظالیملار سنی یئنه توسساغا سالسالار؟
- واخ، اولارینگ- دا (گلینجه سی بیلن آقاسینا قولونی اوزادیپ) و سنینگ آرا دوشه نینگ بولیار- دا، یوغسام...
- حاوا، یوغسام؟
- مراددان سس چیقمادی.
- من بیلیرین ... مراد جان، من- ا: «بیلیمه موق- دا، گۆره موقدا» دییه رین. آقانگ هم حاسسا، اونگا- دا حاضیر بیر زات ادیب بیلمز لر. یؤنه اؤنگ منینگ آخونا برن سۆزیم...
- اول نأحیلی سۆز؟
- آق بیلک مسئله سی.
- یوق حدر آقا، آق بیلگی من اولارینگ الینه دوشورمه رین.
- اوندا نامه اده ریس. اؤز گۆونینگدأکینی ات. اوندا من ایکی-اوج گون اوبادا بولمایین، آسترابادا گیده بین، یوغسام مانگا- دا «الی بار» دیپ ایدار لار.

- بوليار، يۇنە ايزينا قالايمالى.
- يوق قالمارىس، من ارتير گيده بين.
- حدرينگ آسترابادا دىيپ گيده نيندن ايكي گون گچىدى. آخون حاكىمىنگ يانينا بارىپ، شوندان بىرباش مرادىنگ اويونە قارشى قايتدى. بى بى اويلرىنن مرادلارا گلياركا، آخونىنگ يتىپ گليانىنى گوردى. گليپ، مرادا آيتدى. اوجاينىنگ باشيندا دىنگىرگە نيپ اوتوران مراد هم بى بى-أ:
- اجكە، اوندا منىنگ اوستومه بىر زات آت. آخون حالىمى سوراسا، ياغشى دىيمە. «ھىچ زات ايىپ-ايچە نوق» دىي. «آياق اوستونده- دە اوتورايىلە نوق» دىي- دىيپ بورە نيپ ياتدى. بى بى ھنيز جوغاپ بىرپ- برمانكا آخون ايچرىك گىردى. آياق اوستونده دوران يرىنن:
- يۇرى، اوغلانلار، سىرقاو لارىنگىز نە نىگ؟ آياق اوستونە داغى قالىپ بىليارلرمى؟ بى بى ياشماغى نىنگ آشاغىندان پىشىرداپ:
- گلنىمىز-أ غنىمت بار، تايغا سۇيە نيپ داشارىق داغى چىقىپ گليار. اما مراد جان بىلن آنانىنگ كان مازاسى يوق. اوچ- دۇرت گون بولدى. مراد جانىنگ داماغىندان ھىچ بىر زات گچە نوق. يانگى توروزىپ آغزىنا چاينى توتوپ بردىم، كس- كلامى ايچىپ بىلمدى. شئىديپ ياتىر- دا، نأدە يلى ...
- اى، غايغى اتمانگ، ياغشى بولار انشالله – دىيپ، آخون ايزينا دۇندى.
- آغشام دوشدى. مرادىنگ يۇرە گى يئە- دە دۇندىنى آليپ قاچاق گىجە سىنداكى يالى بولوپ دونگكولده ياردى. اما بو گزك ھەمە حركتىندە بىر حىلى آغىرلىق، يوشلىق باردى. اول ايلكى آغشامدان چرانىنگ ياقىلماز ليغىنى- دا اجكە سىنە تابشىرىپىدى.
- مراد اوبانىنگ حوروزلارى نىنگ ايلكىنجىسى قىغىران سونگ، يرىنن توروپ، گە ينىپ، بىلىنى كندر قوشاغى بىلن ماخول قوشادى- دا، ايه رىنى آليپ اويدن چىقىپ، آق بىلگىنگ يانينا اوغرادى. آخىردا اوت ايىپ دوران اطي نىنگ آرقاسىنى آليپ، ايه رىنگ آشاغىندا قوبوليان يىكجە تىكە لىتگە كچە سى بىلن قالتاپ، يئە- دە اويلرىنە گلدى. اويلرى بىلن حوشلاشىپ، آق بىلگىنگ يانينا دولاندى. اوستونە مونىپ، اوبانىنگ آراسىندان آتىنى يوشراغا- دا سوريپ، اوبانگ يوقارى باشىنا چىقىدى. اول شول تآيدان آتدان دوشوپ، آتى نىنگ باشىنى تازە دن ماخول چكىپ، يانگادان اتلاندى. قايرا طاراپ اوزالىپ گىدىان جارلارىنگ آراسىندان اوتوپ، آق بىلگە نىنگ باشىنى بوشادانسونگ، دوز ميداندا چكىلن اترە گىنگ آق يولونا دوشدى...

23 فورىه 1929

*****

2- گۈزل جانینگ آجى تالە بى

كومىش دپە گمرك رئيسى نىنگ اورونباسارى مختارينگ لاشى گىجە سى بىلن ارتير قوشلۇغا چنلى
ايدە گسىز چاشىپ ياتىردى. اونى يولاغچىلار گۈرسە لىر- دە، حكومت آدملارىنا ايتماقدان چكىنياردىلر.
آخردا اوبا آراسىنى ايسير غانىپ يۈرن نظميه لردن بىرى اشىديپ، اۈز باشلىقلارىنا خبر بردى. [اول
وقت كومىش دپە دە شهربانى بۇلومى آچىلىپدى. اونگا «اداره نظميه» دىيردىلر. نظميه لره آجان- دا
دىيردىلر. بو اداره سونگرا ياپىلدى- گ]

نظميه باشلىغى بىرناچە آجانى بىلن مختارينگ اولن يرينە بارىپ، اونونگ لاشىنى يۇرغانا دولاپ،
ماشينه سالىپ، شەره آلىپ قايتدى. اولار قانلى يردن ھنيز آرانى آچمانقلار، يولونگ سول طاراپىندا
سالنان بىر توممە گىنگ اوستونده دىكىلن چۇپونگ باشىنا قىسدىر يلىپ قويلان پهلوى تلىگىنى گۈرىپ،
ماشىنى ساقلايدىلر. نظميه باشلىغى دوشوپ، اول تلىگى و تلىگە قىسدىر يلىپ قويلان اق كاغذى
آلىپ، شوفرە «تيز سور» بوىر و غىنى بردى. ماشين شول بآدى بىلن كومىش دپانينگ قايرا باشىندان
باشلاپ، ايلرى باشىنا چىقيان گىنگ كۈچە دن گچىپ، نظميه نىنگ قاپىسىنا بارىپ داىاندى. شول گون
نظميه طاراپىندان گىزلىن ھم آچىق آجانلارا لارا شو ايشىنگ اوستونى آچمالى دىيىپ قىسساعلى بوىروق
برىلدى. آجانلار ايكى طاراپا چىرپىينسالار- دا، ھىچ بىر زات الە دوشرىپ بىلمە دىلر. اۈيلانە ياقىن
حكومت طاراپىندان نظميه اداراسىنا شو اشاقداق ماضموندا بىر خط گلدى:

آقاي رئيس نظميه!

شو خطى آلان ساغاتىنگىزدان باشلاپ، گىزلىن توركمەن آجانلارىندان بىرناچە سىنى چاروا
اوبالارىنا ايبىرملى دىنگىز يالى، حوجه نفس، اومچالى و باشغا گورگن بوى اوبالارىنا ھم
بىرناچە سىنى ايبىرپ، مختار حانى اۈلدورە نى تاپماقدا، بار- يوق گويجونگىزى قويونگ!

بو كاغذداقى بوىر و غا گۈرا، شول يرلرە بىرناچە نظامى ايبىرلسە- دە، نتيجه دە ھىچ بىر زات
بولمادى. يۈنە شول چاروا اوبالارا گىدن نظميه لىر بىرناچە چاروانى توتوپ، اۈنگلرینە سالىپ آلىپ
گلىياركألر، كومىش دپانينگ قايرا باشىندا قى «ساتلىق حان» قونومچىليغىنا يتنلریندە، ايكى گون بآرى
دوزدە يآبان قالان يابىسىنى گتيريان آرازى ھم شول چاروالار توپارىنا قوشوپ، اداره آلىپ گتيردىلر.
نظميه نىنگ زندانى نىنگ قاپىسىندا توتولوپ گتيرىلنلرینگ يانلارینى دۈكدىلر. آرازىنگ يابىسى
نىنگ اشىگىنى ھم بارلايدىلر. اولار بو توساغلارینگ بىرى نىنگ قولتوغىندان بىر پىچاق و يابى
نىنگ تۇرباسىندان قانا بوپالان يوزى ايكى سطر خطلى كاغذدان باشغا زات تاپمادىلر.

توتولان چاروالارينگ ايچيندن بير نأچه سيني كوميش دپانينگ بايلارى نينگ بيرى: «نينگ دوغانيم»، بيرى: «نينگ دوستوم» ديبپ حكومتدن ديلاپ آدى. كريبه كس **حوجه قلى مختومقلى اوغلى** بولسا: «ميخمانيم» ديبپ، آرازى ديلاپ آلقاق بولوپ، حكومت هم نظميه اداراسينا بير-ايكى يولا عرضه برسە- دە، جو غابيني آليپ بيلمى.

آراز ايچى قاپ- قارانگقى تآمينگ بير بوورينه چآكمنجيجىنى دوشآپ ياتير. اونونگ توتولماغى شهرينگ ايچينه داويل سالىدى. كوپ آدم آرازينگ بو ايشدن خبرى نينگ يوقديغىنى و اونونگ مختارى دويوندن تانيمايانديغىنى آيديشسالار- دا، بير- ياريم انصافسيز، وجدانسيز، آراز شخصى قارشى آدملا:

«بلکم، آراز اولدوريپ، **اول قيزينگ اوچونى آلاندير**» ديبپ، گپ ياياراتيار ديلا. بو دوغرودانام تهمتدى. اول گونينگ ارتيرى آراز سوراغا چكيليپ باشلاندى.

سوراغچى:

— آدينگ نامە؟

— آراز.

— آتانگ آدى نامە؟

— آتام نامأ گرە ك، اول اييام اوليپ گيدن آدم.

— سنينگ اوليپ- گيدنديگى بيلن ايشينگ بولماسين، سوراليان سوراغا دوغرى جو غاپ بر!

— سيز مندن نامە سورايارسينگيز، سيزينگ منى نامە اوچين توتانديغينگيزى من بيلمە يارين. من اوز ايشيم بيلن گزيپ يوړن بير دايخان.

— سسينگى كس، دوغرى جو غاپ بر- ديبپ، سوراغچى اديكلى آياغى بيلن تامينگ دوشه گيني

دفيپ، يوزيني تورشوتدى. آراز بولسا، آساقى دوداغى نينگ بير قاپدالراغىنى يواشرآغا- دا ديشلاپ، سوراغچينگ قاهارلى صفاتينا باقيب، آجى بير يئلغيريپ، باشىنى يايقادى. تگه لك تليگى نينگ بويرالاريني سيلكه لىدى، اما سونگ بو گولومسيره مه اونگا گوز ياشلاريندان هم بتر تآثير اتدى: چونكى اول بو يئلغيرمانينگ اميدسيز بولماغىنى باشيندا اويلاپ اوغرادى. آراز سوراغچى نينگ يوزينه باقيب:

— آتامينگ آدى **آمانگلى**- ديبدى.

— نيرده اوتوريارسينگيز؟

— آلتين توقماقدا.

— كسبى- كارينگ نامە؟

— دايخانچيليق.

- كۇمىش دفا نامە اوچىن گلدىنگ؟
- دوكانچى **حاجى ملادان** بو غدايلىق پول آلدىم. بو يىل بىزىنگ طاراپلار يىمىزدا قوراقلىق بولانى اوچىن، اكىنىم بيتمانسونگ، او زىپ بىلمە دىم، گلن اكىشده بره بىن» دىيىپ كۇپ يالبار سام- دا بولمادى. آخردا: « منده زات يوق، نامە اتسنگ ات» دىيىپ آيدامدا، حكومته عرضه برىپىر.
- حكومت هم 15 گون موندان اوڭ منى چاغىرىپ: «**حاجى ملانىنگ** پولونى بىگرىم گونىنگ ايچىنده هر يردن بولسا- دا تافىپ بر» دىيىپ حكم اتدى. شول حكمى يرىنه يتىر مكدن او تىرى گلىپ، دوين **حاجى جومادان** گوزى پامىق بىغىمىنا دىيىپ پول قرض آلىپ برىم...

آراز سسىنى كسدى. سوراغچى سوراغىنى دوام اتدى:

- كومىش دپا حاجان گلدىنگ؟
- دۇرت گون موندان اوڭ.
- دوينكى مونىپ گلىان يابىنگ كىمىكىدى؟
- او زومىنگى.
- اونونگ تور باسنا كاغدى حاجان سالىپىدىنگ؟
- هيچ حاجان.
- سوادىنگ بار مى؟
- آز- كم بار.
- حانى شو كاغده يازىپ گور- دىيىپ، ميزىنگ اوستونده ياتان بىر بۇلك كاغدى قارداش (قلم) بىلن آراز اوز اتدى.
- نامە يازاين؟
- نامە ياز سانگ شونى ياز.
- من بىلمە يارىن.
- حانى، اوندا آيدايىن- دىيىپ، اوتور غىجىنى اونگا بىر قارىش ياقىنلاشدىرىپ: – ياز: ازە نى از مەك، البتە شودور حاق، اينە، بولدى جزانگا ملحق.

آراز:

- آقا، من مونىنگ يالى كۇپ سوزى يازىپ بىلمە يارىن- دىيىپ، قلمى بىر ناچه گزك قاپدالا سويشوردى. اينگ آخرده ميزىنگ اوستونده ياتان ساپانجانىنگ نظمىه باشلىغى طاراپىندان اله

ألنيپ، اۆز مانگلايئنا ديره مگيندن سونگ، ياريسى دوغرى، ياريسى اگرى ايكي سطرى زوردان يازدى.

– حوپ، ياغشى!– ديبپ، نظميه باشليغى كاغدى جوئسيه سالاندان سونگ:– بوليبار، حاضير نهار واقتى بولدى– ديبپ، آرازى يئنه توسساغانا اييرمك اوچين، قاپيدا دوران ايكي سانى نظميه سيني چاغيردى. اولار تفنگلرينى شاقيردادىپ، آرازى اؤنگلرينه ساليپ يانگى اوغراپديلار. بيردن سوراغچينگ گۆزى آرازينگ چاكمه نى نينگ سينينداقى قانا دوئوپ:

– بۇرى دور، اول قان نأمه؟– ديبپ سورادى.

آراز هم:

– دوين بازاردان ميخمان يريم اوچين باليق آليپ گليپديم، شوندان دگن قان– ديبدى.

– باليغينگ قانى بولسا، نأمه اوچين يوومانسينگ؟

– ياديدمان چيقيدير.

آراز يئنه شول اؤنگكى توسساغ جايا سالىندى. بو گزه ك، قاجيب زات اتمه سين ديبپ، ال-اياغىنى هم باغلاپ، قاپيسيندا قار اوپل- دا قويدولار. آراز شول دالاعى ايزغارلى، ديوارلارى مؤى- كليپلى گون بويى بير دوؤم آرفا چؤره گى و بير يوودوم سوو بيلن اؤزىندن بيرنأچه آى اؤنگ توتولوپ، ياتيريلانلار بيلن يئنه اوچ گونى گچيردى. آرازدان هر حيلى يوللار بيلن سوراغ اتسه لر- ده، اونگا بويون آلديريپ بيلمه ديلر. آراز مختارينگ اولن گونى، دوزده اؤزباشينا قاوان يابيسيني هم قاراماغا حال- حركتى بولمان، ميخمان يرينده قيزديريپ ياتانينى، ميخمان يري نينگ ماشغالالارى و قونگشولارى نينگ ايچينده يكه بير سوؤديگار قوربان دان باشغالاريني شايات گتيريپ تصديقلادى. دؤردونجى گون گيجانينگ ياريندا آستراباد نظميه اداراسى طاراپيندان گيزلين گلن قيسساغلى كاغذ نتيجه سينده، كوميش دپه نظميه باشليغى، گمركى مختارى اولدورنليگىنى آراز ا بويونا آلديرتمالى ديبپ، اؤز اورون باسارينا اوزيل- كسيل بوپروغى بردى. اول ايكي سانى نظميه بيلن توسساغ جايا اوغرادى. دوران قار اوپلا قاپيني آچديريپ، ايچريك گيرن سونگ، ديواردا آسيلغى دوران پانارينگ ايشيغىنى قالديردى- دا، ايچرداكي توسساغلارى سانادى. سونگ اول ال-اياغى زنجيرلى آرازى باشغا بير بوش كيچير اچيك اويه التدى.

آراز بير بورجه چكيليپ، داشدان يُونولان هيكل يالى بولوپ، سسينى چيقارمان، بولارينگ اؤزىنى بو يره گتيرمه لرى نينگ نتيجه سيني گۆزله ياردى. اول بولار يالى دوشمانلارنى نينگ حيله لرينى اؤنگ گؤريپ، اؤورنمه ديك بولسا- دا، تولقونىپ آتپ دوران يوره گيندن اؤستون چيقىپ، سس-اينسىز بولارينگ قارشيسيندا دوردى. نظميه باشليغى نينگ اورونباسارى نينگ بوپروغى بيلن ايكي سانى

نظميه، آرازى چۆكە دوئور يېپ اوتورتدیلار. اورونباسار آرازىنگ قارشىسىندا دىزى نىنگ اوستونده اوتوردى:

- آراز، دوغروسىنى آيت. سانگا بىر زات بولماز. مختارى نامە اوچىن اۆلدوردىنگ؟
  - من دوغروسىنى آيدامدا اينانمايار سىنگىز. مختارى اۆلدورمك-أ بئىلە- دە دورسون، حتى من اونونگ يوزىنى- دە گۆره موق. سىز منى يكە، طاراپسىز قارىپ بولانىم اوچىن حورلاپارسىنگىز.
  - اۆلدورە نىگىنى آيتچاق دالمى، اوندا كۆپ جزالارا دوش بولارسىنگ.
  - اتسە نىگىز ادرسىنگىز، هميشە بئىلە- دە بولوپ دورماز.
- سوراغچى يئنه بىر نأچه سوراغ برسە- دە، اونونگ بوينا قويوپ بىلمدى. اينگ آخردا يانينداقى نۆكرلرە آرازى يالانگاچلاتديريپ، اوزىن تىكجأنىنگ(نىمكت) اوستونه يىقدىردى. ايزىندان اونونگ بدنى نىنگ بىر نأچه يىرىنى شول تاغتا باغلاتدى. آراز بىر نأچه كزك ايكى- باقا اورنوپ، قارشىلىق گۆركزك بولسا- دا، زنجىر بىلن باغلى بولان ال-آياغى پأسگل بردى. آخردا اول گۆزلرىنى قىزاردىپ، يوودونىپ، سسىنى چىقارمان ياتچاق بولدى؛ اما اونونگ ايچىندە قاينايان ولكانا(آتشفشانه) شول آغىر مأكام بدنى تآپ گتيريپ بىلمان تىترآپ، ال-آياقلارىندا بولان زنجىر حالقالارىنى شاغىرداتتاردى. نظميه نىنگ اورونباسارى اختيارسىز آسونجى(افسونگر) يئلاننىنگ زهرلى آغزىنا دوشن بىر قوش يالى گۆرمك ايسلە دىگى آرازى حيله گار بىر تىلكى نىنگ تورينه دوشن بىر شىر شىكلينده گۆرن سونگ، ايمە نىپ چكىلى برآگە- دە دورسا- دا، وظيفە سىنى يۆردماگە باشلادى.
- اول جوبىسىندن ايكى سانى بىز(اولى اينگنە) چىقاريپ، آراز ا يوزلە نىپ:
- اينە بويون آلماسانگ، سانگا برىلجك جزا- دىيدى. آراز سسىنى چىقارمان، گۆزىنى بىر آچىپ، بىر يوموپ، دىشلىرىنى قىجىرداتدى ...

مختارىنگ اوجىنى آماغا گلن عيال دوغانى

دوغانى مختارىنگ اۆلومىنى ايكى گون موندان اۆنگ اشيدن **خورشيد خانم** بندرگز مفتخورلار يىنادى. اول اوزى نىنگ اجتماعى دورموشى و گۆزلىكى بىلن بندرگز رىسى نىنگ و اولى نايب لارىنگ يانيندا سۆيولمىدى. اول ارنى بندرگزده باشلىق و باى بار بولسا، يانينا اييريپ، چاروالاردان مختارىنگ «اوجىنى» آماقدا كومىش دپە حكومتى نىنگ و نظميه باشلىغى نىنگ اوستونه كاغذلار اييرتدردى. كومىش دپە نظميه باشلىغى اوزى نىنگ زور قولى و «ادرملىگى» بىلن اۆنگ ايكى يئلاپ بندرگزە نظميه باشلىغى بولوپ ايشلاپ، بندرگز آقالارى نىنگ يانيندا اوز آدىنى چىقاريپدى. اول خورشيد خانمىنگ ارنى نىنگ كۆپ ايشلىرىنى بىتيريپ بريپ، اونونگ بىلن بىرلىكده كۆپ اويونلار اويناپدى.

اول، اولار بیلن یاقیندان تانیشدی. سونگق یئللاردا هم هر آیدا یا- دا هر 20 گوندن خورشید خانمدان ساوغاتلار آیلاردی. خورشید خانم آری بیلن بیرلیکده دوین «عرا به لازم» دییپ، کنتلی لرینگ اوغلانلاری نینگ آغزیندان آلیپ گتیریلن ایکی مشک یاغ بیلن بیرناچه کیلو پنیری هم بیرناچه تاویغی پایتونه سالیپ، ایر بیلن کومیش دپا اوغرادی. دورت- باش ساعت گچندن سونگ، قویروغی دوویگیلی دور آته قوشولغی پایتون بیلن کومیش دپانینگ ایلری باشیندان گیردیله. بولار شاهرینگ بیرناچه کؤچه سینی گچن سونگلار، نظمیة باشلیغینگ اویونه باردیلار. یانگجا اداراسیندان گلیپ، اوزی نینگ داشی فرانسه مودالی(مد فرانسه)، ایچی انگلیس فورمالی تامجاغزینگ اؤنگونده گز مه لاپ یورن نظمیة باشلیغی بولاری قارشیلادی. خانمی نظمیة باشلیغینگ عالی اوز اطاغینا آلیپ گیتدی. ارباب هم نظمیة باشلیغی بیلن بیر اوطاغا گیردی. خانمینگ گیرن اطاغیندان بیر آز وقتدان سس اشیدیدی. پایتوندان آری بیلن طبیغاتینگ گوزللیگینه توماشا ادیپ، گولپ گلن خانم آغلاپاردی. گلشیرینه دینچ آماق اوچین یولدا دوشنلرینده، داغلارینگ جلگه لرینداکی دوری آقار سوولارینا جوبسیندن هینجی لر چبقاریپ آتیپ، شول هینجی لرینگ سسینه قاه- قاه ادیپ گولیان خانم ایندی آغلاپاردی.

حاوا، بو آغلاماق «اؤچ» آماق اوچین آغلاماقدی. باشغا اوطاقتا بولسا، ساغ- سلامتلیق سورا شیپ، مختارینگ آیات- دعا اوقالاندان سونگ، تاییار لانان نهار بیلن اشکافداقی سویشه لر بوشادیلیپ، قوی گوررینگه گیدیدی. ارباب، نظمیة باشلیغینا باقیپ:

— آقا، یانگی خانمینگ سسینی اشیدنسینگیز، شول مختارینگ اولومینی اشیدنن باری، بیر- ده گوزینی یومان دالدير. گیجه- گوندیز آغلاماق بیلن، بیرناچه گوندن باری داماغینی دوزولوی ایین- ده یوق. گون- گوندن حورلانیپ یوق بولوب باریار.

— علاجی نامه، نامه اتملی؟

— علاجی، شول تاپیلان اولدوریجینی جزالانديرمالی.

— حاضیر تاپیلان اولدوریجی یوق، گمان بیلن بیرناچه سینی توتوپدیق، اولاری- دا بیری: «منینگ

دوغانیم»، بیری: «منینگ آتام» دییپ تانیشلاریمیز آلیپ گیتدیله. شو ووقت الیمیزده یکه بیری

قالدی، اونونگ هم هنیزه چنلی بوینونا قویوپ- دا بیله- مزوق، گلجکده- ده بیلمه دیم- دا.

— شونونگ بوینونا آلدیرمالی. اول اتسه- ده، اتمسه- ده کؤپ یرده شونونگ آدی چیقیدیر. خانم

داغی یوریته شونونگ یوزینی گوریپ، شونونگ اولومینده بولوب، ناحیلی جزاسینه یتیشدیگینی

گورمک ایسلاپ قایتدیله.

— بو حاقتا حکومت باشلیغینی گورملی.

– حكومت باشليغىنى گۆرمك اۆز خيالىمىزدا هم بار. بندرگزر رئيسلر يىندن بو مسئله حاقيندا اونگا شخسى خط لار بار.

– بئيله بولسا اوران ياغشى. ارتير بو خطلارى تابشير اريس و اوزوميز هم اونونگ بيلن گوررينگدش بولاريس. ياغشىسى، شونونگ [آرازينگ] اوستوندن دوشمكدير – ديپ، بولار حاضير ليكچه گوررينگلرينى قوتاريپ، ارتيرينگ گلمگينه حاوليقديلار. گون يئنه دريانگ گوك گووسىنى ياريپ باتدى. يواش- يواشدان آغشام دينچليغى حكم سورماگه باشلان وقتى، نظميه رئيسى، بو گلن ميخمانلارينگ ساوغاتى اوچين گنيرن تاويغيدان پلو بيشيرپ، ايچگى و باشغا زاتلار بيلن ساچاغى حاضيرلدى. «رئيس نظامى و ميخمانى، جناب اربابى آليپ گل» ديپ، حكومت باشليغى اۆزى نينگ قوللوقچىسىنى ايردى. اولار بولسا، حاضيرلنيپ قايتجاق بولوپ دوورديلار. قوللوقچى اولارينگ يانينا باريپ:

– رئيس آقا، ميخمانينگير بيلن بيرليكه، آغشام نهارى بيزدن ادينملى ديپ، جناب رئيس منى ايردى – ديپدى.

نظميه باشليغى:

– بوليار، اينها بار اريس – ديپ، قوللوقچىنى يوللاندان سونگرا ميخمانه يوزلندى: – گوكداكى ديله گيميز يرده دووش گلدى، ايندى باريپ، ياغشى باشلارى قيزديرپ، مسئلانى چوزه ريس. البته، اوزينگ بيليانسينگ، شئيله اوتور شيقلاردا، كله قيزان وقتى كاغذ اويناماق رئيسينگ عاداتى دير. – اول همه سيندن ياغشى – ديپ، ارباب اوز يانيندان ايچىنى گيلتدى: «اوندا ماقصاديما يتيرين». بير آز سونگ اولار اوغراپ، اولى حياطلى قاپيسى شير- خورشيدلى، يالاولى (بايداقلى) ايكى مرتبه لى تاما بارديلار. اؤنگ رئيس بيلن سالاملاشديلار، سونگ بولسا دمله گيلى چايلارنى ايچپ، گوررينگه باشلاديلار. رئيس اونونگ داخانلارنى نينگ ايشله يشيندن سورادى. اول هم: «ياغشى ايشله يارلر، ارباب- رعيت دؤوريندن اويتگش زات يوق. قارا چورك بيلن يارپى- يالنا قارينلارنى دويور سانگ، باشلارنى قالديرمان گونده 13-14 ساعت ايشله يارلر» ديپدى. بولار چايلارنى ايچپ بولانلار يىندان سونگ، اونيق-اوشاق نهار بيلن آق- قيزيل سويشه لردن بوшатديلار.

كله لرى ينگلأپدى. رئيس عاداتى بويونچا گوررينگ آراسيندا نظميه باشليغىنا گوز قيرپدى. اونونگ اومىنى انگلايان نظميه باشليغى بولسا، كاغذ اويناماق تكلبينى اورتا آتدى. كاغذ اويناماغا باشلاندى. رئيس- ينگ تكلبي بيلن بانكى ارباب قويدى. كاغذ بيرايكى يولا آيلاناندا سونگ، اربابينگ بانكى چيشمان ياندى. سونگ رئيس بانك قويدى. اونونگ بانكى بولسا اوچ- دؤرت يولا اوينالاندا سونگ دؤرت اسسه بولوپ چيشدى. بولار بو كاغذ اوستونده يونگسوز اوتورديلار. رئيس جوبيسىنى

آغرا ديدى. پالاوینگ اورتا گلمگی بیلن، کاغذی آیریپ، نهار ایماگه باشلادیلار. شو نهار بیلن بیرلیکده، مختارینگ سۆزی هم آرا دوشدی. رئیس اربابینگ سوراغینا:

– آی، ایش آنکسات، اول بو آقانیگ الینده دیر– دییپ، باشلیغی نینگ آرقاسینی سیفالادی.

– حاوا، اول هیچ-ده، اونگا بهانه کۆپ، اؤنگی گنالنینگ اوستونه، دوین سوراغ و اقتی منینگ اورونباساریمی مسخره ادیدیر. ایندی بولسا یئنه بیر اولی بهانه دوغورلاریس، شونینگ بیلن گیدر.

چاروانینگ بیرى كمه لنده، نامه بولار اوى ادیانگ.

ارباب اونگا یوزلنیپ:

– ناحیلی بهانه؟– دیدی.

– اول بهانه جناب رئیس-ینگ روغصادی بیلن بولجا.

– جناب رئیس، بیله بولسا آقا روغصات برینگ– دییپ، ارباب رئیس یوزلندی. رئیس بولسا:

– سنینگ مندن روغصات سوراماغینگ ناماً گره ك. سن منینگ یانیمدا تارخان[ارکین] سینگ– دیدی.

– بیله بولسا بولیار. من نظمی لردن بیرینه اونى قاچیر جاق کیشی بولوپ آداماغینی تابشیرارین.

بولار مختارینگ اوستونده کۆپ گوررینگ اتدیلر. گوررینگ نتیجه سینده اربابه هم آرقایینلیق بردیلر. گیجانیگ یاریسی اؤتپدی، نظمی باشلیغی میخمانی بیلن قایتدی. رئیس بولسا بو حیل یول بیلن آیشینا اوز یانیندان اوزی شادلانیپ یاتدی. او چونجی گون نظمی باشلیغی آرازی ساقلایان قاراوللاردان اکبر ادلی نظامینی چاغیریپ:

– اکبر حان، سنینگ بیر اتملی ایشینگ بار، شو یرده سن اوز ایشنگگیرلیگینی گۆرکزملی. سونگ، سنینگ حیدماتینگی یاتدان چیقارمارین.

اکبر:

– خوب، جناب رئیس، هر نامه ایش بولسا حاضیردیرین– دییپ، الینی قالدیریپ چاس بردی.

– ایش شیله، آرازی تانییارمینگ، شونی زنداندان قاچیرماق فکرینه دوشملی.

– تانییارین ولی، ناحیلی قاچیرمالی؟

– قاچیرماق دال، قاچیر جاق کیشی بولمالی.

– بولیار، آنگلادیم، حاجان؟

– ناچه تیز بولسا، شونچا یاغشی.

– بولیار!– دییپ، اکبر الینی قالدیریپ، ایقلارینی تاپیردادیپ گیتدی.

اول گون آغشام اکبر **حوجه قلی** لاردان گلن بیر دؤویم چۆرک بیلن چایاغازی آرازا التیپ بردی. آراز چایینی ایچماگه اوتوراندا، اول-دا اونونگ یانیندا اوتوریپ: « بیلیار سینگمی، آراز، بو ظالیملار

سانگا ناحق یره اذیت بریارلر. سن بیچارأنینگ بو ایشی اتمه دیگینگه گۆزلری یتیب دور ... »
دیپ، آرازینگ یانیندا حکومت، نظمیة باشلیغینا کۆپ سؤکدی. اوندان سونگ یدی یئل قشونچیلیقدا
بولوپ، اؤیلرینه گیدماغه روغصات بریلمه یاندیگینی هم آرتدیردی. آراز بولسا مونینگ بو حیلله لرینه
آلدانیپ، مونینگ بیلن بیله جه، اولارا سؤکدی. اول گیجه شونلیق بیلن گچدی. ارته سی جای واقتیندان
اؤنگ، اکبر چاپنه ك- کأسانی آلیپ گیدماغه گلن بولوپ، آرازا:

– آراز، بیلیارمینگ نامه بار، سن اول گون رئیس- ینگ اورونباسارینی، سوراغ واقتی سؤگۆپ،
مسخره ادیبسینگ دیپ، بو قانحورلار، سانگا یوز چیبیق اورماغا قرار ادیبیرلر. مختارینگ
باجیسی خورشید خانم هم گلیدیر، سنینگ ایشلرینگ آخری خیر بولس- آ یاغشی...
– آی، اکبرجان، باشا گلله نی گۆز گۆره ر. حاضیر بیز اجیز، اونگا گؤرأ نامه اتسه لر ادیب بیلرلر.
واقت بولار، یول ییل بیزینگ طاراپیمیزدان هم اؤسر. شو یاتیشیمینگ اولومدن پارخی یوق، هر
گیجه ایشیم وای، اینه، مانگا نامه لر ادیرلر- دیپ، آراز اندامینداقی ایگنه ایزلارینی و اول گونکی
یارالانان یرلرینی گۆرکزدی.

اکبر قارشا- قارشا داشارینی گۆزلان کیشی بولیاردی. آراز اکبره «گل، اوتور» دیپ، اونی اوز
چاکمنی نینگ اوستونده اوتوردیپ:

- مانگا چیبیق اورجاق گونلری ارتیرمی؟- دیپ سورا دی.
- حاوا...
- نامه اتمک گرک؟
- نامه سی یوق، ایچینگده جانینگ بارقا، بو ظالیملار بیلن گۆره شملی.
- ناحیلی گۆره شملی؟ گویچ- قوات اولاردا، دردیمه کیم درمان اتسین؟ منینگ یالی گونده یوز مونگ
آدملار بی گناه یرده اؤلدوریلیر، من- ده شولارینگ بیر- دا.
- قواتینگ دنگ دال دیپ، گویچلی لر نامه اتسه ادسین دیسنگ، اولار ادر گیدرلر.
- سنینگ فکرینه گؤرأ نامه ادملی، من اولارینگ قفسه سینده، من شو واقت بولارینگ الینده، قاچاین
دیسم الیم- آیاغیم باغلی، داشیم قاراوللی. گل، نامه اده یلی؟
- نامه اده یلی دال، تؤولکل- لیک[ریسک] اتمه دن باشغا چاره یوق. بولسا بولانی، بولماسا، بایاقتی، بیر
چیبیق زیاد دگر. قاچمالی.
- ناحیلی، نیره دن؟
- باتیرلیق بیلن، شو که تکدن.
- سن مانگا کمک گۆرکزجکی؟

- گۆركزجك دىيأئىنگ نامە، الېمدن گلن كىمكى سانگا آیامارین، آیاغىنگى، الینگى چۆزمك منینگ ایشیم، قاپىندا قار اوپلى گوررىنگە گویمە مك منینگ ایشیم.
- اونونگ يالى بولسا، من شو گون دانگا ياقین قاچاين. سن مانگا دوغانلىق كىمگى گۆركز. اكبر هم:
- سن قايغى اتمە، من سانگا كىمك ادە رین- دىيپ، كاسە- دىمكى الپ گىتدى.
- اكبر بارپ بو گوررىنگىنگە همە سىنى باشلىغىنا بىر- بىر آيتدى. نىمى باشلىغى هم اۆزى نینگ «زور قوللى» نىمى لرىندن ايكى سانىسىنى چاغىرىپ:
- اۆتن آغشام آراز زندان قاچاق بولوپىر. اما اوستونى آلدىرىپىر. بو گون هم اول شول فكرىندن داشدا دالدىر. سىز گىجە يارىمدان گچن سونگ، توسساغ حانانىنگ تۆرە گىندە، ايلایتا- دا آرقا طاراپىندا بولونگ. آراز قاچسا، توسساغ حانادان آيرىلىپ اوچ- دۆرت اۆى گچن سونگ توتونگ- دىيپ بوپىر. نىمى لىر «اۆرأن ياغشى» دىيپ، اللرىنى قالدىرىپ گىتدىلر...
- اكبر گونورتا نىهارىنى كترىپ برندە:
- آراز، بىليارمىنگ، تازە بىر ياغشى خبر. شو گىجە سىنىنگ قاپىنگ قار اوپلارى نىنگ بىرى من.
- اوند اۆرأن ياغشى، سن يولداشىنگى گویمار سىنگ.
- سن خاطر جمع بول، ايندى ايش اۆرأن آنگسات بولار- دىيپ، اكبر چىقىپ گىتدى.
- گون آغاندان بىلأك آرازىنگ يورە گى حاوئىغىپ، آغشام حاچان بولارقا دىيپ، بىر دىكىدن گونى گوزلە ياردى. اول كا وقت گۆيە بو گىجە بو بلالاردان آزاد بولجاق يالى بولوپ: «يولومىنگ اوغرونا اۆيومە بارىپ، اوغلان-اوشاچىغىمى آلىپ، اتركدن قايراق گچە رىن» دىيپ، يورە گىنە جوربە- جور ناغىشلار چكىاردى. اول بىرناچە گون بارى يورە گىنى، قارا تىكىنلى سىملرە قاپلانمادان آزاد بولان يالى گۆرىاردى. كا واقتلار بولسا «قاچا بىلمان توتولپ، اۆنگكىدن بتر جزالارا دوش گلە سم ياغشى» دىيپ، اوپلانىپ، ال-آياغى باغلى، ديوارە سۆيە نىپ، سس سىز دونگان يالى بولوپ دورىاردى. اول شو حال بىلن اول گونى هم ياشىردى. اكبر قاپى نىنگ آغزىنا گلىپ، اوغرى ايت يالى گۆزى نىنگ آشاغى بىلن اىچرىنى، داشارىنى گۆزلأن سونگ، الى كاسە لى يىنە اۆيە گىرىپ، اۆزى نىنگ بىرناچە ساعتان سونگ گلىپ، اونونگ ال-آياغىنى چۆزىپ گىتجىگىنى آيدىپ، زندان چىقدى. آراز بو بىرناچە ساعتى هر دورلى خيال لاردا يۆزىپ گچىردى. بىر واقتان اكبر اوغرىنچا قاپىنى آچىپ، آغزىنى الى بىلن توتوپ، اىچرى گىرىپ، آرازىنگ اۆنگوندى بىلىندأكى قاماسىنا دىرە نىپ:
- من گلدىم.
- يۆرى، اكبر جان، نأحىلى؟

– ھېچ، يۈنە ۋاقت آز قالدی، يولداشیم اووقلاپ ياتیر. من ال-آياغینگى چۈزمآگه گلدیم.

– اونونگ يالى بولسا، چۈزه وری. اما خبردار بول، يولداشینگ دویاغاماسین.

اکبر آرازینگ قورشان ال-آياغینی چۈزیپ، قهر بیلن اونى باغلانلارا سوگن کیشی بولوپ، زندانینگ بۈورینه زنجیر بۈلکلرینی زینگدی. آراز هم الینی-آياغینی یازان سونگ بیر گریندی. اکبر آرازینگ یاداو حالینا قاراپ:

– ایندی، آرازجان، اۋز الینگ، اۋز یاقانگ، ۋاقت آز. اول- دا چیقجاق یرینگ- دییپ، بیر دشیگی گۈرکزیپ، چیقپ گیتدی...

ایکینجی گزه ك حورازلار قیغیریددی. ایلکی آغشامدان چیقان آینگ شعله سی پسه لیپ، قیزاریپ باتانگقیرلاپ، اوبانینگ تآم و اۋیلری دانگینگ قوی، اومورسیزجه قارانگقیلیغینا یانگی چوموپ اوغراپدی. آراز آياغا قالپ، بیلینی جوبسیندأکی قوشاگی بیلن مآکأم قوشاپ، شول دشیگینگ یانینا باردی. اول بو دشیگینگ انگه گیندأکی تاغتلاری یواشجا اللری بیلن آیریپ، ایچرده دوران لأشیگی شول یره التیپ، اونونگ اوستونه چیفدی. ایلکی باشینی چیقاریپ، تۈوه رگینه قارادی. اول ھېچ کیمی گۈرمدی. نظمیه باشلیغی نینگ تابشیران ایکی قارویل بولسا بآررآکده تآما قابات بولوپ دووردیلار. اولار آرازینگ کله سینی چیقارانینی گۈرن سونگ، اونونگ قاچجاغینی دویوپ، تفنگلرینه اوق ایلدیرپ، حأضیرلنیپ دووردیلار. اکبر بولسا شول زندانینگ آشاغیندا تفنگینی باغرینا باسیپ یاتیردی. آراز ایکینجی یولا کله سینی چیقاریپ، بیر آدمی گۈرمأنسونگ اۋزینی یره زینگدی. زندان چیقپ، اوندان بیر اۋی آرانى آچیانچا یواش یۈریسه ده، سونگ دپگینینی گویچلندیردی. اول اۋی-اۋیدن، تآم- تآمدان اۋتۈپ، زندان یونگسوزجا اوزاقلشیپدی. بېردن بېر حیاط- ینگ بوجوندان ایکی سانى نظمیه نینگ تفنگلرینی شاقیردادیپ: «دور، قاچما!» دین سسلری بیلن قارشى چیقانلرینی گۈریپ، آرقان سرپیلدی. اونگا چنلی هم اونونگ ایزیندان ایزارلاپ گللیان اکبر: «واخ» دییپ، تفنگینی آسمانه بوشاتدی. اکبر بېر طاراپدان، اول ایکیسی هم بېر طاراپدان آرازی غآبادیلار. آراز: «آخ خاین اکبر» دییپ، بولارینگ قارشیسیندا دوردی. شول ۋاقت پستلارداقی نظمیه لر هم یرلی- یردن جورله ویک (تۈیدیک) چالیپ یتیشدیلر. اولار آرازینگ بیلیندأکی قوشاگی بیلن اونونگ الینی آرقاسینا دانگیپ، ایدرده دیپ آلیپ گیتدیلر. اونی شول «عدالتخانا» آتدیلار.

نظمیه باشلیغی اکبرینگ راپورتینی اشیدپ، بېر باش رئیس- ینگ یانینا دییپ گیتدی. ھنیز یرینده یاتان رئیس- ینگ یانینا بارماغا روغصات دیلآندن سونگرا ایچریک گپردی. رئیس اونی گۈره بآدینا یاتان یریندن باشینی قالدیرپ:

– یۈری، آقا، نأحیلی بولدی؟- دییپ سورادی.

– ایشلر قوتاردی، قاچیریتدیم، هم توتدم.

- برك الله، برك الله... .
- ايندى ماصلاحات نامە؟
- نامە سى يوق. ايندى آيدىنگ بولدى، مختارى شول اۆلدوربيدير. اونى شو گون جزاسينا يتيرملى.
- بيز اونى شو گون شهردە اۆلدورسك، اول گونكى يالى غالماغالا دوش گليريس مى؟
- يوق، جانيم، اول بيز بولاغان زاتدى.
- سود(دادگاه) زات ادمان اۆلدورسك، سونكى يامان بولمازمى؟
- سونكى نامە يامان بولسون؟ مختار حانىنگ تليه گينه قيسديريليپ قويلان حاطينگ كپى سى نينگ اونونگ يابيسى نينگ تورباسيندان چيقماغى، گه يمينداكى گورن قانينگ و بو قاچماغى نينگ اوزى اونگا بيز اولى ثبوت دالمى؟
- يوقاريق بيلديرمزلرمى؟
- اونى كيم بيلديرجك؟ توركمنلرينگ ياش روشنفرلرى، اوز بيليانينگ، اولار اتالارى نينگ سوزلريندن چيقىپ، بيز يانا گيديپ بيلمزلر. اتالارى نينگ شو واقىقى حالى هم اوزينگه مالمى. شو وقت مجلس وكيلى آناجان آخون[يارالى-باش يوسغالى] اولارينگ اينگ اولى بيز ياغيسى.
- اولار اونى آيرىپ باشغا بيز تاجرى- تاچ بردى گوكلنگى، نوري مختومى، يا- دا قاراتاغىنى [مهميانى] وكيل اتمك اوستونده جدل اديارلر. حتى اولار آناجان آخونينگ اوستى بيلن ايبرملى شخصى ايشلرى حاقينداقى عريضه لاريني هم منينگ اوستوم بيلن ايبريارلر. آناجان آخونينگ طاراپدارلارى بولان آخونلار هم منينگ ترسيمه بيز يره قيميلداپ بيلمزلر. داخانلار بولسا، بو حاقدا شو وقت بيز ايش ادلرل ديبيپ گمان اتمه يارين. بيز زات بولماز، مونينگ يالى ايشلر ايرانينگ هر بيز بورچوندا بولوپ دوران ساده ايشلردير. بيز توركمن چارواسى اوچين سانگا زيان گلمز.
- بوليار اوندا.
- شو گون گونورتان آدملارينگ چولاران واقىتى بازارداقى ميدانچا التىپ نظميه لره تفنگلت، گيدسين.
- نامە ديبيپ بازارا التملى؟ اوز حياط- ميزدا يا- دا توسساغدا اۆلدورسك بولمازمى؟
- يوق، گيزلين اۆلدورديلر ديبيپ آيتماسينلار.
- نظميه باشليغى:
- حوپ، بوليار- ديبيپ گيتدى...
- آرازينگ گوررينگىنى كوميش دپانينگ آراسينا يايراپ، شهردە عجايب- گنگ بيز گورنيش دورتدى. حالق آراسيندا آرازينگ گوررينگى ديلدن دوشمدى. كۆپ آدملار: «آراز بى گناه، اونونگ طاراپىنى

توتيان يوق» سۆزلىرى قايتالانىباردى. آرازىنگ اؤلوم یرىنى بلله دىلر. گونورتا ياقين آدم توپارلارى دىسه- دىسه بولوپ، شول تايا طاراپ آقباردى. آراز گلەزدن اۇنگ، اونونگ اؤلوم میدانى جماعتدان دولدى، نىمىه لر بولسا آدمىلاردان كۆپدى.

آرازى اؤلوم یرىنه كىتىر دىلر، اونچاقلى قاىغىلى بولماسا- دا، اونونگ كۆزلرىندە بىر عذاب علامتى باردى. باقىشلارى شئىله بىر غملى دى ولین تۇوه رگىندأكى يوقا يوره كلى گلین- قىزلار بیلن اونىق اوغلانلارنىڭ كىر فىكلرىنىڭ اوچلارنىنى ياش دوومه سىندن دولدورىپدى. اول، بوینى بوروق و بوتىن بدننى اؤلوم جزاسى بیلن يۆكله نىپ، داش- تۇوره گىنه باقىپ، بىر یردن كمك گلرمىقا دىپ، امىدلانىان يالى بولباردى. اول بىردن، بىر زادى يادىندان چىقارپ، سونگوندان يادىنا دوشورن آدم يالى بولوپ، حالقا- معركا يوزلندى:

— اى جماعت، من شو گون اؤلومه گىدىارین. من بى گناه، ایه سىز، آرقاسىز بولانىم اوچىن قوربان بولبارین... حاوا، بولار منى بو گون آدم اۆلدوردىڭ دىپ اۆلدوريارلر. حاقىقاتدا بولسا منى توسساغان قاجىران- دا اۆزلرى، توتدوران- دا اۆزلرىدیر. من اۆله نىمدىم سونگرا، منىڭ بو قانىمىڭ یرسىز بىر قان بولدوغى، گون يالى اۇنگار بولار. بو گون شو جلادلارنىڭ الیندن آزاد بولانىم اوچىن من حوش- دىپ، ياشايش ینگ ظلم- ستملىرىنى، قارقوش پنجه لرىندن آزاد بولاندىغىنى و توتولان گونىندن بارى توسساغدا گۆرن سانسىز قىناملاردا دىنلاندىغىنى آیتدى. شول وقت جماعتىڭ ساغ طاراپىندان قالماغال توروپ، یدى- سكىز سانى ياش بىگىت اۆزلرىنى ایلرىك آتىپ، آراز قارشى گلچك بولدىلار يۇنه نىمىه لر اولارى توتوپ، اکتىدى. بو قالماغالدان سونگ، تىزلىكدە جلادلار بىر صفه دۆزىلدىلر. آراز بولسا، گىلاپ دوران یرىندن آیرىلىپ، تفنگ آغزىنا التىلدى. تۇوه ركدە اوپشوپ دوران جماعتىڭ كۆپوسى: «ياغشىسى بو ظالمىلارنىڭ "عدالاتلرىنى" گۆزومىز گۆرمە سىن» دىپ، گىتدىلر. آرازى آدم بولى آغا باغلادىلار. جلادلارنىڭ اونىسى هم تفنگلرىنه اوق سالىپ، میدانىڭ اورتاسىندا الى قامچىلى دوران نىمىه باشلىغى نىڭ اورونباسارىنىڭ بوپروغىنا گۆزلىشىلر. اول الیندأكى قامچىسىنى يوقارى قالدیرماغى بیلن، اولار- دا تفنگلرىنى گزآپ، آرازى تفنگ آغزىنا ایدىر دىلر. اورونباسارىنىڭ سونگقى بوپروغىنا بولار قولاقلارنى گرىپ دورولار. بىردن «آتش» سۆزى بیلن اورونباسارىنىڭ قامچىسى یره ایدى. شول قامچى نىڭ آوازىنا گزه لىپ دوران اۇن تفنگ هم آتلىپ، آرازى آغاجىڭ دویونه یرلىشىدىلر...

مختاری کیم و نامہ دیپ اؤلدردی؟

کومیش دپانینگ آساق یوزینداکی گمرک حانه دا بولان واقعانینگ ایزیندان، چاروالار بیلن نظمیہ قوللو قچیلاری نینگ آراسیندا یوزہ چیقان قالماغال نتیجہ سینده توتولیب، بیرناچه گون سونگرا بوشادیلان گۆزل- ینگ آقاسی قربان، مختاری اله دوشورمک فکرینه گیریشدی. اول مختاری یاغشی تانیباردی، چونکی مختاری تانیمایان آدم آزدی. اول کومیش دپه دن شوروی تورکمینیستانینا آلیپ قایدیلیان آدیقلاری گمرک لمک یرینه، پارا- پاچ آماق بیلن شهر و چاروا آدملارینگ آراسیندا بلله نیپدی. اول گورگن صحراسینداقی تورکمنلرینه جبر اتمکده ایران حکومتی نینگ « اینگ ادرمن» قوللو قچیسیدی. گورگن و آسترابادینگ حایسی اوباسیندا حکومتینگ سالیان آغیر سالغیتلارینا یا- دا باشغا هر حیلی ستملرینه چیدامانی باش قالدیریان قاریپ دایخانلاری قامچی و تفنگ زوری بیلن «دوغری یولا» سالیان، شولارینگ قوزغالانگلارینی یاتیریب گلیان هم مختاردی... گۆزل- ینگ هنیز قیرقی بولماندی. چاروالارینگ کۆپوسی گورگن صحراسیندان اترکه- بالقانا اوگران بولسالار- دا، ناچه سی گۆچمک آلداسینا دوشیب، غاز- قانات بولوپ یوردی. قربان هم آتا-انه سینی اتره گینگ قایراسینداقی بوغدايلا قارشی گۆچریپ اوغراتدی. اوزی شول یوره گینده دوون ماقصادینا یتیشمک اوچین بو یولدا اوزینه کمچی آراماغا باشلادی. چونکی مختاردان یوره گی یانغینلی باش-اون دألدی. اولار اؤرآن کأندی. یونه قربان اترکن، گورگن صحراسینا تآزه گۆچیب گلن سونگ، اونونگ تانیشلاری آزدی. قربان انه-آتاسینی یولا سالاندان، اوچ- دؤرت گون گچن سونگ، ارتیر دانگ بیلن گورگنه سوا اؤرن دویه لرینگ آراسی بیلن پیاداجا گورگن آقاری نینگ دریا قوییان یرینده یرلشن **حوجه نفس** اوباسینا قارشی اوغرادی. اول بیر-ایکی ساعت یوران سونگ، دویه لرینگ آراسیندان چیقپ، ساغ یانینداقی گۆرنیپ اوتران حوجه نفس اوباسینا ساویلدی. قربان اوبانی بۆلیپ گچیان گورگن آقاری نینگ اوستونه سالنان اولی تاغتا کؤفریدن گچپ، اوبانینگ یوقاری باشیندا اوتوران بیر کؤنه جه اویه باریپ، قاپیسینی آچپ، «سلام» دیپ، ایچری گیردی. قاب بؤویرده اوجاغینگ باشیندا آق بالیغینگ تنگنگه سینی آیریپ اوتوران، اگنی چیت کؤینکلی باشی ستین چارغاتلی بیر یاش گلین یواشراقدان: «والیک، گل» دیپ، یاشماغینی چکدی. قربان: — یوری، **اوغول گل** قورقونچیلیقمی؟— دیپ سوردی. گلین: «قورقون» دیپ باشینی آتیپ، بؤویرده دوران سماورا قارشی یوزلندی. اونگا چنلی قربان: — یوق اوغول گل، زحمت چکمه، من اوتورجاق دأل. **بایرام** نیرده؟— دیپ سوردی. گلین هنیز جو غاب برمأنگا، قاپیدان بایرامینگ باجیسی **بی بی تاچ** گیردی.

قربان اونى گۆره ن بوينونا:

– بى بى تۇچ خانى بايرام دۇدنگ؟– دىيدى. بى بى تۇچ داشارى چىفاقا- دا:
– حولها، ير سورىپ يۇر– دىيىپ، اوبانىنگ يوقارى يانىندا جفت اوكوزلى ير سورىپ يۇرن
بىرىسىنى گۇركزدى. قربان هم: «حوش، اوغول گل» دىيىپ، شونگا قارشى اوغرادى.
بىراز ساليم گچن سونگ، قربان شول جفت آلا اوكوزلى ير سورىپ يۇرن ياش ادنلىك يىگىدىنگ
يانينا بارىپ:

– او- حوو، بايرام دوست، سن، اىيام بايىپ گىدىپسىنگ– دىيدى. بايرام، قربانى گۇرن بوينونا
اوكوزلرینی تاشلاپ، گلىپ قربان بيلن سلاملاشدى. سونگ اونى قوشونا طاراپ آليپ گىتدى.
قربان:

– يۇرى، دوست، حكاتداقى امه دك يىگه نىنگ باباسى يالى، آلا اوكوز بيلن بو ىرده نامه ايشلاپ
يۇرسىنگ؟– دىيدى. بايرام هم گولومجىرأپ:

– نامه بىزىنگ حكومتىمىزى اوز يوردونگىزداكى يالى شورا حكومتى دىر اوى ادیانگىمى. اينها آى-
يارىم بارى سورىپ، يارسىنى قوتارمان ياتان شو ىرىنگ همه سى حكومت باشلىغىمىز نايىب ملا
سۇيۇن- ىنگىدىر. [توركمىلردن ايلكىنجىلر بولوپ، رضاشانىنگ ژاندارما قوللوغىنا قوشولان و
سونگرا نايىب(استوار) درجه سینه یتن، ملاحسین نیازی- گ]

– كىشى نىنگ ىرىنى سورىپ يۇره نىنگدن، اوزىنگه بىر بۇلك ىر توتوپ، شونى سورىپ
اكملرمىنگ؟

– حای، دوستونگ آيدىانىنى گۇر، خانى اول بلشويك ىر؟

– شو گورگن صحراسى نىنگ بوش ياتان گىنگ بايرىندان سانگا بىر بۇله جىك ىر تاپىلمايىرمى؟
– آخ، دردىمى آتدىر ماسانا، نيره ده اول بوش ياتان ىر، اول ىرلر حكومت گلىنى بارى پايلاشلىپ
قوتارمادىمى؟

– پايلاشقىدا نيره دىنگ؟

بايرام، قربانىنگ يوزينه باقىپ، باشىنى بولاپ گولومسىران سونگ:

– اوندا من بخت بازار ىندايم. دوستونگ آيدىانىنى گۇر، اونى كىم پايلاشدىردى، اونى حكومت
پايلادى. اول: «قاز پايلاشدىرانا هنيز آز، دورنا، او- دا اوستونه اورنا» دىيىپ، كۇپىسىنى اوزينه و
اوز ياقىنلارينا، قالانىنى هم كىمىنگ جوبىسى آغىر بولسا شونگا بردى. منىنگ، سنىنگ يالا نيره دن
پاى یتسین؟

– يۇرى، اوندا موندان سنىنگ دوشه وندىنگ[گىردىجى] نامه؟ ملاسۇيۇن سانگا نامه برىار؟

- ماسۇيۇن مانگا نامە بىرچە؟ مانگا بىرسە، يىننە شو قارا يىر بىر يار، يۇنە شو ياتان يىرلر بىلن شو
 اۆكوزلر شونىنقى.
- « اكن ده يوق، اوراندا يوق، خرمن ده حأضير حوجه» — دىيسنه.
- ادیل اۆزى دىر.
- اوندا، آيدا نأچه آليارسىنگ؟
- آيدا دأل، شو اكين ياغشى گلسه، اونى- دا ساغ-آمانجا يۇغناپ، ماسۇينه تافشيرسام، يۆز پوطه-
 باش پوط.
- اوندان باشغا هيچ زات؟
- حاوا، اوندان باشغا هيچ زات.
- آ، باردى- گلدى، اكين گۆگرمدى، اوندا نامە؟
- اوندامى، باغتم گلسه، يۇنە ماسۇيونىنگ كأيىنجى، باغتم گلسمه- ده، گۆزه نكلى تآمينگ ايچينده
 ماسۇيونىنگ رحىمى حاچان گلركأ دىيىپ، شونى قارايجى.
- بايرام:
- يۇرى، قربان ايندى سن گورله، بو يىل بالقانا گۆچمه يارمىسىنگ؟
- گۆچدىك.
- اوندا گورگنده نامە ايشلاپ يۇرسىنگ؟ يا- دا بىزىنگ حكومتىنگ «قالحوزينا» يازىلجاق بولوپ
 يۇرمىنگ؟
- يوق، دوست، قالحوز اۆز يوردومىزدا بار. بو يره يۇنە سنى گۆرماگه گلدىم.
- حاوا، نامە خبر بار؟ يوغسا- دا، اول گونكى يازان حاطىنگى آلدىم. «گل» دىيىپ يازىپسىنگ.
 گونىمىزى گۆريارسىنگ اۆزىنگ، هميشه كى يالى گيده يىن دىين يرىنگه گىديپ بولىارمى؟
- بىر آز اجىق گوررىنگىم باردى، شونىنگ اوچىن سنى گۆرچكىم. بآرىك قايدانىم هم شول سبأپلى.
- اۇرآن ياغشى، آيدىپ اوتىر.
- بايرام دوست، من سنى يكه دوستوم دىيىپ تانىيان دألدىرىن. همه دن اوزال سن، منىنگ اينگ قاوى
 گۆريآن دوغانىم سىنگ. بىز قارىنداش- دوغان بولماساقدا، دوستلىق اوستى بىلن، اۆز قارىب
 اونغشو غىمىزىنگ منگزشلىگى و شو گونلرده گچىريان گونىمىزىنگ بىرلىگى بىلن دوغاندىرىس.
- اۇرآن دوغرى دىر، دوست، قارىنداش- دوغاندان بىر خىر بوليان بولسادى، شو ياقىن قارىنداشىمىز
 بولان ماسۇيوندىن بولاردى. اول منىنگ داش قارىنداشىم دأل، يىنە من اونونگ يانىندا جوبىسى ايكى
 پوللى بىر ياد سۇدىگارچه- ده يوق. من- ده سنىنگ اوزالدىن آخرا دوغان يرىنه گۆرىپ گلىآندىرىن،
 سنىنگ شادلىق هم- ده غوصصانگا اورتاقدىرىن.

- شئيله بولسا، شو گون منىنگ سانگا بىر آغىر ايشىم دوشوپدۇر.
  - يۇرى، سۇيله، شو ماسۇيونيىنگ ايشىندىن آغىر دىر دىيأنگىمى؟
  - آغىرلىغى اونچاقلى بولماسا- دا، پئىداسى و لذتى اوندان كۇپ.
  - يۇرى، اونونگ يالى بولسا باسىمراق آيت.
  - آيتسام، سن و اوزىم يالى قارىپلاردان اولى بىر برك الله آلارلىق ايش اتمك حۇوسىنه دۇشدىم. شو حۇوسىمى يىرىنه يتىر مكدە سنىنگ كىمك- يىنگى ايسله يأرىن.
  - اول نأحىلى ايش، سنىنگ اوچىن عزىز جانىنم قورىبان بولسون، باش اۇستونه.
  - ساغ بول، سندن تامام هم شئيله دى. سن وكىل باشى مختار حانى تانىيار مىنىگ؟
- بايرام:

- اول بو يورتدا اوزىنى تانىيمايان آدم قويدىمى؟ بلكى، سىز اونى بىر نأچه آى بۇرى تانىيار سىنگىز، بىز بولسا بىر نأچه يىلدا بۇرى تانىيارىس. اما اونونگ بىلن حاساپلاشيان بر قوچاق دۇره سه، شونى- دا بىر تانىماق، شونى بىر گۇرمىگى آرزو اديارىس- دىدى.
- اۇران ياغشى، شول قوچاق ايكىمىز بولساق نأدر؟
- بولار ولين، بو اولكه دن ال-آياغىنگى اوزمك گره ك، شول قىن.
- اول نأمه قىن، نأمه سنىنگ آغىل دولى قوپونيىنگ يا- دا قاپىنگدا حارلاپ دوران ماشىن دگرمن- يىنگ قالجاقمى؟
- اولاردان آزاد، يۇنه اوغلان-اوشاق بار. شولارى آلپ چىقماق قىن.
- قربان بىر آز فكره گىدن سونگ، بايرامه قاراپ:
- سن شول ايشى گۇرن سونگ، حۇكمان بو اولكه دن چىقىپ قاچمالى دىيىپ خيال اديار سىنگ، اما قاچمانى هم اول ايشى يىرىنه يتىرمك بولار. سن يۇنه ماسۇيوندن دۇرت- باش گون روغصات دىله.
- دوست، من نأحىلى روغصات آلارن؟
- اول بىر قىن زات دأل. اسنغولا بارىپ گلجك دىيىپ روغصات آلى.
- بو گونلر اسنغولا گىدماگه كاغذ برمه يانلرىندىن خبرىنگ يوقمى؟
- نأمه اوچىن برمه يارلر؟
- سبأبى، اول گون بىر نأچه اوغلان اسنغولا دىيىپ گىدىپ، سونگ اۇورىلىپ گلمانى، شوندا قالپىدۇرلار.
- اونونگ يالى بولسا، بىر زات ادىلى. سنىنگ اسنغولى يا- دا اتركدە قارىنداشىنگ يوقمى؟
- بار، منىنگ نأزبى بى دىين اكه جىم اتركدە، چال اويوقدا اوتورىار.

- اونونگ يالى بولسا، شول اكه جينگ آدمسى نينگ آدى نأمه؟ شونينگ ديليندن بير خط دوزلدیلی.
- «نأزبى بى آغير ياتير، يوزىنى گورجك بولسانگ يتيشملى» دىيپ.
- بولجاق، اونونگ آدى **حدايبردى**.
- قربان يآنىنى بآرلاپ، بير قارينداس(قلم) بيلن بير بؤلك كاغذى چبقارپ، ديزى نينگ اوستونه قويوپ يازماغا باشلادى. بير سالىمدان يازپ بولوپ، كاغذى قاتلادى. دا، اوستونه « بو خط حوجه نفسده بايرام دوردى او غلونا قاووشملى» دىيپ يازپ:
- مه، آل. شونى شو گون آغشام ملاسؤينه گورکز– دىيپ، بايراما اوزاتدى. بايرام:
- حوپ، شئيله، ايندى من روغصات آلسام، ارتير حاجان سيزينگ اوبانگيزا باراين؟– دىيدى.
- من ارتير ايكندى واقتى اوباميزينگ اونغوندأكى يوسغانينگ يانيندا سانگا قاراشپ دورارين.
- اورآن ياغشى، من شول واقت بارارين هم!– دىيپ، بايرام يوقاريق قالپ، او غراماچى بوليان قربانينگ الينى قيسدى. قربان هم:
- حوش، بايرام دوست، حؤكمان بارارسينگ– دىيپ، گلن يولى بيلن ايزينا قايتدى.
- بايرام بو ايشدن اورآن شاد بولدى، چونكى موندان اوچ– دورت آى اونغ قارشىداقى پارس اوتروملى كنته باراندا، بير دوستى شئيله تكلبى ادپدى، يۇنه بايرام اونگا اينانمان، بو ايشدن بويون قاچيرپىدى. ايندى بو ايشينگ واقتى نينگ گلنينه حوشدى.
- گون ياشپ، اينگريك قارالاندا بايرام اوكوزلرينى آزادان آيرپ، اوبا قارشى قاويپ قايتدى.
- اول اؤيه گليپ، عيالى اوغول گل– ينگ قويوپ برن چايى بيلن آغشاملينغىنى ايپ، ملاسؤيونلره طراب اوغرادى. بايرام حوجه نفسى بولپ گچيان كوپرى نينگ اوستونده اوتپ، ملاسؤيونينگ قاپيسينا بارپ دوردى.
- اول ايچرده ملاسؤيوندن باشغا– دا، اولى نايبلار بولايماسين دىيپ، اونغ داشاردا پنجره دن تآمينگ ايچينى آنگ اتدى، سونگ ملاسؤيوندن باشغا آدم يوقديغىنى بيلپ، ايچرى گيرپ سلام بردى. يانگجا شامىنى آيپ حالى نينگ اوستونه دوشه لن حآسا ياسسيغا تيرسگىنى برپ، سؤيه نيپ چاي ايچپ ياتان ملاسؤيون، زوردانراق اونونگ سالامينا قايتارغى برپ:
- يورى، يرى حاجان سورپ قوتاريارسينگ؟– دىيپ سورادى. بايرام هم آياق اوستونده دوران يرينده:
- يئنه يآرپى– يآرىسى قالدى، اونى– دا قوتارارس– دىيپ جو غاپلادى. ملاسؤيون قانگيرليپ، بايرامه سر ادپ:
- حالقلار اييام قوتارپ يور، سن حأضير هم يآرسيندا كزيپ يورمينگ؟– دىيپ، يوز– گوزينى تورشارتدى. بايرام اونونگ قاهرلى گوزيندن يوزينى ساويپ، بير–ايكى اديم ايلرى يورأپ:

- سۇيۇن آقا، اينه، يانگى خط آلدیم. اتركدأكى اكه جيم قاتى آغير ياتير دىيار. شونى گۇرپ- گلمآگه دۇرت- باش گون روغصات برسە نگیز دىيپ خواهش اديارين.
- اۇنگ حالفدان ايزا قالپ يۇره نینگ بولمايarmi؟ ايندى روغصات آليپ گيتجك يۇرمانگ نامه؟ يوق، بولماز. اكه جینگ اۇلايمز. ايشینگ بيلن بولوبر.
- سونگ بايرام بير آز يالبارپ دوران سونگ، ملاسۇيوندن آخرى شئيله جو غاپ آدى:
- اوزين سۇزینگ قيسغاسى، يا يرینگه باش گونليگه باشغا بيرينى توتوپ قويوپ گيت، يا- دا سونگ باش گون ايشله مديگینگ اوچين پاميفدان كسيپ، آليپ قالارين. بايرام بير آز دورپ:
- بوليار، سۇيۇن آقا، يریمه ولينى قويوپ گيده رين- دىيپ، اوزيندن كىچى عرابه چى دوغانينى برمگى بويون آدى...
- اول گون ارتيرى، گونورتانراق، بايرام اوبانینگ قايرا باشينداقى مدرسە لى- متجيدینگ يوقارى يانيندان اوزانان اولى عرابه يولونا دوشپ، كوميش دپا طاراپ اوغرادى. اول ساعت يارما چمه سى يۇرآپ، كوميش دپانگ اۇنگ يانيندا، حوجه نفسدن كوميش دپا گليانچا چكىلن اولى يآپدان گليپ، سول طاراپا قيشاردى. بايرام يئنه بير آز يۇرآپ، قربانلارینگ اوباسى نینگ اۇنگ يانينداقى يوسغانینگ قاپداليندا اوزينه قاراشپ دوران قربانى گۇردى. بولار كۇپدن گۇرشمديك ايكى سانى يوره كدش دوست بولوپ، قيزغين صوراتدا گۇرشن سونگ، قربان، بايرامى آقاسى نینگ اوينه التدى. بو ايكيسى اول گون و ارتيرى اۇيده اوتورديلار و اوبانینگ آراسينا چيقماديلار. قربان انه- آتاسينى گۇچرپ، اۇزى نینگ اوبانینگ آراسيندا ايش- گويچسيز گزيپ يۇرمگى اوبانینگ بايى بكى بايننگ دقت- ينى اۇزينه چكدى. بكى باي:
- « قربان شو گونلرده بير ايش تورزيپ قاجپ گيدر، سونگ بيز بولسا قآلاريس» دىيپ، اۇز يانيندان اۇزى فكر ادپ باشلادى. اول قربانینگ بولوپ يۇرشينى حكومه آديپ، شونى توتدورمانینگ اوغرونا دوشدى...
- بايرامینگ حوجه نفسدن گله نى نینگ اوچونجى گونيدى. قربان كوميش دپا گيدن بايرامینگ گلمسینه قاراشياردى، بايرام گليپ، قربانه:
- قربان دوست، ايشى تيزلشديرملى، يوغسا، يوغسا زأحمتيميز بيهوده بولار، يانگى شهرده منى ملاسۇيونینگ اوغلى قادير گۇرپ: « سن اتره گه دىيپ قايتمادينگى، بو يرده نامه ايشلاپ يۇرسينگ» ديدى.
- گل بۇرى، منده بير فكر بار، باش- آلتى سانى دويه، اون- اون ايكى سانى چوال تاپايلى. سونگ قاداغان دانه آليپ باريان بولوپ، اوبانینگ ينگسه سيندن اولى يولا چيقاريس. شول واقت نيرده بولسا مختار بيزینگ دانه لر يميزى گمرك لمآگه گلن كيشى بولوپ، بير قاپداليميزدان چيقار. شوندا

بیریمیز پارا برك بولوپ، اونی چولا چیقاریپ گوررینگ اتمآگه دوراریس. بیریمیز هم آرقادان گلیپ اوراریس. شونلیق بیلن ایش تمام بولار.

– شونان یاغشیمی یوق، بو فکر سنینگ کله نغه نیره دن گلدی؟– دیپ، بایرام، قربانینگ آرقاسینی سیفادی. سونگ بولسا:

– بولارینگ همه سی قاوی، یؤنه بیر زات بار، اول- دا بولسا ایشیمیز چیگ بولماز یالی، بیریمیز جاسوس بولان کیشی بولوپ، «اتره گه قاداغان مال آلپ بار یالار» دیپ خبر برملی- دیدی.

قربان:

– اونونگ یالی بولسا، من دویه تاپماق اوغرونا دوشه یین. سن هم شونونگ اوغرونا دوش. اما سانگا بیر دوکانچی نینگ ایشیگی گرك. یوغسا بو لباسینگ بیلن باریپ خبر برسنگ، باشغا بیر گمانه دوشرمی، نأدیر؟

– بولیار اوندا، شو وقت یئنه کومیش دپا گیدیان، من بو ایشی ایکندا چنلی بیتره رین، سن هم دویه لری تاپیپ، حاضیرلنیپ اوتور- دیپ، بایرام آیتدی. قربان اوران صابیرلی حالدا: «حوپ، حاضیر» دیین سونگ، قربان دویه تاپماق فکرینه دوشیپ، کوپ اویلاندی. اول: « باریپ قونگشولاریمیزا دویه برینگ، گورگن بوینودان دانه گتیرجک دیبسم، دویه لی بایلار منینگ گورگن بویندا دأنامینگ یوقدیغینی بیلاندیرلر، کیرینه دویه لرینی دیله سم، قایتام اولاری اؤنگکیدن هم بتر گمانه دوشیره رین. اکیزلرینگ آراسیندا اؤزباشداق گزیپ یورن دویه لردن آلماقان یاغشیمی یوقدیر. هیچ کیم- ده گورمز، هیچ کیم- ده گمان ادمز» دیپ، اؤز یانیندان اؤزی اویلاندی. ایندی اونگا بیر قین زات یدی- سکیز سانی یوک چوولایینی تاپماقدی.

بایرام کومیش دپانینگ آشق چتیندن گیریپ، شهرینگ ایلری باشیندا بولان آیلاو جارا طاراپ یوزلندی. اول جارینگ یانیندا اوتوران یگن لری نینگ اؤیونینگ یانینا باردی. بایرام هنیز اویه گیرمأنگا، اؤیونینگ آرقاسیندا یابیسینی ایه رلأپ دوران بیر یاش ییگدی گوریپ، ساقغا دایاندی. بایرام دوران یریندن قوزغانمانی، باشام بارماغینی دیشلأپ بیر آز فکره گیدن سونگ، شول یاش ییگیده قارشى یوریدی. بایرام اونونگ بأری یانیندا دوروپ:

– نازی یگن، كؤك- قورقونمینگ؟– دیدی. مونونگ سسینی اشیدن نازی:

– سالامالیکیم دایی- دیپ، یابیسینی نینگ یانیندان آیریلیپ، بایرام بیلن گوریشدی. بایرام:

– یوری، یگن، نیرأك اتلانجاق بولیار سینگ؟

– هیچ یریک، یؤنه یانگی بیر نظامی گلیپ: « اولاغینگی ایه رله، فلان نایب ساللاخا باریپ گلجک» دیپ، حکم ادیب گیتدی.

- يگن، سىنىڭ بىلن بىر آزاچىق گوررىنىڭ باردى- دىيىپ، بايرام يىڭسە سىنى قاشىدى. مونونگ ھىڭىدىن و ھىركىتىدىن بىر گىزلىن ايشى باردىغىنى آنڭلان نازى بولسا:
- بۇرى، دايسى، اۇيە بارايسى، اىچىردە ھىچ كىم يوق- دىيىدى.
- بو ايكىسى تىركشىپ اۇيە باردىلار. اۇى بايرامىنىڭ اۇيەنە منگىزىش غارىبىغا بىر كىچىچىك اۇيدى، اونونگ بۇورىنىدە تارىمە دانگىلىغى بىر آلاجا گچى اولاغىندان باشغا بىر جانلى يوقدى. بايرام ساغ قايدالىندا اوتوران يىڭنى نازا قاراپ:
- سندن بىر خواھشىم بار، شونى يىرىنە يىتىرمىلى.
- بوليار دايسى، نامە بولسا آيت.
- آيدايىن، يۇنە نامە اوچىن بولماغىنى، سىبايىنى، حاضىر مىندن سوراما.
- «بوليار» سۇزىنى نازى حولىقىمان آيدان سونگ، بايرام اوتوران يىرىندن سويشىپ، اونگا ياقىنلاشدى- دا:
- يىڭن سىن مختارى تانىارمىنىڭ؟- دىيىدى.
- حالىكى وكىل باشى مختارمى؟
- حاوا. اونى ھمە كىشى تانىيار.
- سىن شونگا: «شو گون گون ياشاندا، اترگە قاداغان دانە آلىپ گىتچىكلر» دىيىپ خىبر بر ...
- نامە دىيىپ خىبر برە يىن، اۇزلىرى بىلر، آدملىرى كاندىر. مىنىڭ سۇزىمە اينانماز.
- مىن سانگا، مونونگ نامە شىپ بولماغىنى سوراما دىيىدىم آخىرى. سونگرا سانگا آيدارىن، سانگا ھىچ بىر زىانى يوق. سونگرا آيدسام قاوى بولار، بىگە نرسىنىڭ. يۇنە اول سىنىڭ سۇزىنىگە اينانار يالى، سانگا بىر سۇودىگارنىڭ اوغلىنى نىنىڭ اگىن-اشىگى گره ك.
- اونى تاپارىن.
- اوندا، يىڭن جان، شو سىرى ھىچ بىر يىردە آيتما. بار، شونى بىتيرىپ گل- دىيىپ، بايرام آياغا قالدى. بو ايكىسى آياق اوستوندى ھم بىر آزا گوررىنىڭ ادن سونگلار، بىر- بىرىدىن آيرىشدىلار.
- گونورتا چاى- چۇرە گى شولاردان باشغا يىردە اىلىپ-اىچىلىپىدى. شىرىنىڭ دىنچىلىغىنى ايكى سانى ماشىن دىگىرمن- يىڭ تارق- تورقى كآيردە چكىلىان آدان سىسىدىن باشغا بىر بوزىان زات يوقدى.
- نازى بار يىردن گە يىم تاپىپ، مختارى نىردە گۇرركام دىيىپ اولى كۇچانىنىڭ اىلرى باشىدىن گىرىپ، قايرا طاراپا قارشى اوغرادى. اول ايكى طاراپىنى گۇزلأپ گىدىپ، يونگسوز يول يۇرأپ، كۇچانىنىڭ قايرا باشىنا ياقىنلاشىپىدى. نازى اۇز يانىدىن اۇزى: «موندان قايرادا بولسا گره ك» دىيىپ، ايزىنا اۇورىلدى. اول بو گزك كۇچانىنىڭ اول يوزى بىلن قايدىپ، اورتاقى كۇپرىدىن يانگى گچىپىدى.
- قاراتاغى نىنىڭ [مىھمانى- گ] دوكانى نىنىڭ قاپىسىندا قى ستونە سۇيە نىپ دوران مختارى گورىپ،

شونگا قارشى قايشار يبردى- ده يۇرىدى. كله سىنى آشاق سالىپ، سوسجا، موئىلى آدملا يالى بولوپ دوران مختار اونونگ اوزينه قارشى گليائىنى گۇرىپ، باشىنى قالدردى. نازى- دا ياقين- ياقيندان اونى گۇزى نىنگ قىياغى بىلن گۇزلۇپ بارشينا، اونگا ساغ گۇزىنى قىرىپىدى. آغشاملىق تريك پولونى نىردن تاپار قام دىپ فكه گىدپ، توقات بولوپ دوران مختار يىنگ يوزى ياغتالدى. نازى ساغ طاراپىنا ساويلپ، ايكى تامىنگ آرايغىنا يانگى گىرىپىدى. مختار هم گولومسيراپ، اونونگ يانينا گليپ:

— نه بار؟— دىپ، اوزى نىنگ فارسلاشان تورك- تىرىزلى لهجه سى بىلن سورادى.

نازى:

— من چايردان گليار كام، چال اچه بين دىپ سافار دوردى بايىنگ اويونه ساويلدیم. شوندا سافار دوردى آقا: « شو گون آغشام اوستى بير كرون تووى، بو غدايى اتره گه آليپ گىتجكلر، سن شونى بارىپ مختار حانا خبر بر» دىپ، مانگا تافشردى.

— سن سافار دوردى بايىنگ نأمه سى؟

— ياقىنچاق قارىنداشى.

مختار گولومسيراپ: « ساغ بول» دىپ، نازى نىنگ آرقاسىنا قاقان سونگ، يوره گىنده اويناپان شادلىقلى هيجان بىلن كوچا چىقدى. نازى هم تامىنگ آرقاسى بىلن آيلانپ، گىتدى. مختار شول اۇنگى سۇيه نىپ دوران سۇيه سى نىنگ يانينا بارىپ، ايكى باقا كزمه لۇپ، 1925- نجى يىلدا بۇرى يادىگار يالى ادىپ ساقلاب يۇرن ساغادىنا قارشا- قارشا باقياردى. نازى اۇيلرىنه گليپ، ادن ايشلرىندن دايسى بايرامى خبر لاندردى. بايرام خبرى آلان بويونا، اۇيدن چىقىپ، گلن يولى بىلن قربانلارنىنگ اوباسىنا قارشى اوغرادى.

مونگا قاراشىپ دوران قربان اوزاقدان بايرامى گۇرىپ، اۇنگوندىن چىقدى. بولار حالكى يوسغانىنگ قابداليندا دوشوشدىلار. قربان، بايرامىنگ شادلىقلى يوزينه باقىپ:

— نأجره؟— دىدى.

— نأجره سى يوق، دوزلنتدیم.

— آيتدىنگى؟

— يوق آيتدردیم.

— كيمه آيتدردىنگ؟

— اوزىم آيتمانى چمسىز بىلىپ، يگه نىم نازا آيتدردیم.

— اوران ياغشى ادپسىنگ. نازى، شول، سىزىنگ گيه وىنگىز (دامادىنگىز) اودأنىنگ اوغلى

دألمى؟

– حاوا.

– بوليار، يۇرى اۋيە- دىيپ، قربان، بايرامى اوبا آليپ گيتدى.

قربان اۋزى نىنگ دوزن نقشە سى بىلن دوستى بايرامى تانىشىدىدى. بولار، بىر طاراپدان، آغشامىنگ ياقىنلاشماغىنا مختارنىگ هم بتر حاولوغيپ شادلاندىرىدى، يۇنە ولين بولار مختار يالى، جوبىمىزە ايكى- اوچ تومن پول دوشجك دىيپ شاد دالدىلر. بولار جمعەتىنگ يىرتىجى واغشى جانوارلار يىندان بىرىنى آزالتىق اميدلارينا شاددىلار.

گون ياشىپ گلياردى. قربانىنگ آقاسى سافار قونگشى اوبالار يىندان بولان **تأج قلى باينىگ** دويە لرى بىلن كرىنە آسترا باتدان گتىرن يوكلىرىنى كومىش دپە دە دوشورىپ، يانگى اۋينە گليپىدى. قربان، آقاسى سافارا: « سافار دادە، شو چواللاردان بىرنە سى ارتىرە چنلى مانگا كرك» دىيپ، داشاردا اۋيە سۋيە لىپ قويلان چواللاردان باشىسىنى بايراما بىرىپ، باشىسىنى هم اۋز گردىنە آتىپ، اوبادان چىقىپ اوغرادى. بولار اوبانىنگ آشاق يانىندا قى قامىشلىغىنىگ آراسىندا كزىپ يۇرن دويە لردن آلتىسىنى توتوپ، قربانىنگ گوندىزدن يىغناپ قويان پشمكلىرى نىنگ يانىنا گتىردىلر. سونگ حاكى چواللارى چاللاسىم شو پشمكلىردن دولدورىپ، دويە لرىنگ اوستونە آشىردىلار. بولار **قارا آخونىنگ** قىورىنى دوشلاپ، اسغولى، اترك يولونا قارشى كرونلرى نىنگ باشىنى چكىپ اوغرادىلار...

مختار هم شول شادلىغى بىلن گون ياشاندان سونگ شەرىنگ قايرا باشىنا چىقىپ، قوررىغىنىگ يانىندا اۋز باشىنا كزىپ يۇرن بىر يابىنى مونىپ، شول يولا طاراپ اوغرادى. اول كومىش دپاننىگ دپە سى نىنگ اگنىندن يازدى ولين، هيچ بىر قارا گۇرمىدى. سونگ كا يابىسىندان دوشىپ، يره اوتورىپ، تۋوہ رگىنى گۇزلأپ، كا هم يابىنى چافىپ، يئنە بىر آز سالىم يول يۇرىدى. بىردن قاپدالراغا- دا، اۋنگ يانىندان سۋىنىپ بارىان كرونە گۇزى دوشىپ، يابىسىنى دورزان سونگ، الينداكى انگلىس اۋن آتارى نىنگ ايكى سانى اوقونى شول كرونىنگ اوستى آشىر بوشتادى.

آغشام سس سىزلىگىندە آتىلان بو اوق اترە گىنگ داغلىغىنا دوشن بىر سس يالى بولوپ آلا گۇپوردى توروزىپ، يولونگ كىنارىندان بارىان قربان داغى نىنگ دويە لرىنى اۋركوزدى. كرونىنى تىرتىبە سالىپ، يئنە دويە باشىنى چكىپ بارىان قربان دوستونا قاراپ:

– بايرام دوست، اينە، گلىدى. اۋزىنگى يىتىرمە، اگر اۋزومىزى يىتىرىپ، ايشى دويدورساق، اوندا اۋنگىنچاك اۋزىمىز هلاك بولارىس.

– سن حايطىر جمع بول.

– بوليار، يادىنگدان چىقارما، پارا بركك كىشى بولوپ، چولا چكك سن سىنگ، گلىپ- دە ايلكىنجى پىجاغى اورجاقتا مندىرىن- دىيپ، اوچونجى آتىلان تفنگ سسى بىلن قربان دويە لرىنى ساقلادى. مختار يابىنى ايلغادىپ بارشىنا، كرونىنگ اۋنگونە گچدى. تفنگىنى شاقىردادان سونگ:

- نأمة أليپ باريار نكيز؟— دييدى. قربان هم يواشر آغا- دا:
- بوغدايچيق، مختار آقا.
- حانى اجازه نامانگيز؟— دييب، مختار يابيدان يره ايندى. بايرام:
- منده— دييب، يولدان ساويليب، قولتوق جوبيسينداكى پولونا الينى اوردى. مختار مونينگ ايزى بيلن
ايكى- اوچ آرديم آرديپ:
- حانى؟— دييدى. بايرام اوچ- دورت تومن پولى چيقاريپ، قارشيسندا دوران مختارينگ اوزادان
الينه بردى. مختار بولسا آماجاق كيشى بولوپ، قايراق چكيلجك بولدى. بايرام:
- اى، مختار آقا، بيز كرىه كش آدم، كان پولوميز يوق— دييب بئيله كى الينى هم جوبسینه ساليپ،
جوبسى نينگ دويونده قالان پولجاغاز لارى هم چيقاريپ، يئنه مختارا اوزاتدى. پارا برجگينه
مختار مآخول اينانيپ، الينداكى تفنگينى گردنندن ايلديريپ، گولومسير آپ الينى پولا قارشى
اوزاتدى. مختار الينداكى يابى نينگ اويانينى بيلينداكى اوق تاييارينا قيسديريپ: « بير تومن، ايكى
تومن... » دييب ساناپ يانگى باش تومنه بار ييدى. قربان آرقادان پيشيك يوريشينى اديپ،
يواشليق بيلن گليپ، الينداكى سيرىغلى آق دسسه جوهر پيچاغى: « مه سانگا آلتى! » دييب،
مختارينگ چپ بئورينه حويلاتدى. مختار بير تاولانيب، هنيز اوتورمانقا، بايرام هم قولتوغينداقى
پيچاغينى چيقاريپ قارنيدان سوقدى. مختار:
- آخ، ننه جان— دييب، آرقان يئقيلدى.
- قربان:
- اينه، دوست، حاساپلاشماق! اينه اولن بير واغشى— دييب، بايرامينگ شاديان يوزينه قاراپ گولدى.
بايرام- دا:
- ايندى بولدومى، راضى بولدونگمى— دييدى. قربان: « حاوا » سوزى بيلن الينداكى پيچاغى ياتان
لأشينگ اوستونه زينگيپ، سونگ جوبسیندان بير آق كاغذ بيلن بير قارينداش (مداد) چيقاريپ،
يانگى دوغوپ گليان آى ايشيغينا:
« ازه نى ازمك— البته، شو دور حاق،
اينه، بولدى جزانگا ملحق ».
- دييب ايكى سطر خط يازدى- دا، بايراما قارشى اوزاتدى. بايرام هم قربانينگ اونگا نأمة يازانينى
بيلمان، الينداكى قانلى پيچاغينى شول كاغذ بيلن سوپوريپ، كاغذى توپار لاپ لأشينگ اوستونه آتدى.
قربان، بايراما:
- اونى نأتدينگ؟ من اونگا مختار حانينگ دوستلارينا عجب بير آيديم يازيپديم. قوى، اونى اوقيبپ،
آغلاجاقلار آغلاپ، گولجكلر جاقغياپ گولسينلر.

- حای بیلماندیرین- دییپ بایرام کاغذی آلیپ:- مونی نأمه اده یین؟- دیدی.
- اول هیچ، اول مختار حانینگ یاییسینا ایمیت بولسون- دییپ، قربان اونى یایی نینگ پالانیندان آسیلیپ دوران توربا سالدی- دا، یئنه جوبسیندن بیر بؤلک کاغذ چبقاریپ، شول سۆزلرى قايتالاپ یازدی. بایرام بو گزك کاغذی قربانندان آلیپ، مختارینگ آياق اوجوندا توغالانیپ یاتان مختارینگ پهلوی تلپگی نینگ مانگلاینا قیسیدردی. قربان بایرامینگ یوزینه قاراپ:
- اونى نأمه اتدینگ؟
- اول، شونینگ جیغاسیندا... مونی نأمه اتجگیمی اوزیم- ده بیلمه یأرین- دیین سونگ، بولار یئنه بیرآز گوررینگ اتدیلر، آخری بایرام:
- ایندی من گیده یین، حوش، دوست- دیدی.
- حوش، دوغانیم، من- ده شو گیجه بالقانا طاراپ اوغرارین.
- بارسانگ منینگ طاراپیمدان دنگ- دوشلاریمیزا سلام دیی. بو اولکه ده اینه، اوزینگ بیزینگ دورموشیمیزی گور یأرسینگ- دییپ، بایرام الی بیلن پهلوی تلپکی کومیش دپأ طاراپ اوغراماغا حأضیرلندی.

قربان هم:

- بولیار، دوست، بیر قانحوری یوق اتمگیمیز بیلن تورکمنصحرأنینگ آزاد بولماجاغینا گوزیم یتیار. بولار یالی حأضیر اورأن کأندیر. اولارینگ کؤکینی کسپ، صحرانى خلاص ادملى- دییپ، حأضیرکی اوباسینا طاراپ یولا دوشدی.

مختارینگ ادن اولی جنایتی

گویز گونه شی اوزی نینگ سونگقى گویچسيز قیزیل شعله لری بیلن بوغدایلی نینگ بوز رنگلی بایری و قیرلارینا اوشگون آتدیردیپ، اولار بیلن ارتیره چنلی حوشلاشانینا هنیز کؤپ و اوقت گچمأندیگی یالی، گؤزل- ینگ هم کلوب اوچین اوبانینگ اورتاراسیندا دیکیلن آلتیمیش باشلی، آق قامیشلی آق اؤیدن یانگجا پیونر(پیشاهنگ) ییغناغینی قوتاریپ، اؤیلرینه اوغرانینا سالیم گچمأندی. گؤزل کأ بؤکیپ، کأ بؤکجکلأپ، اؤیلرینه یاقین گلپیدی. اوبانینگ قايرا طاراپیندان قیزلارینگ لاله قاقیان سسلری اشدیلدی:

قايرادان آتلى گليار-أ،

گؤزلأنگ حايياتی گليار-أ،

اول- آ كامسامول¹ دونيام-أ،

حاطلى- سوادلى گليار-أ...

گۈزل شولارا قارشى ساويلدى. باريپ، قيزلارا قارشىپ، اولارينگ هنگينه اوز هنگينه قوشجاق بولوپ، باش بارماغيني يانگى بوغازينا التنده: «حايوو، گۈزل...» دىيپ قىغىرلان سس اشيدى. اول بو سس اجه سينگكى دىگىنى بىليپ، سس گن طاراپا يورتوپ گيتدى. اؤيلرى نىنگ ايشىگينه يتىپ، دىسىنه قاپى كلىمىنى قالدردى. يانگى بىر آياغىنى ايچرى اتاندان، باقار دىين آقاسينا گۈزى دوشىپ، اۈزىنى اونونگ قوجاغينا اوقلادى.

گۈزل اوچ- دۇرت آى بارى باقارى گۇرمۇندى، شونىنگ اوچىن- ده اونونگ قوجاغىندا اوتروپ، گۈزىنى اونونگ يوزىندىن آيراسى گلە نوقدى. باقار:

— حانى سنىنگ كىتابلارنىڭ بىرە يىن- دىيپ، گۈزلى اليندىن آيرانسونگ، اول بىر توپار ايچى صوراتلى تازە توركىم كىتابلارنى چىمانىدىن چىقارپ، اونگا بردى. گۈزل بىگىنچىدىن نۇدرىنى بىلمان، كىتابلارنى قوجاقلاپ بىر گزە ك اجه سىنه، بىر گزە ك باقارا قارشى يورتدى. شول يورتوپ يۇرشىنه گۈزل:

— باقار دۇدە، نۇمە اوقوونگى قوتار دىنگى؟- دىيدى.

— يوق، يۇنە سنى گۇرە سىم گلدى- ده قايدىبىردىم.

— دۇين شاقادامدان تازە معلم گلدى. شوندىن سنى سورادىم، اول سنىنگ گلجىگىنى آيتمادى.

— اول يانگى ياقىن گونلردە قارابوغازدان گلدى، اۈزى ايشىنگىر معلمى بولانى اوچىن، سىزىنگ كۇنە معلملرىنگىزىنگ يىرنە دىيىپ بارىك ايبىردىك. اول منى ياغشى تانىيان دۇلدىر.

— كۇنە معلم دىيانىنگ، شول بىزە سافاق برىان جافارمى؟

— حاوا، اونى معلملىكدن آيردىلار. شاقادامدا اونى كامسامول قوراماسىندان هم چىقاردىلار. اول قورت قويى سىندا اوتورىان ولى بايىنگ اوغلى بولوپ چىقدى. قالىتامانلار بىلن قاتناشىغى بار دىيارلر. حق مراد بايه يانگى- ياقىن بىر آط ايبىرىپدىر، اۈزىنى هم ايلرىك قاچجاق بولوپ يۇركا توتوپ، دۇرت- باش گون موندان اۇنگ شاقادامىنگ قالاسىنا التدىلر. شونگ دۇدە سى بىلن جافارىنگ قاتناشىغى بار دىليار.

سونگرا باقار اجه سىنه قاراپ:

كامسامول: ياش كىمىستلار قوراماسى¹

- حانى دأدم؟— دىيپ سورادى. ھنيز اجە سى جو غاب بر مأنكأ، داشاردان: « حانى، باقار گلدىمى؟»
- دىيپ، الى تايقلى بىر آق ساقغالى آدم ايچرى گىردى. باقار دأدە سى بىلن گۇرشيپ بولانسونگ، ھمە سى اوجاينگ باشينا يىغنانشيپ، اوجاقتا تۇنگچە بىلن قاينان چاپلارنى ايچماگە باشلادىلار. چاى باشيندا دأدە سى:
- حاوا، باقار جان ياغشى اديپ گلدىنگ، بىزدە ارتىر گورگنە يايلا گۇچچك بولوپ اوتىرىس.
- من- دە شونى اشىديپ گلدىم. دأدە گورگن صحراسيندە نأمە بار؟ شو يئل قالسانا، بىر-ايكى سانى دويۇم بار دىيپ، شوندىن- شونگا گۇچىپ، نأمە بار؟
- يوق، اوغلوم، قوى قاررى اتانگ كھنە عاداتى بوينچا، بو يئل ھم بىر گۇچسىن. تىز واقتدان يئنە گلرېس. ھمىشە كىمىز يالى، بو يئل- دا بىر گۇچە يلى.
- اۇتن يئلقي اوندا گۇرن عذابلارنى نىگىز بولمايarmi؟
- يوق، بالام، اۇتن يئلقي تاغان باى يوق آخىرن، بىزە اديت برىپ، ايران نظاميلارينا توتدورار يالى.
- يوق، سن اونى دىيمە، اول يورت بىزىنگ يوردومىز يالى دألدىر. گورگندە ھنيز شورا حكومتى يوقدور. اول بايلارىنگ غارىپلارى حورلايان اولكە سىدىر. تاغان باى يوق بولماسا- دا اونونگ يىرىنە باشغا بىر باى تاپىلار. اول يورتدا ھنيز باى كاندىر. من سىزى گورگنە دأل، بالقانا گۇچورماگە قايتدىم. سبابى سىز بو يئل بالقان قوراقچىلىق دىيپ، بو غدايلا گۇچىپ قايتدىنغىز. بو گونه چنلى سىز بو غدايلىدا اوتورىپ، شاقادام رايونىنا(بخش) قاراشلى دىنغىز، ايندى بولسا بو غدايلى نىنگ توپراغى اسنغولى رايونىنا قاراشلى بولجاق. اونگا گۇرأ بو غدايلىدا اوتورىان چاروالار ھم شاقاداما دأل، اسنغولا قاراشلى بولمالى. سىز، اگر بو يئل گورگنە گۇچسە نغىز، گلن يئل قايدىپ گلە نغىزدە، اتركدە يا- دا شو بو غدايلىدا قالمالى بولوپ، ھمىشە اسنغولى رايونىنا قاراشلى بولارسىنغىز. سونگ بالقانا گۇچمگە نغىز ھم قىنراق بولار. بولاردان باشغا- دا، اى، دأدە، يوقاردان كىمىسيون گلېپ باشغا اوتروملى ايلات آراسىندا قالحوز قورانلارى يالى، بىزىنگ آرامىزدا ھم قالحوز قورجاقدىر. موندان ايكى ھفتە اوزال حكومت اينجىنرلرى(مھندىسلرى) گلېپ، اولى بالقانىنگ اوستوندىكى چشمە لرى بارلاپ، اولارىنگ آقارلارنى آراسسالادىپ گىدنلرىنى سن اشىتمە دىنگى؟
- بىزلر- دە شو يئل چارواچىلىقدان آيرىلىپ، اوتروملى بولجاق. سن- دە بو ايكى سانى دويۇمىنگ ايزىندان سلفىلاپ يۇرمە دن آيرىلىپ، اولى ير، سوو و كان مال- ملك ايه سى بولان قالحوز چلنى (أغضاسى) بولارسىنگ. اوندان سونگ سن ھم بو قارىپ دورموشىنگدان آيرىلىپ، باشغا قالحوزچىلارى يالى قورپلى ياشارسىنگ.
- اوغلوم، بىز ناراضى بولوپ ھمىشە لىك گىدە ميزوق. قىشىنا بالقاندا ساويقلق و قوراقلىق بولوپ، اوت- چۇپ آز بوليار، يۇنە حأضىر قىش چىقيانچا، گۇچىپ گىديپ، ياز بىلن بىلە جە يئنە گلچك. بىز

بالقانسيز اونگوپ بيلميريس. قيش اوز قاريپ اونگشوغيميز اوچين گوجيپ گيتسك- ده، بالقان ياديميزدان چيقماز. سن الله قلى شاهيرينگ[احمد گورگنلى نينگ فاقاسى]:

« گورگن گوجن سنى زارلار،
آقار چشمه لرينگ، شارلار،
حاييات اوروپ، عجب گورلار
قاپلانگلى شيرلرينگ سنينگ.

بنده قلى گورديم كانى،
سوزيم حاقدير، يوقدير گمانى،
قديم آدينگ ابوالخانى،
گرچكدير ارلرينگ سنينگ»

دييپ، گورگنه گوجنده، بالقانا آيدان قوشغوسينى اشيتماندينگى؟ بيز گورگنه واقتلايين گوجسك- ده، كؤنگلوميز بالقانى زارلار. اونونگ اوچين سن، اوغلوم، ناراضى بولما، بير- ده بو يئل بوغدايليدا اوتوران چاروالارينگ گورگنه گوجمه سى حاقدان قازياتدا حكومتينگ قرارى بار. حكومت بو يئل چاروالارينگ گوجمه سینه قارشى دال، روغصات بريار...
باقار دأده سيني گورگنه گوجمكدن آليپ قاليپ، اونونگ بالقانا گوجمه سینه كؤپ تقلا اتسه- ده، آخردا بير نتيجا ايه بولوپ بيلماني، تماسيني اوزن سونگ:

— گورگنه گوجسه نكيز گوجينگ ولين، من-أ راضى دال. اگر- ده منينگ سوزيمه باقماني گوجيپ گيتسه نكيز هم، گوزلى مانگا برينگ، من اونى بالقانا التيب، آغالاريميزدا قويايين. قوى، اول شوندا قاليپ اوقيبسين، يوغسا سافاقداشلاريندان ايزا قالار.
— بوليار ولى اجه سى... — دييپ، عيالىنا باقدى. اونگا چنلى اودى قورجالاپ، اوفلاپ اوتوران گولوم Gülüm بولسا باشيني قالديريپ، يانيندا كتابلارى نينگ صوراتلارينا گوزلاپ اوتوران گوزلى قوجاقلاب:

— گوزل قالسا بيز- ده قالاريس- دييدى. باقار:
— اجه، بئيله دال، قوى گوزل قالسين، يوغسا بو يئل كلاس گچيپ بيلمز.
— يوق، بالام، يكجه كوريه بالامى اوز يانيدان آيريپ بيلجك دال. گورگنه گوجمه رين ولى، فيزيميزى قويوپ گيده بيلميرين.
باقار كؤپ وقت گوررينگ اديپ اوتروپ، حوروزلارينگ ايلكى فيغيرماغى بيلن ياتديلار...

ارتير بولدى. بو اوبا اير بيلن دويه لرینی اؤرأ قاومانی، الیپ قالیپدی. اوبا آدملاری دانگدان باشلاپ آیاق اوستونده دی. اوبا آراسی دویه هم كؤشیکلرینگ بوزلاماسی، آدملارینگ قالماغاللی سسلری بیلن آلا- قالماغیلدی.

باقارینگ دأده سی، دوین گونورتان جرن اولاماغا دییپ چؤله گیدن اولی اوغلی **قربانینگ** گلگینه صابیرسیزلیق بیلن قاراشیاردی. بیر واقتدان بوز اشه گینه ایکی سانلی که یگی یوکلأپ، یانی آلاقوش تازیلی قربان درینی مانگلائیندان ساریقدیریب گلدی. بولار دویه لرینی حاویتلاپ بولیانچا، گون هم دوغوپ، اؤزینینگ ییلی شعله لرینی بوغدایلی نینگ اولی چاگه لرینینگ اوستونده بؤكجكلتماگه باشلادی. اوبا حالقی بیر چای ایچیم سالیم ایچینده گؤچ دویه لرینی یوکلأپ، سطر- سطر ادیپ، بایرلاری آشا-آشا، قیرلارا آتا-آتا گونورتا طاراپا قارشى اوغرادیلار.

شول دویه لردن بیرینینگ اوستونده، اؤزی اوچین بجریلن یوره گینگ[دویأنینگ اوستونده اوتورماق اوچین بجریلن یوریته اوتورغیچ] ایچینده، اؤزینینگ قاوی گؤریأن آقجا، آوادانجا پیشیجگی بیلن اوتروپ، دویأنینگ یوریشینه گؤرأ ایرانیپ، پیشجگینی اویناپ باریان گؤزلدی. تورکمینگ كؤنه حکاتلاری(ارته کیلری) بیلن تانیش بولان آداما گؤزل- ینگ شول اوتورشی، آق پامیغینگ اؤز حؤویردشی بولان پیشیجگی بیلن اوتورشینى یأدینگا دوشوریأر.

گؤچ کرونى تۆوه رگینی نینگ آتلی، یاییلی، ییگیتلری بیلن اولی قوشلوق **ماشادی- مصریانینگ** خرابه لاری نینگ یانیندان گچن سونگ، بیر آق یول بیلن یولونى دوام ادیپ باریاردی. یولونگ یله طاراپینداقی چاگه لیک بیر دیأنینگ اوستونده آتینی بؤكرجكله دیپ دوران بیر آدمی گؤریپ، گؤچینگ تۆوه ره گیندن دایر اپ باریان آتلیلار چالت بیر یره ییغنانیپ، گؤچی ساقلادیلار. گؤچ باشینی ایدپ باریان آق یاییلیجا **باى مراد** آقا آتلی بیر یاشولی:

— حای، اوغلانلار، گؤرینگ اول آتلینى. من بیر اییام گوردیم. اول قیزیل قشون عسگری، پاپاغی هم بار. گؤریپ ایسله- سنگیز، مه، آلینگ- دییپ، بوینودان آسلیغی تورباسیندان كؤنه جه بیر دوربینی چیقاریپ، یانیندا دوران آتلی ییگیتلره اوزاتدی. اولارینگ- دا بیر-ایکی سانسی دوربین بیلن قاراپ: «دوغری، اول پاپاغلی قیزیل قشوندان» دییپ، اؤنگکی باریان یوللاری بیلن اوغرادیلار.

گؤچ ایکینجی چاگانى گچیب، گینگ اولی بیر آنگنگالا یانگجا گیریددی. اؤنگ یانلارینداقی چاگه لیک دیأنینگ اوستوندن اؤزلرینه قارشى اینگدار یلیپ گلیأن قرق-اللی آتلینى گؤریپ ساقغا دایاندی. گؤچ آتلیلاری آتلازیندان اؤزلرینی یره زینگیب، یاراغلاری بیلن آو تفنگلرینی قولتوقلاپ، هر هایسی بیر چؤپینگ دویبینه اؤزینی یتیردی. بو ییگیتلردن بیرناچه سی اوستلرینه ابانیپ گلیأن آتلیلاری بلله مك اوچین تفنگلری نینگ قولقلارینی- دا قایتاریپدیرلار ولین، بیردن باى مراد آقانینگ: «آمانگ،

ياراغلار يىڭىزى چكىنگ» دىين سىنىنى اشىدىپ، تىڭلىرىنى ايزىنا آدىلار. آرادان سالىم گچمأنكا باشدا دور آتلى حق مراد بولماق بىلن، اول آتلىلار تىڭلىرىنى كزأپ، گۇچ آتلى لارىنگ و گۇچىنگ داشىنا قوشاق يالى بولوپ آيلانىپ دوردىلار.

حق مراد گۇچ آتلى لارىنگ اۇنگونده دوران باى مراد آقانىنگ ياقىنرأغىنا گلىپ:

– حأ، قارىنداش، سىزمىنگىز؟ اوغور حايرىلى بولسون. نىرأك اوغرا دىنگىز؟– دىين سوراغىنا:
«اوغور- دا حايرىلى بولار- دا، بىزلره گورگنه قارشى دىيپ اوغرا دىق. سىز نامه يتىر دىنگىز، نامه گۇزلأپ يۇرسىنگىز؟» دىيپ، سوراى.

– بىزىنگ يتىرن زادىمىز يوق، بىز اۇز كۇنه توركمن دورموشىمىزى گۇزلأپ، اولكامىزدن بلشويك كافر لارى قاوماغا و مسلمان حكومتىنى قورماغا، اۇز ايشان- ملالارىمىزىنگ پاتاسىنى آلىپ قايتدىق. اۇزىمىزه يولداش بولجاق مسلمان قارداشلارى گۇزلأپ يۇرىس.

– حأ، زىانى يوق، يولونگىزدان قالمانگ، بىز هم گورگنه قارشى بارىارىس. يۇنه سىزىنگ گۇزلأپ يۇرن مسلمان قارداشلارىنگىز هم اۇز قارىپ اونگشوقلارى بىلن آسوداجا قونوپ- گۇچىپ يۇرلر.

– بلشويك- يىنگ قولوندا آسوداجا كزىپ يۇرمك بولارمى؟ بلشويكلر دألىمى، كىمى ايرانا، كىمى قفقازا، كىمى سىبىريه قاويپ، بوتىن توركمنى درى- داغىن ادنلر؟

باى مراد آقا:

– حاوا، بلشويكلردىر بىرناچه لرى شول يرلره قاوان. يۇنه ولى، اۇز قارىپ اونگشوقلارى بىلن كزىپ يۇرن حالقا بلشويكلرىنگ كمكدن باشغا بىر ادن زادى يوق- دىيپ، سونگرا يولا دوشىنگ دىيپ آتلىلارا آيتدى.

ير دىپىر جكلأپ دوران آتىنگ اوستونده ساغ الىنداكى قامچىسىنى تله تىن(قايش) ادىگى نىنگ

قۇنجىنا اورپ، باشىنى آشاغا سالىپ دوران حق مراد گۇچ آتلى لارىنى بىر- بىر گۇزدن گچىرىپ:

– حاولىقماسانگىز، بىرآز سالىم دورىنگ- دىيدى. باى مراد آقا حق مراده يوزله نىپ:

– يۇرى، نامه بوپروغىنگىز بار؟

– بىزه آرانگىزدا بولان آتلى لارىنگ قوچاقلارىندان بىگىمى سانىسىنى برىنگ. شو گىجه بىزه ميمان بولسونلار، ارتىر ايزىنگىزدان يتىرىس- دىيدى.

باى مراد آقا:

– بىزده بوش كزىپ يۇرن آدم يوق. همه سى اۇز ماشغالالارى نىنگ اوستونده، اۇز

اونگشوقلارى نىنگ ايزىندا كزىپ يۇرن اوغلانلار- دىيدى- ده، آتىنى قايرا چكىپ، يولونا قارشى سورجك بولدى.

حق مرادىنگ آتلى لارى هم بولارىنگ اوستونه قارشى آتلىرىنى سورىپ:

– آى، مونيگ يالى قاررى كۆپدير، يۆرينگ، بيزينگ بيلن قوچاقلار– دىيىپ، بىرناچە سى نىنگ اتلارنى جلولايدىلار. اول قوچ اتلى لارينگ ايچينده ايچينده يكه، حق مرادينگ داشراق يگنى بولان دوردى كۆر بيلن يارماد حاجى نىنگ اوغلى قوشجان دان باشغالارى اتلارى نىنگ جلولايرنى اولارينگ اليندن دارتيب آلپ، قايراق چكديلر. بولار ايكي يانلاپ، بىرناچە گزه ك ايكي طاراپا چكه لشيپ دورديلار. آخردا اولار باى مراد آقانىنگ اتلى لارى نىنگ اوزيل- كسيل گوركن قارشىليقلارينا باقمان، تفنگ زورى بيلن دورت سانى دايوا اتلى ياش ييگىدى آلپ گيتديلر. بو گوچ آراسيندا بولان عيال، اوغلان- اوشاقلارى نىنگ ايچينده قالماغال سسلرى كۆلپ، كيم: « اول حرامزاده باسماچى حق مرادينگ اتلى لارى- داغا» دىيىپ، سۇگيان سۇگونچلرى، كيمسانىنگ هم اوغلونا تاويشلارى اشديلياردى.

باى مراد آقا:

– قويونگ اوغلانلار، حق مراد اولارى زورلاپ بىر گون اكيدر، ايكي گون اكيدر، اوچونجى گون اكيدىپ بيلمز، اونونگ اليندن قاچىپ قايتماغا اولار بىر چم تاپارلار– دىيىپ، عيال، اوغلان- اوشاقلارا كۆوينليك برياردى.

گوچ يىنه يولا دوشدى. بىر ياريم ساعت گچن سونگ، اونگ يانلار يندا قى چاگانى هم اشىپ، بىر كىچىك انگنگالدا بولان قويى نىنگ يانيندا دويه لر ينى ساقلاپ دوشديلر. شول يرده باى مراد آقانىنگ سوزى بيلن اولار آغشام اينگريك قارالانچا قالدديلار. سونگ يىنه اوريشىپ، تازە دوغان آى اشىغيندا سويشىپ اوغراماغا باشلايدىلار.

گوچ يونگسوز جا يوراپ، آرديملار آغىرلاشياردى. «اوغلانلار، اولكر [يىلدىزى] يوقارى قالىپدير، دانگ يىلدىزى تيز دوغار. حانى، شو تايالاردا بىر- ايكي سانى قويى باردى، شونى تاپىنگ، بىر دىنچ آلايلىنگ» دىيىپ قىغىران باى مراد آقانىنگ سسىنه گوچ اتلى لارى تۇوه رگه يايرادىلار. بىراز سونگرا، سول طاراپدان يانگقى يايان اتلى لاردان بىرى: «اينه، بو تايادا، بارىك گلينگ» دىيىپ قىغىردى. گوچ اونگا قارشى بارىپ، قويونگ تۇوه رگينده حلقة يالى آيلانانلار يندان سونگرا، دويه لر ينى چۆكه رىپ، يوكلرىنى يازديرديلار.

گوزل ايلكى آغشامدان پيشىجىگى بيلن يوره گىنگ ايچينده اوقلانيندان، دويه سى نىنگ چۆكمك اوچين ايلرىك- قايراق ادن حركتينه اويانىپ، هنيز يوركدن چىقمانقا: «اجه، پيشىگىم يوق» دىيىپ قىغىردى. اجه سى گولوم هم اليندكى دويانىنگ نوغتاسىنى تاشلاپ گلىپ، گوزل- ينگ اوتوران يوره گى نىنگ ايچىنى بارلاپ: «يولدا قاچىرانسىنگ داغا» دىيدى. پيشىجىگىندن تاماسىنى اوزه ن گوزل كمشاپ، آغلاماغا باشلايدى. اونگا چنلى هم يوره گىنگ داش يوزينده پالاسا ديرماشىپ يورن پيشىجىك

گۈزللرینگ قونگشوسى بولان دوردى نینگ اتى نینگ قار باماغى بيلن تيسلاپ مولادى. مونینگ سسىنى اشىئىن گۈزل اغلاماسىنى قويوپ: «ايت» دىيپ، پيشىگىنە طاراپ يورتىدى.

گۈچ كرونى دۇرت ماشغالا، باش ماشغالا بىر بولوپ، قوشلارنى اوشورىپ، ارتيره چنلى شول يردە ياندىلار. ارتير گونینگ يرى قىزاران سونگ، ايتلرینگ حاولاماسى و دويه لرینگ بوزلاماسى بيلن قيقدا- باق بولوپ، اوردىلر. هر كيم ارتير بيلن چاي يرينە بىر دۇوم چۇرەك بيلن دويانینگ چالينى ايچىپ، اور- توت يوكلنماگە باشلادىلار. گۈچ ھنيز يولا دوشمانكا، باىمراد آقانىنگ: «حانى، اوغلانلار، بۇرى گلینگ» دىيپ، قىغيران سسىنە اركلر اونینگ داشىنى آلدىلار. باىمراد آقا بىر الى بيلن آقا يابىسى نینگ اويانىنى توتوپ، بىر الينى ھم بىقىنىنا اورىپ:

– اۇنگ يانيمىز قورروق قويسى. انگير يانى ھم نالاپ ياتان دووزليقدىر. تيز واقتدان گۈك پاتلاو غىنگ دپە سى گۇرنر. شو يرلر قالتامانلارینگ كۇپ دوشلە يان يريدىر. اونگا گۇرأ- دە اغشاما چنلى شو دۇشن اويومىزدا قالساق ياغشى بولاردى- دىيدى. بىگيتلر:

– حاي، باىمراد آقانىنگ آيدىپ يۇرن زادىنى گۇر، اولار- دا بىزىنگ يالى بىر يموت، بىزى اولار اىير اوى اديارمىنگ؟ دۇنكا- دە ايچىمىز اۇد ياليدىر. اولاردان قورقوپ يۇرمە، ايندى بىرىمىز قاليانچا، اولار بيلن گىديشريس- دىيپ، قىزغىن قانلى لىق اديپ، يرلى- يردن قىغىرشدىلار. باىمراد:

– دورىنگ انتك، اوغلانلار، قورقمالى يردە قورقوپ، قاچمالي يريندە قاچماغىنگ زىانى يوقدور. گۇرولى يالى. گۇرولى ھم يرى گلن يردە قاچىپ، «قاچىشىم بار، بلكى قاوشىنگا برمن» دىيىپدىرلر. اونىنگ اوچىن سىزە ھىچ كىم قورقاق دىيمىز...

يولاغچى نىنگ كۇپوسى اغشاما چنلى بو يردە قالمانى قىنراق گۇرنلرلىنى اوچىن، گۈچ اول بارىان يوللار يندان دال، دريانىنگ ياقىنراغى بيلن سويشىپ اوغرادى. بولار ھنيز بىر چاگە اشمانقا، دوينكى زورلانىپ اكدىلن دۇرت اتلى چپ طار اداقلى چاگە لى دپانىنگ اوستوندىن ات سالىپ گلدىلر. اولار گىدە نى بۇرى گۈچ جماعاتى نىنگ قاپلان توقاتلىق ھواسى آيرىلىپ، يوركلرىندە تازە دن بىر سۇيونچ اوينياردى. گۈچ كرونى شول اوغروندان، يئنه بىر گون گچن سونگ اترك آقارى نىنگ بويونداقى تاوشانغىر دپە سى نىنگ اوستى بيلن قوزى غيرانداقى سرحد پۇستىنا بارىپ، گورگن صحراسىنا گچماگە بىر يئللىق روغصات حاطىنى گۇركزدىلر.

ارتيرى قوشلوق واقتى بولسا كومىش دپانگ دپە سىنى گۇرن سونگلار، اون باش- بىگرىمى دىقپە دان، اون اۋىلى، بىگرىمى اۋىلى گۇچدن سيفىپ قالىپ، سونگقى بۇلگى ھم كومىش دپە بيلن قايراسىندا قى دپە سى نىنگ آرا ليغىندا، دريانىنگ بويونداقى اكيىلرلىنگ يوقارى يانيندا يوك يازدىرديلار. گۈزللر ھم شو آخرقى بۇلە گىنگ ايچىندە دى...

بولارینگ گۆچىپ گلە گىندىن قىشىنگ قارا توغسان گونى اوتىپىدى. ايندى هم يازىنگ بىرىنجى اىي گچمكده دى. دوز و بايرلار قاين اويلرىنه تازە قايتار يلىپ گلن گلن كمين بزە ندىگى يالى، گونگ هم هر حىلى اونىق گوزل قوشجاغاز لارىنگ ناغماسىندان توى اوينە دۇنپىدى. آسمانىنگ كاپىرلىرى يوقا اق بولوتلار بىلن اورتىلن بولسا- دا، قآلان يرلىرى صاف دى.

طبيغاتىنگ شو بولشونا باس ادپ، گونىنگ سارى ساچىنى يره دۇكىپ قالىشى يالى، قارا يىلدىر اويق چاشغىن ساچلارىنى دۇكىپ، كونه جه بىر يىرتىق يورغاندان گوزل هم باشجاغازىنى قالدردى. اول ساچىنى يىغناپ، ساچ باغىنا قاران سونگ، شونى قولايغىندان بۇلىپ، ايكى گۇوسى نىنگ اوستوندىن يىلان يالى تاواندىرىپ، قويدردى. اوندان سونگ اوجاقلارىندا پشمك بىلن قاينان اودونگ اوستوندىن تونگچانى آيرىپ، كاسە لرىنى يوپ اوتوران اجه سىنه باقىپ:

— اجه، ايزىمىزا گۇچمگىزه يىنه ناچه گون قالدى؟— ديدى.

— بالام، آز واقت قالدى. تيز گۇچرىس. دوين بالقاندا گلن بولدى. اول: «قىرلارىنگ قىراولارى آيرىلىپ، اوتلار گۇگه رىپدیر. اوبالار دىنچلىق. قالتامانلارى بولسا قىزىل قشونلار قاوپ، يوق اديپدیرلر، قالتامان باشلىغى حق مرادى توتوپ، جزاسىنا يتىرىپدیرلر» دىپ آيدىار. اوبا شوراسى اديپ تاچى نىنگ اوغلى آشیر قويلپدیر.

— واخ، اجه، بىز بارىك گۇچه نىمىزده، باقارىنگ آيدىشى يالى، من بالقاندا آقالارىمىزدا قالىپ، اوقوومى اوقىيان بولسادىم، شىندى ساپاقداشلارىمىدان دۇرت- باس آى ايزا قالمادىم... گوزل بو سوزلرىنى آيدان سونگ، دوولدا دوران كتاب تورباسىندان كتابىنى آلدى- دا، اجه سى نىنگ قارشىسندا اوتروپ، كتابىنى آچدى. بىر زاتلارى اوقيدى. «ساپاقلارىم- آيادىمان چىقماندیر» ديدى. سونگ كتابىنى يافىپ، بۇويرلرىنده دوران كوزانى آرقاسىنا آتدى- دا، اويلرى نىنگ آشق يانينداقى گۇله، سوا دىپ اوغرادى.

يولدا بارشينا بالقانا گۇچمك هۇوسى هنيز هم باشىندان چىقمان، اوز- اوزىنه: «بالقانا بارارىن، گلدىنى گۇره رىن، يىنه اۇنگكىمىز يالىجاق بيله جه مکتبه گيده رىس» دىپ، ايزىندان هم حىنگنگىلده نىپ بويداشلاردان اۇوره ن بىر آيدىمىغىنى آتماغا باشلادى.

گوزل آيدىمىغى نىنگ يانگى بىر بندىنى قوتاراندا، گۇلىنگ كنارىنا يتدى. اول كوزه سىنى سوودان دولدورىپ، يىنه اويلرىنه قارشى اوغرادى. اۇيه گلىپ، اجه سى نىنگ قوپ بىر چايجاغازىنى بىر دۇوم چۇره ك بىلن اچىپ:

— اجه، دۇيامىزىنگ ايكىسىنى- ده ساتدىنگىزمى؟

— يوق، بالام، بىرى دوزده قالىپ، ياتاغىنا گلماندىر. بو گون يکجه مارداق چال بار، بو گون كومىش دپا گىدىپ يۇرمە د، بوجاغازى گمرکچا ساتىپ گلە غارسىنگ.

— بوليار، اوندا حاضير چيراتان چۆپلە ماگە گىديارين، اۆپلە دن سونگ كتابىمى اوقىپ، آغشام قىزلار بىلن لالە قاقماغا گىتچك— دىيپ، اجە سىنە جو غاپ بردى. سونگرا گۆزل بىلنە كندىرىنى باغلاپ، الينە كركىسىنى آلان سونگ، اوبالارى نىنگ يوقارى يانينداقى شورليغا يولا دوشدى. سالىم گچمانكا، بىر دويە يوكى ادىپ، چيراتان گتيرىپ، اجە سىنى بگندىردى. گون اۆپلە دن آشپىدى، اوبالارىنگ دويە لرىنگ كۆپىسى گورگندن سوورلىپ ايزلارينا گلىان بولسا- دا، كم- كاسلرى نىنگ گورگنە قارشى سووا اوغراندلارى هم باردى.

شول ماحال گۆزل الينە مارداجىغىنى آلىپ، قونگشى اۆپلرىندە بولان آبادان دىين بويداشى نىنگ يانينا اوغرادى.

اول آبادان لارىنگ اۆپلرى نىنگ ايشىگىنە يانگى باراندا بىردن اۆسىپ دوران يل اونونگ باشينداقى بۆرىگىنى گۆتە رىپ گىتدى. گۆزل شونىنگ ايزىندان قاويپ بارىارقا، دايزالارىندان چىقىپ اۆپلرىنە قارشى بارىان آبادان هم مونى گۆرىپ، شونگا قارشى يورتدى. سونگ اىكىجىگى تىركە شىپ، اۆپلرىنە گلدىلر. اۆيونگ يىغاشغاسىنا گلىپ دورانسونگلار، گۆزل الينداكى مارداغىنى گۆركزىپ:

— حاقىز، يۆرى چال لارىمىزى گمركچا ساتىپ گلە يلى— دىيندە، آبادان:

— گۆزل، سنىنگ زاتدان خبرىنگ يوق- او، گۆز قوانجىمىز بولان يىكجە دويامىزى دوين **آناقلى** باى «آلغىمىنگ يرىنە» دىيپ، زورلاپ آلىپ گىتمە دى؟ ايندى ساتماغا- آ بئىلە دە دورسون، اىچماگە- دە زادىمىز يوق— دىيدى.

— حكومته عرض اتمە دىنگىزمى؟

— عرض ادنگدە نامە، حايرى بارمى؟ دادم، آناقلى بايىنگ ادن ايشلرىنى كومىش دپا بارىپ حكومته ايدىپدىر، اونگا بىر چاره اتمگ- آ بئىلە- دە دورسون، قايتام حكومت اونگا «بار گىدىر» دىيپدىر.

— زىانى يوق بالقانا بارامىزدا، اوبا شوراسىنا عرض ادىپ آلا.

— نامە آناقلى باى بالقانا گۆچكىمى؟

بو ايكىسى بو حاقدان بىراز گپلە شنلرىندن سونگ، گۆزل:

— دادم بازارا گىتدى، «ساقىچ گتيرىپ بر» دىيدىم، گتيرندە سانگا- دا برە رىن. يۇنە ھنىز منىنگ

چالىمى ساتىپ گلە يلى— دىيپ، بويداشى نىنگ اليندن توتوپ، اۆپلرىنە طاراپ اوغرادى. گۆزل

اۆپلرىنە بارىپ، چالىنى آلىپ، آبادان بىلن چىقىپ گىتدى. بولارىنگ ايزىندان گۆزل- يىنگ

ايتجاغازى آلاقوش هم يورتوپ گىتدى.

بو ايكى بويداش بىر- بىرلرى بىلن گوررىنگ ادىپ بارىارقالار، آلاقوش هم قىلدىرغانلارىنگ

آراسىنداكى يالمان حىنلرىنى ايسىرغانىپ، اولاردان كا اوزوپ، كا قالىپ بارىاردى. بىردن گۆزل:

- آبادان، اونی گور، اول-آ یالمان توتوپدیر- دییپ، مارداچیغینی یرده قویوپ، ایتینه قارشى یورتدی. بولار ایتینگ یانینا باریپ، اونینگ آغزیندان یالمانی آیریپ، اللرینه بۇریکلرینی آلیپ، یانگقى قویروغى حوتازلیجا یالمانی کوش- کوشلاپ قاوالاماغا باشلادیلار. یالمانی کأ توتوپ، کأ قویبریپ بۇرشلرینه، شول یوقاری یانلارینداقی شورلیقدا اوچار کاغزلارینی قایدیریپ «آلبای قاق» دییپ، شورجا[قوش] قوالاپ بۇرن اوغلانلارا دوش گلدیلر. اوغلانلار قوشلاریندان آیریلیپ، بولارینگ او یونلارینا قاریشیپ، اولار- دا یالمانی قوالاماغا باشلادیلار. بو چومری اوغلانلار بیلن ایکی سآجاق چاروا قیزی یالمانی قوالاپ بۇرشلرینه، آخری اول بیر حینه گیردی. شوندا گۇزل:
- بیز-أ ایندی یآدایق، گیتجک، ایشیمیز بار، یالمانجیغی- دا کۇپ حورلادیق، ایندی بولیار- دییپ، آلاقوشی آلیپ، آبادان بیلن اوغرادى. اول یآریم ساعت چمه سی یول بۇرأپ، کومیش دپأنگ یاقین یانینا باردیلار. بیردن یآز یاغینی یاغماغا باشلاپ، بولار ایتلری بیلن بیله گمرکچی نینگ حآیادینا (حیاط) بۇرتیپ گیردیلر.
- شول گون گمرکچی ایشی چیقیپ، بندرگزه گیدیپدی. اداره ده بولسا گمرکچی نینگ اورونباساری بیلن کومیش دپأنگ نظمیه سی طاراپیندان ایبریلن ساققالی سیریق، مورتی جونتیق، یوغین گۇوره لی **مختار** آدلی بیر وکیل باشی باردى. مختار یانگجا تریاک چکیپ، خمار بولوپ، گلیپ- گیدیان ناوچیلارینگ حایسیندان پارا- پاج آلار قام دییپ باشینی یالانگاچلاپ، آغزینی آچیب پآلالاپ، قاشینیپ دوردى. اول بو قیز جاغاز لاری گۇره ر- گۇرمز، بۇورده تریاک مانگقالی نینگ یانینداقی مآشأنینگ اوستونده دوران تلهپه گینه قارشى یورتدی. اونگا چنلی هم گۇزل و آبادان قاپا یاقین باریپدیلار. گۇزل الی مارداقلیجا:
- گمرکچی آقا بارمی؟- دییپ، قاپینگ آغزینی آلیپ دوران مختاردان سورادی. مختار:
- گل، بار- دییپ، چالت ایکینجی اوتاغا گچدی، گۇزل بولسا آبادانا:
- سن دوربر، حاقیز، من اینها گلرین- دییپ، مختارینگ ایزی بیلن بیرینجی اوتاغان گچیب، ایکینجی جایا یانگی آیاغینی آتیپدی، قاپی نینگ قایراسیندا گیزله نیپ دوران مختار گۇزلی الی بیلن اوتاغینگ اورتاسینا ایتیکلاپ:
- حأ، دور، «پدر سوخته»- دییپ، قاپینی باغلادی. گۇزل مونینگ سسینی اشیدیپ:
- حى، وای، اجه!- دییپ، ایزینا قاقچاق ایسلسه- ده، مختار طاراپیندان باغلان قاپی اونگا یول برمدى. گۇزل مختارینگ الیندن سیپجاق بولوپ، تآما گیرن قارلاواچ یالی، اوزینی تامینگ هر دیوارینا اورسا- دا، آخر دا چأره سیز مختارینگ پنجه سینه دوشدی.

گۆزل- يىنگ شول بولوپ دورشى، وجدانسىز مختارا تائير اتمه دى. اول اونى چيغىردا- چيغىردا يره ييقدى ....

گۆزل- يىنگ بويداشى آبادان بولسا، گۆزل- يىنگ «اجه» دىيپ فيغيران سسىنى اشيدندن قاجىپ، اللى- آلميش آرديم تامدان اوزاقدا «گۆزل حاجان گلر قاقا؟» دىيپ، گۆزىنى شونىنگ يولونا دىكىپ، الك- چلك بولوپ دوردى.

اونىنگ قاراشىپ دوران گۆزلىنى ظاليم واغشى مختار آياقلىرى نىنگ آشاغىندا دپه لاپ قوربان اديدى.

گۆزل- يىنگ بولوپ ياتيشى شئيله بير غمگين اديجىدى، حتى سوقور گۆزلىرىنگ ياشارمانى دورماسى و داش يوركلرىنگ ارىمز بولماغى اؤرآن قىندى. ارتير بيلن قىزىل گوللر ياپراغىنا دوشن آياز دامجالارى و زىنت اوچىن يوفك پارچالارا دوزىلن بير مروه ر[مرواريد] دانه لرى يالى بولوپ، اونىنگ قىزىللىقدان سارالان يانگاقلىرىندا قطره- قطره گۆز ياشلارى ماگنىت قواتلى مهىرلى گۆزلىرىدن پارلاياردى. شار قارا يىلدىراويق زولفلرى هم پرىشان حالدا يوزينه چاشىپ، اوچلارى يره بولاشىپ ياتىردى. غمگىنلى يورك اينگىلدىسى بولسا، نىشتر يالى بولوپ، دىنگله يچى نىنگ قالىبىنى يارلاياردى. آبادان يونگسوز وقت شول دوران يرىندن بير قارىش- دا قىمىلدامانى، گۆزىنى شول قاپىدان بير چته ساومان دورسا- دا اينگ آخردا تاماسىنى اوزىپ، آغلاپ، ايزىنى گۆزلآپ، اوباسىنا قارشى گىتدى... گۆزل- يىنگ اجه سى گولوم، آبادانىنگ يكه گلىآنىنى اوزاقدان گۆرىپ، اگرىپ اوتوران ايگىنى آتىپ، يورتوپ قايتدى. گولوم، اوزىنى گۆرىپ يۇرىشىنى هم- ده آغلاشىنى اۇنگكىدن هم بتر ارتدىران آبادانا يىتيشىپ، اونى قوجاقلاپ:

— نامه آغلايارسىنگ، حانى گۆزل؟- دىدى.

آبادان آقلاماقدان ساقلانىپ، گپله جك بولسا- دا، داماغى دولوپ، بير سالىم گپلاپ بىلمدى. سونگ گولوم يره اوتروپ، آبادانى باغرىنا باسدى. گۆز ياشلارىنى سىرىپ، يىنه گۆزلى سوراى. آبادان بولسا سوجوقىپ:

— بىز گمركچى نىنگ يانىنا بارىپ، اول گونكى **سافار دوردى** بايلاردان پالاو ايىپ گىدن نظامى دان گمركچىنى سوراىق. اول: «بأرى گل» دىيپ گۆزلى چاغىردى. گۆزل هم اونىنگ ايزىندان تاما گىردى. شول وقت قاپى قاتى ياپىلدى. اىچردن گۆزل- يىنگ بير آيلىغانچ سسى گلدى. باشغا نامه بولانىنى بىلمه ديم. كان وقت گۆزلىشىم، هيچ كيم چىقمادى- دىدى.

شول وقت گولوم نامه ادرنى بىلمانى: حى، واى بالاجىغىما نامه بولدىقا؟» دىيپ، آياغىنداكى كوشىنى آتىپ، ساچىنى چاشىرىپ اوغرادى. گولوم چاغاچىغىنى يىتىرن حايوان يالى بولوپ، اوت- چؤپلىرى ايكى

يأنا بۇلۇپ، گۈزلىرىندە آقپان ياشلارنى كرىكىلىرى نىنگ اوجونده تىتره دىپ، دورموشىنگ رحمسىز پنجه سى نىنگ آستىندا چأبه لنىپ ياتان بخت سىز قىزىنا ياقىنلاشپاردى.

اول شول بارشىنا، تاوشىنى گويچلندىرىپ، گمرك حانا يتىشىدى.

گولوم اۇنگى بىلن گمرك حانانىنگ قاپىسىنى تاپماق اوچىن دۇرت نۇوره گىنه آيلاندى. سونگ ايكىنجى گزه ك آيلانماغا باشلاندا، مونىنگ نالاسىنا اىچرده گمرك رىسى نىنگ اوتاغىندا اۈزىنىنگ شورالار اولكه سىندن كىرن شكرلرىنى گمرك لتمان رىس- يىنگ اورونباسارىنى پارا دىيىپ برن بىر حالىسى بىلن قاناحاتلاندىرمان، الينى اوقالاپ، يىنه نامە برس قاناحاتلانارقا دىيىپ اوتوران **آمانقىلى** سۇودىگار باشىنى پنجره دن چىقارىپ، مونى گۇردى. اونگا چنلى گولوم:

– اى، نانصافلار، اى، ظالمىلار، حانى منىنگ قىزىم؟ منىنگ قىزىمى نامە اتدىنگىز؟– دىيىپ، اونگا آغزىنا گلە نىنى سۇگدى. **آمانقىلى** بولسا مونىنگ سۇزىنه اونس برمان، يوزىنى اوندان ساويپ اۈز گۇررىنگىنى، اۈز وظىفه سىنى يرىنه يتىرماگه مشغول بولوپدى. بىردن پنجره دن الينى اوزادىپ بارىان گولومى گۇرىپ:

– اى، بى حيا ھلى heley، سانگا نامە گرە ك؟– دىيىدى.

– مانگا قىزىم گرە ك، قىزىم. حانى منىنگ قىزىم؟ اونى حاسى قويا آتدىنگىز؟– دىيىپ، اللرى بىلن ساچلارىنى قىسىملاپ، بىر ىرده دورابىلمانى تىتره ياردى. شول واقتلار رىس- يىنگ اورونباسارى **آمانقىلى** دان: «نامە آيدىانى؟» دىيىپ سورادى.

آمانقىلى ھم:

– اى، بوش، دأليراپ يۇرن ھلى- ده، قىزىنى يتىرىپىدىر، شونى بىزدن سورايار.

سونگ گولوم بولارىنگ يانيندان آيرىلىپ، تامىنگ قاپىسىنى تاپىپ، اوتاغ ما- اوتاغ گۇزلمآگه باشلادى. اول شول گۇزلأپ يۇرشىنه دورموشىنگ اينگ قورقونچلى جنائتلارى يوكله نن بخت سىز و ناچار قىزىنىنگ اىچى بىرتىق پالاس دوشكلى بىر اوتاغىنگ اىچىندە چأشىپ ياتانىنى گۇرىپ:

– حى، واى، بالام!– دىيىپ، گۇزل- يىنگ اوستونه اۈزىنى اوقلادى. اول انانىنگ قلبى نىشتر بىلن قىلىپ، گۇزلىرىندىن بى اختيار ياشلار آقپاردى. گولوم جمعيت- يىنگ دورموشا چىقاران قانونلارىنى يرىنه يتىرىان حكومت قوللوقچىلارىندان بىرى بولان مختار وكىل باشى نىنگ بىر دم ھوسىنه قوربان بولوپ ياتان توقار گۇزلى، آما يانگاقلى قىزىنى قوجاقلادى. اول گۇزل- يىنگ يوزىنى گۇز ياشلارى بىلن يوودى. «قىزىم، گۇزلىم» دىيىپ، قىزىنىنگ ساچلارىنى اوغشاپ، گۇزلىرىنى سىفادى. شوندا بىر بادا گۇزل- ده گۇزلىرىنى قىرپىلادىپ، انگە گىنى قالدىرىپ، اوزاقدان بىر دمىنى آلاندا سونگرا، يىنه قاباقلارىنى تىتره دىپ، گۇزلىرىنى يومدى. شوندا داشاردان: «حانى، اۈزى نىردە؟»

دییپ، باشدا گۆزل- ینگ اولی دوغانی قربانینگ ایزی بیلن، بیر سوری اللری پیل لی، تایاقلی، بیللری پیچاقلی چاروالار گلدی. اولار قیزینگ بولوپ یاتیشینی گۆریپ:

– مونی بو حاله، حایسی ظالم، حایسی قانحور سالدی؟– دییپ، ایچردن چیقپ، ایکی باقا یورتدیلار. هیچ کیم بولارا دوش گلمدی. بولار پنجره دن یکه آمانقلینی گوریپ، شونگا قارشی توپولدیلار. آمانقلی بولسا، اونگا چنلی پنجرانی یاپدی. پنجرانینگ داشیندا قالان قربان و یولداشلاری تایاق بیلن پنجرانی اورماغا باشلادیلار. رئیس- ینگ اورونباساری قورقوسیندان تیتراپ، اوتاغینگ حایسی بؤورینه دیقیلجاغینی و نیرده گیزلنجگینی بیلمان، دوزاغا دوشن قوش یالی بولوپ، چیرفینیاردی. آمانقلی بولسا مونینگ یالی قالماغالی کأن گوریپدی. اول بؤورده دوران تاپانچانی آلیپ، پنجرانینگ اوستی آشیر دریا قارشی بیر-ایکی اوق بوشاتدی. اونگا چنلی دریانینگ کنارینداقی قاراقول حانادان یدی- سکیز سانی الی یاراغلی نظامی لار بیلن قبالانلاری گوریپ، بیرنمه کؤششدیلر. داشاردان یکه نظامیلارینگ قالماغالی گلیاردی. آمانقلی پنجرانی آچپ، نظامی یولباشچیلارینی گوردی. اول چاروالارینگ ایچینده یوره گی نینگ تولقونشینا اندامینی ساقلاپ بیلمانی، آرسلان یالی ایکی طاراپا چیرفینیپ دوران قربانی و بیر یاشولینی گۆرکزیپ: «توتونگ» دییپ نظامیلارا بویوردی. نظامیلار بولسا اول ایکیسینی توتوپ، آلیپ گیتدیلر. قالان باش سانی چاروا بیلن گولوم، گۆزلی پالاسا سالیپ، اوبالارینا آلیپ قایتدیلار. گۆزل اویلرینه التیلدی، اونینگ اوتروپ- تورماغا قواتی یوقدی. اول دوشه لن دوشه گینده سونینیپ یاتدی. اجه سی بولسا، قیزی نینگ توره گینده کبه لک یالی بولوپ پیرلانیپ، گۆزلریندن دینیغی سیز آقدیریان یاشلاری بیلن اوز یانگقلارینی یاقیاردی. گۆزل- ده کأ- کأ گۆزلرینی قیرپیلادیپ آچپ، گۆزلرینی سوزیپ، تلموریپ باقیاردی.

گۆزل ساعت ما- ساعت، گون به- گون قایرالایاردی. اونینگ یوزی سارالیپ، یاقوت قیرمزی دوداقلاری گۆگه ریپ، حالی آغیرلاشیاردی. اونی کومیش دپانگ بای دکتترلارینا گۆرکزیپ بجرتمآگه، اولاردا پول- دا یوقدی. شونگا گؤرأ هم گولوم قونگشی اویلرینده بولان قارری ماما طبیبی گتیریپ، گۆزل- ینگ چاره سیز دردینه درمان اتمک آداسینا دوشدی.

گۆزل- ینگ دمى اؤرأن قینلیق بیلن گلیاردی. اول بیچاره یاش، امیدلی بیر قیزدی. اول ایندی گۆزلرینی قیرفیلادیپ اولیپ باریاردی. آتاسی ییرتیجاق، قارتانگ یوزلرینده گۆز یاشلارینی دومه لآپ، الینی قیزی نینگ ساچلارینا دگیریپ، «قیزیم، راضی بول» دییپ آیتسا، انه سی هم آری نینگ یوزینه یوقومسیز باقیپ:

« او غلوم باقارینگ دیه نینی ادمانی، سن سینگ بیزی شو یوردا گؤچریپ آلیپ قایدان» دییپ، اونینگ قارران یوره گی نینگ دردینی اؤنگکیدن بتر آرتدیردی. گۆزل- ینگ صاف و دوری آقیمی بیلن قایماق یالی یومشاق دوداقلارینی اوغشاپ، اونینگ گؤر ساچلارینی سیفالاپ، گۆزلریندن یاشلار

دۇكىاردى. اول: «گۈزلىم، جانىم» دىيىپ، اۈز كۆرپە قىزىندان بارھا آيرىلىشىاردى. گۈزل شول ياتىشىنا، گۈزىنى آچىپ، ساغ طاراپىنا آغاندان سونگرا، آخرقى سۆزى بىلن انە-آناسىنا باقىپ:
– واخ، بىز بالقانداق قايتمالى دالمىشدىك– دىيدى...

گۈزل- يىنگ يورە گىندە اولى آرزولار باردى، اول هم بالقانا بارىپ اوبا مکتىبىنى قوتارىپ، گلجك يئل شاقادام شەر مکتىبە گىرن سونگ، اىكى-اوچ يئل اوقىيىپ، معلم بولماغى آرزو ادياردى. اما اول ايندى بو زاتلاردان اوزاقلاشىاردى. اول ايندى سوقدورىپ، زوردان دم آلياردى. اول اىكى گرده نىنى چكىپ، گۈزلرىنى يوموپ، ياز گونلرى ايلكى آچىلان بىر لاله گول كا مختار دىين واغشى نىنگ بىر سالىم هوسىنە قربان بولوپ بارىاردى.

گۈزل... بىرآز واقت گچن سونگ، توره گىنى آليپ اوتوران آدملارىنگ گۈزىنە جانسىز گۈرىندى.

1935

*****